

ΟΙ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ

ΞΕΝΟΦΩΝ, ΠΛΑΤΩΝ, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΤΕΠΗΡΕΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΡΑΦΟΜΕΝΗΝ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ

ΥΠΟ

Μ. Ι. ΒΡΑΤΣΑΝΟΥ

Δ. Φ. πρώην διευθυντῶς τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν.

Τόμος πρώτος

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Η ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ

§

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΕΙΟΥ Σ. Κ. ΒΛΑΣΤΟΥ

14 ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ 14 — 68 ΟΔΟΣ ΝΙΚΗΣ 63

1888

χονται ἐκ τοῦ πληθίου, καὶ θώρακα εἰς τὸ στήθος καὶ ἀσπίδα εἰς τὴν ἀριστεράν, (ὅποیان ζωγραφίζονται κρατούντες οἱ πέρσαι) καὶ ξίφος εἰς τὴν δεξιάν ἢ μάχαιραν. Ἐκ τῆς τάξεως δὲ τούτων ἐκλέγονται καὶ πάσαι αἱ ἀρχαί, ἐξαιρεῖται δὲ μόνον ἡ ἀρχὴ ἐκείνη, ἣτις εἶναι ἐπιφορισμένη τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδῶν. Ἀφοῦ δὲ μείνωσιν εἰς τὴν τάξιν ταύτην εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη, ἡ δὲ ἡλικία τῶν δυνάτων νὰ υπερβαίνῃ ὀλίγον καὶ τὰ πεντήκοντα, τότε μεταβαίνουν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καὶ εἶναι καὶ λέγονται γέροντες.

14. Οὗτοι δὲ οἱ γέροντες ἔχουσι τὸ προνόμιον νὰ μὴ ἐκστρατεύωσι πλέον ἐκτὸς τῆς πατρίδος τῶν, μένοντες δὲ εἰς τὸν οἶκόν τῶν ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ πάντων τῶν κοινῶν τῆς πατρίδος συμφερόντων, ἢ δικάζουσι πάσας τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις. Ἐπιβάλλουσι δὲ καὶ πονὴν θανάτου καὶ ἐκλέγουσιν πάντας τοὺς ἀρχοντας. Ὅταν δὲ ἡ ἐφηβος ἢ τέλειος ἀπὴρ παραβῇ τι τῶν διὰ νόμου διατεταγμένων, καταγγέλλεται ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς φυλῆς· τοὺς δὲ δύνата νὰ καταγγέλλῃ καὶ ὁ βουλόμενος. Οἱ δὲ γέροντες, ἀφοῦ ἀκούσωσι τὴν κατηγορίαν καὶ ἀποδειχθῇ ἡ ἐνοχί, τότε ἀποβάλλουσιν τὸν ἐνοχὸν ἐκ τῆς τάξεώς του· ὁ δὲ ἀποβληθεὶς διέρχεται τὸν ἐπιλοιοπὸν αὐτοῦ βίον ἀνευ τιμῆς καὶ ὑπολήψεως.

15. Ἵνα δὲ λάβωμεν καθαροτέραν ἰδέαν περὶ παντὸς τοῦ πολιτεύματος τῶν πέρσων, θὰ ἐπαναλάβω ὀλίγον τὰ πράγματα. Διότι ἕνεκα τῶν προει-

1. Ἐπήλθε ποτε εἰς ἡμᾶς σιέψις τοιαύτη· πόσαι δημοκρατίαι κατελύθησαν ὑπὸ πολιτῶν ἐπιθυμούντων νὰ ζώσιν ὑπὸ πᾶν ἄλλο πολίτευμα μᾶλλον, ἢ ὑπὸ δημοκρατικῶν· καὶ πόσαι πάλιν μοναρχίαι, καὶ πόσαι ὀλιγαρχίαι ἔχρυσιν ἀνατραπή ἕως τῶρα ὑπὸ δημοκρατικῶν· πόσοι δὲ φιλοδόξοι ἀνθρώποι κατορθώσαντες διὰ τῆς τόλμης τῶν νὰ γίνωσι μονάρχει, ἄλλοι μὲν ταχέως σχεδὸν ἐρρίφθησαν ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἄλλοι δέ, ἐφ' ὅσον ὀλίγον χρόνον καὶ ἂν διατηρθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, θαναμάζονται ὡς ἄνθρωποι σοφοὶ καὶ εὐτυχεῖς. Καὶ τοῦτο πρὸς τοῦτοις ἔχρημεν μᾶθῃ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἰδωτῶν ἄλλοι μὲν ἔχουσι πολλοὺς ὑπηρέτας, ἄλλοι δ' ὀλίγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

—

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΕΙΣΟΥΦΩΝΤΟΣ

ἡ σοφία ἀφ' ἧς κινῆται ἀπὸ τὸ κυνήγιον, ἔχουσι πρὸς τὸν πόλεμον. Ἡ ἐξέρχονται δὲ εἰς τὸ κυνήγιον, ἀφ' ἧς διὰ τὸ εὐεμεῖν ἀνὰ τοσοῦτον ἀποφύγει τὸν πόλεμον, ἀφ' ἧς ἀπὸ τὸ εὐεμεῖν ἀνὰ τοσοῦτον ἀποφύγει τὸν πόλεμον. Ἡ ἐξέρχονται δὲ εἰς τὸ κυνήγιον, ἀφ' ἧς διὰ τὸ εὐεμεῖν ἀνὰ τοσοῦτον ἀποφύγει τὸν πόλεμον, ἀφ' ἧς ἀπὸ τὸ εὐεμεῖν ἀνὰ τοσοῦτον ἀποφύγει τὸν πόλεμον.

12. Τὸ δὲ ἐπιδοῦν μέρους τῶν νέων, οἱ ὅποιοι μένουσιν εἰς τὴν πόλιν, γυμνάζονται καὶ εἰς τὰ ἄλλα μαθήματα, τὰ ὅποια ἐμάθη, ὅτε ἦσαν παῖδες, καὶ εἰς τὸ ῥίπτειν τῶξα καὶ ἀκόντια, καὶ ἐπισχοδόουττα διαγωνιζόμενοι εἰς ταῦτα πρὸς ἀλλήλους. Πινοῦται δὲ καὶ δημόσιοι τοῦτοις ἀγῶνες καὶ βραβεῖα προτείνονται εἰς τοὺς νεκτάς. Καὶ εἰς ὅποιαν τάξιν εὐρεθῶσιν οἱ πλείστοι ἐμπειρότατοι καὶ ἀνδρείοτατοι καὶ εὐπειθέστατοι, ταύτης τὸν ἄρχοντα ἐπινοοῦσιν οἱ πόλιται καὶ τιμᾶσι οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνον, ὅστις τοὺς ἐδίδαξεν, ὅτε ἦσαν παῖδια. Μεταχειρίζονται δὲ οἱ ἄρχοντες τοὺς ἐφήβους, ὅσοι μένουσιν εἰς τὴν πόλιν, ἢ ἕνα φυλάξωσι μέρος τι, εἴη ἡ χρεία τὸ καλέσθαι, ἢ ν' ἀνιάγητῶσιν κακοῦργους ἢ λαοτάς νὰ καταδιώξωσιν ἢ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔργα νὰ πράξωσι, τὰ ὅποια ἀπαγορεύσιν ἰσχύϊν καὶ ταχύτητα. Ταῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ ἔργα τῶν ἐφήβων. Ζώσιν οὕτως ἐν τῇ τάξει ταύτῃ δέκα ἔτη, ἔπειτα δὲ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν τέκτων ἀνδρῶν.

13. Ἀφ' οὗτου δὲ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐφήβων, διέρχονται εἰκοσι καὶ πέντε ἔτη κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Πρῶτον, καθὼς καὶ οἱ ἐφηβοί, οὕτως καὶ αὐτοὶ, εὐρίσκονται πάντοτε ἔτιμους πρὸς ὑπερστίαν τῶν ἀρχόντων, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσθαι, εἰς πράγματα, τὰ ὅποια ἀπαγορεύσιν καὶ φρόνησιν καὶ ἰσχύϊν. Ἐάν δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκτραπέωσιν εἰς μέρος τι, δὲν φέρουσιν οἱ οὕτως γεγυμνασμένοι πλέον οὕτε τῶξα, οὔτε ἀκόντια, ἀλλ' ὅπλα, διὰ τῶν ὁποίων μά-

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν μου κατὰ-
διδέσεται κατὰ τὸν περὶ τούτου νόμον ὡς κλησίτυπον.

M. Neave

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΕΙΣΟΥΦΩΝΤΟΣ

καὶ ὁμοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς ὄλιγους ὑπερέτας οἱ κύ-
ρια δὲν δύναται εὐλόγως νὰ τοὺς ἔχωσιν εἰς τὴν
ὑποταγὴν των·

3. Πρὸς τοῦτους δὲ καὶ τοῦτο ἀκόμη διελογιστέον, ὅτι οἱ κύριοι τοῦ βασιλείου καὶ οἱ βουκόλοι, καὶ τῶν ἑπιπέτων οἱ ἐπιπορφύροι, ἐν γένει δὲ καὶ πάντες οἱ ὀργανισθέντες βουκοὶ δικαίως δύναται νὰ θεωρῶνται ἄρχοντες τῶν ζώων τούτων, τῶν ὁποίων εἶναι ἐπι-
στούται. Βλέπομεν δὲ, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀθέλαι αὐτὰι προθυμότερον πείθονται εἰς τοὺς βουκοὺς των, ἢ οἱ ἀνθρώποι εἰς τοὺς ἄρχοντας των. Διότι αὐτὰι καὶ πορεύονται εἰς τοὺς βουκοὺς των, καὶ οἱ βουκοὶ, καὶ βουκοὺς εἰς ἐκεῖνους τοὺς τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους τὰς ὀργάνους, καὶ ἀπομακρυνονται ἀπ' ἐκεῖνων τῶν τόπων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐμποδίζονται αὐτὰς νὰ βόσκωσι, καὶ τοὺς καρπούς τοὺς γινόμενους ὑπ' αὐτῶν, ἐπιτρέπουσιν εἰς τοὺς βουκοὺς νὰ μετα-
χειρίζωνται, ὅπως καὶ αὐτοὶ θέλωσι. Καὶ δὲν ἠκούσαμεν ποτε, ὅτι ἀγέλη ἐπαύεστη κατὰ τοῦ βο-
σκοῦ μὲ σκοπὸν νὰ μὴ ὑπακούῃ εἰς αὐτόν, ἢ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἀπολαμβάνῃ τῶν καρπῶν αὐτῆς· ἀπ' ἐπιθυμίας αἱ ἀθέλαι αὐτὰι εἶναι ἀγριώ-
τερα εἰς τοὺς ξένους ἢ εἰς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν καὶ τοὺς ἀφελουμένους ἀπ' αὐτῶν. Τὸ ἐπιθυμῶν ὁμοῦ συμβαίνει εἰς τοὺς ἀνθρώπους· διότι οὗτοι κατ' ἐκεί-
νων ἐπαύεσθαι μάλλον, τοὺς ὁποίους αἰσθάνον-
ται, ὅτι ἐπιχειροῦσι νὰ γίνωσιν ἄρχοντες αὐτῶν, ἢ κατὰ τῶν ἄλλων.

καὶ ἐπιτηρητῆται. Ἐν καιρῷ δὲ ἡμέρας διατελοῦσιν ὑπὸ τῆς διαταγῆς τῶν ἀρχόντων· οὗτοι δὲ οἱ ἄρχοντες μεταχειρίζονται αὐτοὺς εἰς ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπο-
βλέπουσιν εἰς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας· καὶ ὅταν τὸ ἀπαιτῆ ἢ ἀνάγκη, πάντες διατρέβουσιν ἐν τοῖς δημοσίοις καταστήμασιν. Ὅταν δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπάγῃ εἰς τὸ κυνήγιον, τὸ ὁποῖον συμβαίνει πολυδάκεις τοῦ μῆνος, συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ ἡμίσεως ἀριθμοῦ τῶν φυλάκων. Πρέπει δὲ οἱ ἐξερχόμενοι εἰς τὸ κυνήγιον νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τόξα καὶ πλῆθὴ τῆς φαέτρας καὶ ἔχωσι μάχαιραν ἐντὸς τῆς θίγης ἢ πέλεκυν, πρὸς τούτοις δὲ ἀσπίδα καὶ δύο ἀκούτια, ὥστε τὸ μὲν νὰ βίπτωσι μακρὰν, τὸ δ' ἄλλο, ἂν εἶναι ἀνάγκη, νὰ τὸ μεταχειρίζωνται ἐκ τοῦ πλοίου, κρατοῦντες αὐτὸ διὰ τῆς χειρὸς.

10. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κυνήγιον θεωρεῖται παρ' αὐτῶν ὡς ἀνθρωπότης ἀσκίσις εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου, διὰ τοῦτο δημοσίᾳ γίνεται ἡ ἀσκίσις αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡγεμὼν αὐτῶν ἐν τῷ κυνήγιῳ, καθὼς καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος κυνηγᾷ καὶ περὶ τῶν ἄλλων φροντίζει, πῶς νὰ κυνηγῶσιν. Ὅμοιάζει δὲ ἡ θίρα πρὸς τὸν πόλεμον, διότι συνεβίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρῶν νὰ ἐγείρωσιν, καὶ τὸ κρῦος καὶ τὴν ζέστην νὰ ὑπεφέρωσιν, γυμνάζει δὲ καὶ διὰ τῶν ὀδοιποριῶν καὶ τῶν δρόμων· εἶναι δὲ ἀνάγκη καὶ νὰ τοξέωσιν θηρίων καὶ νὰ τὸ κτυπήσωσιν διὰ τοῦ ἀκοιτίου, ἂν ἐμφανισθῇ ἐμπροσθεν αὐτῶν. Πολυδάκεις δὲ τὸ κυνήγιον χρησιμεύει νὰ διεγείρῃ καὶ τὸ θάρρος

λειτεροῦσιν· ἀλλὰ οἱ ἀπομακρυνόμενοι εἰς τοῦτο τὸ συμπέραςμα, ὅτι ὁ ἄρχων οὐκ ἔχει δύναται νὰ ἐξευσιάζῃ πάντα τὰ ζῶα ἢ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' ὁμοῦ ὅτε διελογισθῆμεν, ὅτι ὁ κύριος, εἰ καὶ πέρις ἐκ καταγωγῆς, κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ὑποταγμένους εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς μὲν ἀνθρώ-
πους, πολλὰς δὲ πόλεις, πάλιν πολλὰ δὲ ἔθνη, τότε ἐξ ἀνάγκης ἠλλοτρίωσεν τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἀνάγκη αὐτῷ εἶναι νὰ ἀρχοῦν αὐτῶν, οὔτε δύσκολον ἔργον εἶναι νὰ ἀρχοῦν ἀνθρώπων, ἐὰν γινώσκῃ νὰ πράττῃ τὸ ἐπισημαίνον. Διότι γινώσκωμεν, ὅτι ἐκουσίως πολ-
λοὶ ὑπετάσσοντο εἰς τὸν Κύριον, εἰ καὶ κατ' ἴκον μακρὰν, ἄλλοι μὲν παμπόλων ἡμερῶν ὄρον, ἄλλοι δὲ καὶ μῆνων, ἄλλοι δὲ οὔτε εἶχον ἰδέει αὐτῶν ποτε εἰς τὴν ζωὴν των, ἄλλοι δὲ καὶ ἐρίωσκον κα-
λῶς, ὅτι δὲν ἤβελον τὸν ἰδεῖ, καὶ ὁμοῦ ἐκουσίως ὑπέκοντο εἰς αὐτόν.

4. Καὶ τῷ οὗτοι τοσοῦτον ὑπερέβη τοὺς ἄλλους βασιλεῖς, ὅχι μόνον τοὺς ἐκ κληρονομίας παραλα-
βούτας τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ τοὺς δι' ἐαυ-
τῶν ἀποκτήσαντας τὴν ἀνωτάτην ταύτην ἀρχήν, ὥστε ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Συρίας, εἰ καὶ ἔχει πλεί-
στους σκῦβας, δὲν δύναται νὰ ἐξουσιάσῃ κατ' ἄλλο ἔθνος, ἀλλ' εὐχαριστεῖται νὰ μείνῃ μέχρι τέλους βασιλεὺς τοῦ ἔθνους του. Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασι-
λεὺς τῆς Θράκης νὰ εἶναι βασιλεὺς τῶν θρακῶν, καὶ ὁ τῆς Ἰλλυρίας τῶν Ἰλλυριῶν, τοῦτ' αὐτὸ δὲ δύ-
ναται νὰ εἴπῃ τις καὶ περὶ τῶν βασιλέων τῶν ἄλλων

νὰ ἐπιτηρητῆται. Ἐν καιρῷ δὲ ἡμέρας διατελοῦσιν ὑπὸ τῆς διαταγῆς τῶν ἀρχόντων· οὗτοι δὲ οἱ ἄρχοντες μεταχειρίζονται αὐτοὺς εἰς ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπο-
βλέπουσιν εἰς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας· καὶ ὅταν τὸ ἀπαιτῆ ἢ ἀνάγκη, πάντες διατρέβουσιν ἐν τοῖς δημοσίοις καταστήμασιν. Ὅταν δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπάγῃ εἰς τὸ κυνήγιον, τὸ ὁποῖον συμβαίνει πολυδάκεις τοῦ μῆμος, συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ ἡμίσεως ἀριθμοῦ τῶν φυλάκων. Πρέπει δὲ οἱ ἐξερχόμενοι εἰς τὸ κυνήγιον νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τόξα καὶ πλῆθὴ τῆς φαέτρας καὶ ἔχωσι μάχαιραν ἐντὸς τῆς θίγης ἢ πέλεκυν, πρὸς τούτοις δὲ ἀσπίδα καὶ δύο ἀκούτια, ὥστε τὸ μὲν νὰ βίπτωσι μακρὰν, τὸ δ' ἄλλο, ἂν εἶναι ἀνάγκη, νὰ τὸ μεταχειρίζωνται ἐκ τοῦ πλοίου, κρατοῦντες αὐτὸ διὰ τῆς χειρὸς.

10. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κυνήγιον θεωρεῖται παρ' αὐτῶν ὡς ἀνθρωπότης ἀσκίσις εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου, διὰ τοῦτο δημοσίᾳ γίνεται ἡ ἀσκίσις αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡγεμὼν αὐτῶν ἐν τῷ κυνήγιῳ, καθὼς καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος κυνηγᾷ καὶ περὶ τῶν ἄλλων φροντίζει, πῶς νὰ κυνηγῶσιν. Ὅμοιάζει δὲ ἡ θίρα πρὸς τὸν πόλεμον, διότι συνεβίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρῶν νὰ ἐγείρωσιν, καὶ τὸ κρῦος καὶ τὴν ζέστην νὰ ὑπεφέρωσιν, γυμνάζει δὲ καὶ διὰ τῶν ὀδοιποριῶν καὶ τῶν δρόμων· εἶναι δὲ ἀνάγκη καὶ νὰ τοξέωσιν θηρίων καὶ νὰ τὸ κτυπήσωσιν διὰ τοῦ ἀκοιτίου, ἂν ἐμφανισθῇ ἐμπροσθεν αὐτῶν. Πολυδάκεις δὲ τὸ κυνήγιον χρησιμεύει νὰ διεγείρῃ καὶ τὸ θάρρος

9. Οὗτοι δὲ πάντες οἱ ἐφήβοι ζῶσι κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἐπὶ δέκα ἔτη, ἀφ' ὅπου ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς τάξεως τῶν παιδων, κοιμῶνται ἐν τοῖς δημοσίοις κα-
ταστήμασι, καθὼς ἔχοντες προεῖπῃ, καὶ πρὸς φύλα-
ξιν τῆς πόλεως, καὶ ἵνα συνειθίζωσιν εἰς τὴν σω-
φροσύνην· διότι αὐτὴ πρὸ πάντων ἢ ἡλικία πρέπει

ἔθνων, Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἔθνων λέγεται ὅτι ἀκόμη καὶ τώρα εἶναι αὐτόνομα καὶ ανεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ὁ Κῦρος ὅμως, εὐρῶν ὡσάντως καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη αὐτόνομα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἐπορεύθη κατ' αὐτῶν μὲ μικρὰν περσικῇν δύναμιν, καὶ οἱ μὲν ἤθροι καὶ ἤρκαινοι ὑπέταγησαν εἰς αὐτὸν ἑκουσίως, διὰ πολέμου δὲ ὑπέταξε τοὺς σῦρους, ἀσυρίους, ἄραβας, καταδόκας, τὴν αἰωκαὶ κάτω Φρυγίαν, τοὺς λυδοὺς, κῆρας, φοινίκας, βαβυλωνίους, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς σάκας καὶ παφλαγῶνας καὶ μαγαδίδας καὶ ἄλλα πρὸς τοὐτοὺς πᾶσι πολλαῖς ἔθνη, τῶν ὁποίων οὔτε τὰ ὀνόματα δύναται τις ν' ἀριθμῆσθαι. Ἐξουσίασε δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνας ἀφ' οὗ δὲ κατέβη εἰς τὰ παραθαλάσσια, ἐξουσίασε καὶ τοὺς κυπρίους καὶ τοὺς αἰγυπτίους.

5. Καὶ πάντα ταῦτα τὰ ἔθνη ἐξουσίασεν, εἰ καὶ ἦσαν ἀδολόγησστα, καὶ οὐ μόνον δὲν ἔβουον τὴν ἡλιόσταν τοῦ Κύρου, ἀλλὰ καὶ μετ' ἀδελφῶν δὲν συνουσοῦντο· καὶ ὅμως ἠδυνήθη νὰ ἐπιβιῶη τοσοῦτον φόβον διὰ μόνου τοῦ ὀνόματός του ἐπὶ τῶν ἀνέραντων χώρων, ὥστε κατεπρόμαξε πάντας, καὶ οὐδεὶς ἐτάχθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς δυνατείας του. Ἐδυνήθη μάλιστα νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἡπικῶν του τοιαύτην ἐπιθυμίαν εἰς τὸ πρῶττειν πάντα τὰ ἀρεστὰ εἰς αὐτοῦ, ὥστε μὲ τὴν θέλησιν των ἐκυβερνήσῃ κατὰ τὴν γνώμην ἐκείνου. Ἐδυνήθη δὲ νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκήπτρον του τοσαύτα ἔθνη, ὅσα δύσκολον εἶναι καὶ νὰ τὰ διέλθῃ τις, εἰς

ὁποῖον μέρος καὶ ἂν πορεύηται, ἀρξήσῃ εὐθὺς πρὸς ἀνατολὰς, εἴτε πρὸς δυσμάς, εἴτε πρὸς βορρᾶν, εἴτε πρὸς μεσημβρίαν.

6. Ἐκ θυμιασμοῦ λοιπὸν πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀνδρα, παρεκινηθῆναι καὶ ἐξετάσασθαι, εἰ τίς τοιοῦτος καταρῶνεν οὗτος καὶ τίνα ἔχων φυσικὰ προσηλωματα καὶ τίνα τυχῶν ἀρωγῆς καὶ παιδεύσεως, ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ πάντας τοὺς ἄλλους βασιλεὺς εἰς τὸ κυβερᾶν. Θὰ προσπαθῆσωμεν λοιπὸν νὰ διηγήθωμεν πᾶν' ὅσα ἔχομεν ἀκούσῃ νὰ λέγονται περὶ αὐτοῦ, ἢ ἡμεῖς αὐτοὶ ἠδυνήθημεν νὰ μάθωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

1. Πατὴρ τοῦ Κύρου λέγουσιν, ὅτι ἐγένετο ὁ Καμβύσης, ὁ βασιλεὺς τῶν περσῶν· ὁ δὲ Καμβύσης οὗτος κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν περσίδων· οἱ δὲ περσίδαὶ φημίζονται ὡς καταγόμενοι ἐκ τοῦ Περσέως. Παρὰ πάντων δὲ ὁμολογεῖται, ὅτι μῆτηρ του ἐγένετο ἡ Μανδάνη· ἦτο δὲ ἡ Μανδάνη θυγάτηρ τοῦ Ἀστυάγου, ὁ ὅποιος ὑπῆρξε βασιλεὺς τῶν μήδων. Λέγεται δὲ ὁ Κύρος καὶ εἰς τὰ ἄσματα τῶν βαρβάρων ἀναφέρεται ἀκόμη καὶ τώρα, ὅτι κατὰ μὲν τὴν μορφήν τοῦ προσώπου ἦτο ἀριεστατος, κατὰ δὲ ψυχὴν φιλαυθότατος καὶ φιλομαθέστατος καὶ φιλοτιμώτατος. Οὗτω δὲ πάντα μὲν κόπον

οἱ ἄνδρες, ἔχουσι τὰς διευξέεις των· ἐγκαλοῦσι δηλαδὴ οἱ μὲν τοὺς δέ, ἢ ὅτι ἐκλέψαν, ἢ ὅτι ἤρπασαν, ἢ ὅτι μετεχειρίσθησαν βίαν, ἢ ὅτι ἠπάτησαν, ἢ ὅτι ἐκακολόγησαν, ἢ ὅτι ἐπραξαν καὶ ἄλλας κακίας πράξεις, ὅποια ἐπόμενον εἶναι νὰ πράττωται ὑπὸ τῶν παιδῶν. Ὅταν δὲ οἱ ἀρχόντες ἀκούσῃ τὴν κατηγορίαν καὶ ἐξετάσῃτες ἀκριβοῶς μάθωσι τοὺς ἐνόχους, τότε τιμωροῦσιν αὐτούς.

7. Τιμωροῦσι δὲ οἱ ἀρχόντες, καὶ ἐκείνους τῶν παιδῶν, ὅσοι ἠθέλον καταγηρήσει ἄλλον ἀδικῶς. Δικίως οὖν δὲ πρὸς τοῦτους καὶ τοὺς ἀχαρίστους. Εἶναι δὲ ἡ ἀχαριστία ἐγκλημα, ἕνεκα τῆς ὁποίας πολλαὶ μὲν γεννῶνται μετὰ τῶν ἀνθρώπων μίσση, ἀλλὰ περὶ τῆς ὁποίας οἱ νόμοι ποσῶς δὲν προβλέπουσιν· ὅν τινα λοιπὸν ἠθέλον εἶρεσι οἱ ἀρχόντες, ὅτι δὲν ἀνταποδίδει τὴν εὐεργεσίαν, ἐπὶ δύναται, τοσοῦτον τιμωροῦσιν αὐστηρῶς. Πράττουσι δὲ τοιοῦτον τρόπος, διότι νομίζουσιν, ὅτι οἱ ἀχαρίστοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς θεοὺς παραμελοῦσιν μάλιστα καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τὴν πατριδα καὶ τοὺς φίλους. Ἡ ἀναισχυντία, φρονοῦσιν οἱ πέρσαι, ὅτι εἶναι ἀχώριστος συντροφός τῆς ἀχαριστίας, καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον εἰς θάνα τὰς αἰσχρὰς πράξεις.

8. Διδάσκουσι δὲ τοὺς παῖδας καὶ σωφροσύνην. Μεγάλως δὲ συνετελεῖ πρὸς διδασκαλίαν τῶν παιδῶν τὸ παραδειγμα τῶν γεροντοτέρων· καὶ τρέφονται οὖν ὡς μεγάλα σφύρες οἱ παῖδες, διότι βλέπουσι τοὺς μεγα-

ἀνεδέχετο, πάντα δὲ κινδυνου ὑπέμενευ, ἵνα ἔπαυ-
νῆται.

2. Ὅτι δὲ τοιαῦτα εἶχευ ἐκ φύσεως ψυχικὰ καὶ
σωματικὰ προσηρήματα, ἀκόμη καὶ τώρα τὸ ἐνθυ-
μοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Ἐξεπαιδεύθη δὲ οἷτος κατὰ
τοὺς νόμους τῶν περσῶν· οἷτοι δ' οἱ νόμοι τῶν
περσῶν ἐπαυοῦνται, διότι σκοποῦσιν εἰς τὴν κοινὴν
ἀφέλειαυ. Διαφέρουσι δὲ πολλοὶ οἱ περσικοὶ νόμοι
τῶν νόμων τῶν ἄλλων ἔθνων. Διότι ἐν ἐκείνοις ἕκα-
στος εἶναι κύριος νὰ ἐκπαιδεύη τὰ τέκνα του κατὰ
τὸ δοκοῦν αὐτῷ, καὶ αὐτοὶ οἱ πρῆσβυτεροι κατὰ τὴν
ἠλκίαν ζῶσιν ὅπως θέλουσιν. Ἐνῶ δὲ ἀνατρέφουσι
τοὺς παῖδάς τωv μὲ τὴσιν ἔλευθερίαν, ἔπειτα προσ-
τάττουσιν αὐτοὺς νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ μὴ ἀρπάξωσι,
νὰ μὴ εἰσέρχωνται μὲ βίαν εἰς τὰς ξένιας οἰκίας, νὰ
μὴ τύπτωσι μηδένα ἀδικῶς, νὰ μὴ προσβάλλωσι τὴν
τιμὴν τῆς γυναικὸς τοῦ ἄλλου, νὰ μὴ ἀπειθῶσιν εἰς
τοὺς ἀρχοντάς καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως· ἐὰν
δὲ τίς παραβαίη τι ἐκ τούτων, τιμωροῦσιν αὐτόν.

3. Οἱ δὲ περσικοὶ νόμοι εἶναι πολυληπτικοὶ τῆς
διαφορᾶς τῶν παίδων· διότι φροντίζουσιν ἀπ' ἀρ-
χῆς πῶς νὰ γινῶσιν οἱ πολλοὶται τοιοῦτοι, ὥστε νὰ
μὴ ἐπιθυμῶσι μηδὲν ποιηρῶν ἢ αἰσχρῶν ἔργων. Ἴδου
δὲ πῶς οἱ νόμοι οἷτοι φροντίζουσιν. Ἐχουσιν οἱ
πέρσαι ἀγορᾶν ὀνομαζομένην Ἐλευθέραν· ἐν αὐτῇ δὲ
ἔχουσι κατασκευασθῆ καὶ τὰ βασιδικὰ ἀνάκτορα καὶ
τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, ἐν οἷς ἐργάζονται οἱ ἀρ-
χουτες. Ἀπὸ ταῦτης δὲ τῆς ἀγορᾶς ἔχουσιν ἀπομα-

κρυβθῆ οἱ πολλοὶντες καὶ ἀγοράζουτες, καὶ ἄλλοι
τόπος ἔχει προσδιορισθῆ εἰς αὐτοὺς· οἷτοι δὲν
ἀκούονται ἐκεῖ αἱ φωναὶ τῶν ἀγοραίων ἀνθρώπων,
οἷτε εἶναι ὄραται αἱ ἀσχημῖα αὐτῶν, καὶ τὰ χρη-
στὰ ἢθῆ τῶν πεπαυειμένων δὲν μολῶνται οἷτε δια-
φθειροῦνται ὑπὸ τοῦ θορύβου ἐκείνων.

4. Ἡ ἀγορὰ δ' αὐτῆ ἢ περιέχουσα τὰ δημόσια
καταστήματα εἶναι διηρημένη εἰς τέσσαρα μέρη. Ἐν
μὲν τούτων εἶναι ὀρισμένη δια τῶς παιδάς, τὸ
δευτερον δια τῶς ἐφήβους, τὸ τρίτον δια τῶς γε-
λίκους ἀνδράς, καὶ τὸ τέταρτον δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι
ἔχουσιν ὑπερβῆ τὴν στρατεύσιμον ἠλκίαν, καὶ δὲν
δύνανται ἐπομένως νὰ φέρωσιν ὅπλα. Εἶναι δὲ
διατεταγμένον ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ ἔρχηται ἕκαστος
τούτων εἰς τὴν ὀρισμένην θέαν, οἱ μὲν παῖδες καὶ
οἱ τέλειοι ἄνδρες ἅμα ἔξημερῶσιν, οἱ δὲ γέροντες,
ὅταν αἱ περιστάσεις τοῖς τὸ ἐπιτρέψωσιν, ἕκαστος
ὀρισμένου τινῶν ἡμερῶν, καθ' ὡς πρέπει αὐτοὶ νὰ
παυευσκῶνται. Οἱ δὲ ἐφήβοι καὶ κοινῶνται ἐν
τοῖς δημόσιαις καταστήμασι, φέρουτες μεθ' ἑαυτῶν
καὶ τὰ ἐλαφρὰ αὐτῶν ὅπλα· οἱ δὲ ἔγγαμοι ἐξυμνοῦν-
ται· οἷτοι δηλαδὴ οἷτε ζητοῦνται, ὅταν εἶναι ἀπο-
τες, ἕκαστος ἀν διαταχθῶσιν ἀπὸ πρότερον νὰ παυε-
υθῶσιν ἐκεῖ, οἷτε πᾶνιν θεωρεῖται καλὸν νὰ μὴ
προσερχῶνται ἐκεῖ συγχυαίς.

5. Ἐκείτη δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων τάξεων διουκεί-
ται ὑπὸ δόδεκα ἀρχόντων· διότι εἰς δόδεκα φυλάς
εἶναι καὶ οἱ πέρσαι διηρημένοι. Καὶ πρὸς μὲν τὴν

ΤΟ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΡΟΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΕΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

1887 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Α'

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Πρὸς τοὺς κκ. συνδρομητὰς τοῦ Παιδαγωγικοῦ σχολείου.

Ἀπὸ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου 1887 ἄρχεται καὶ πάλιν ἐκδιδόμενον τὸ Παιδαγωγικὸν Σχολεῖον. Ἡ ἀνάγκη τῆς βελτιώσεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅπερ ἐστὶν ἡ βᾶσις πάσης παιδείσεως, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς καταρτύσεως τῶν δημοδιδασκάλων, τῶν σπουδαιοτάτων τούτων ὀργάνων τῆς τοῦ λαοῦ παιδείσεως, κινεῖ καὶ πάλιν ἡμᾶς, προσκαίρως διακόψαντας τὴν ἐκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, δι' ἔλλειψιν πάσης κυβερνητικῆς προστασίας καὶ ἄτακτον πληρωμὴν τῆς συνδρομῆς, νὰ ἐπαναλάβωμεν αὐτήν, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως καὶ πόρων καὶ δαπάνης ὑπὲρ ταύτης ἀφειδοῦντες. Περιοδικὸν δὲ συγγραμμὰ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν δημοδιδασκάλων ἀφορῶν διὰ παιδαγωγικῶν καὶ μεθοδολογικῶν δημοσιεύσεων, διὰ τῆς μεταδόσεως πάσης ἐνδιαφερούσης εἰδήσεως περὶ διδασκαλικῶν πραγμάτων, λαμβανομένης ἐξ εἰδικῶν εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων, δι' ἀπαθοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς συζητήσεως τῶν παρ' ἡμῖν νομοθετημάτων πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ἀρίστου καὶ καταλληλοτάτου, τοιοῦτο, λέγομεν, περιοδικὸν σύγγραμμα σπουδαίως θέλει ἐπιδράσει εἰς ὠφέλιμον διακανόνισιν τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς παιδείσεως, ἥτις, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, οὐσιωδῶς παρημελήθη ἀπὸ τινος χρόνου ἐπὶ ζημίᾳ βεβαίως ἐθνικῇ.

Τοιοῦτον λοιπὸν σκοπὸν προτιθέμενον τὸ ἡμέτερον περιοδικὸν, φρονοῦμεν, ὅτι θέλει τύχει καὶ πάλιν τῆς ὑποστηρίξεως τῶν φίλων δημο-

διδασκάλων και παντός εὐ φρονούντος ἀνδρός, ἵνα δύνηται νὰ ἐκπληροῖ τὸν ὕψιστον αὐτοῦ προορισμὸν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς φίλης πατρίδος.

Θέλοντες δὲ νὰ καταστήσωμεν τὸ παιδαγωγικὸν σχολεῖον προσιτὸν παντὶ δημοδιδασκάλῳ, καταβιβάζομεν τὴν τιμὴν αὐτοῦ εἰς δραχμὰς 8 μὲν εἰς τοὺς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, φράγμα δὲ χρυσᾶ 10 εἰς τοὺς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ και τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν συμπεριλαμβανομένων. Θέλει δὲ ἐκδίδεσθαι μηνιαίως ὡς και πρότερον και σύγκεισθαι ἐκ τριῶν τυπογραφικῶν φύλλων. Εἰς τοὺς συνδρομητὰς τοὺς καταβάλλοντας μετὰ τῆς συνδρομῆς και δραχ. 2 θέλει δίδεσθαι και τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ Ὁδηγοῦ.¹

Παρακαλοῦνται οἱ θέλοντες νὰ γίνωσι συνδρομηταὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Σχολείου νὰ ἐγγράψωσιν καθαρῶς και εὐαναγνώστως τὸ ὄνομα αὐτῶν και τὴν διαμονὴν των, πέμποντες συγχρόνως ἐν συστημένῃ ἐπιστολῇ και τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομὴν πρὸς τὸν ὑποφαινόμενον ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «κ. Μιλτιάδην Ι. Βρατσάνον, διευθυντὴν τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου, ὁδὸς Ἀγγέσμου, παραπλεύρως οἰκίας Κούπα».

Ἐν Ἀθήναις μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1886.

Ὁ διευθυντὴς τοῦ Παιδαγωγικοῦ σχολείου

Μ. Ι. ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ

Διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας και παιδαγωγικῆς και πρῶτην διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν.

(1) Ὁ θεωρητικὸς και πρακτικὸς ὁδηγὸς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (ἔτος σχολικῶν δευτέρου) περιέχων πάντα τὰ ἐν τῇ δευτέρῃ τάξει διδασκόμενα μαθήματα τυποῦται ἐν τῷ τυπογραφίῳ ἀδελφῶν Βλαστοῦ. Οἱ θέλοντες νὰ προμηθευθῶσιν αὐτὸν ἄς ἀποστείνωσιν εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ παιδαγωγικοῦ σχολείου ὑπὸ τὴν ἐν τῇ ἀγγελίᾳ ἐπιγραφὴν, ἀποστέλλοντες ἐν συστημένῃ ἐπιστολῇ και φράγμα 5.

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΣΚΕΨΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ

Ο ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗΣ ΣΩΤΗΡ ΤΩΝ ΕΠΑΙΤΩΝ ΕΝ ΝΕΥΗΟΦ

(Συνέχ. Ἴδε φυλλ. 7 τοῦ 1885 σ. 289—296).

Ἐν τοῖς σπουδαίοις τῶν ἀνθρώπων, τῶν παραδεξαμένων τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην τοῦ Πεσταλότση, ὁ μετὰ πλείστου ζήλου ὑποστηρίξας αὐτὴν ἦν ὁ Ἰσελίνος ἐκ Βασιλείας, συντάκτης τῆς Ἐφημερίδος, ἀνὴρ τιμήσας τὴν πατρίδα του διὰ τὸ ὕψος τῶν ιδεῶν του και συναισθημάτων του. Ἴδου τί περὶ τούτου γράφει ἐν τῇ ἐφημερίδι του:

«Ἐσμὲν εὐτυχεῖς ἀναγγέλλοντες ὅτι ἡ ἐκκλησις τοῦ Πεσταλότση δὲν ἀπέβη ἄκαρπος, διότι οὐ μόνον ἰδίσται λόγου ἄξιοι, ἀλλὰ και τὸ ἐπιμελητήριον τῆς δημοκρατίας τῆς Βέρνης ὑποστηρίζουσι τὸ καθιδρυμὰ του, ὥστε ἐν ἐλπίδι βεβαίᾳ ἐσμὲν, ὅτι θὰ εἶναι δυνατόν εἰς αὐτὸ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐργασίας του. Ἐν τινι τῶν προσεχῶς ἐκδοθησομένων φύλλων τῆς ἐφημερίδος θέλομεν ἀνακοινώσῃ ἐπιστολὰς τινὰς τοῦ Πεσταλότση, ἐκτιθέντος τὰς περὶ τούτου γνώμας του πληρέστερον ἐν ταῦταις περιέχονται ὡσαύτως ἐξαιρετοὶ σκέψεις περὶ ἀγωγῆς τῶν πτωχῶν τῆς χώρας παιδῶν.»

Αἱ ἐπιστολαὶ αἱ προαγγελλόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἰσελίνου, ὡς και αἱ σημειώσεις και μαρτυρίαι περὶ τοῦ καθιδρυμάτος τοῦ Neuhof ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς ἐφημερίσι και ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Σεῦφφάρθου (Oeuvres complètes de Pestalozzi, τόμ. VIII). Τὰ διάφορα ταῦτα δημοσιεύματα ἐπιχέουσι φῶς ἐπὶ τῆς ἀποπέρας τῆς παλιγενεσίας τῆς τῶν πτωχῶν τάξεως, τοῦθ' ὅπερ και ἐφ' ἡμῶν ἐν πολλαῖς χώραις θεωρεῖται ὡς κατεπεῖγον ζήτημα. Τὰ δημοσιεύματα ταῦτα, μακρὰ ὄντα, δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν ὁλόκληρα. Λυπούμεθα δὲ ὅτι περιοριζόμεθα εἰς περιληπτικὴν μόνον δημοσίευσιν.

Ἐπιστολὴ πρώτη πρὸς τὸν Ν. Ε. Τ. (ἀχροολόγητος).

Ὁ Πεσταλότσης σημεῖοι ἐν αὐτῇ τὸ πλημμελὲς τῶν ἐν χρήσει καθιδρυμάτων πρὸς ἀγωγὴν τῶν πτωχῶν παιδῶν. Οὗτοι οὐδόλως ἀνατρέφονται ἐν αὐτοῖς ἐπὶ ταῖς ὁροῖς τῆς πτωχείας, ἐν οἷς προδῆλως ἐγκτεται ἡ μέλλουσα αὐτῶν τύχη. Λαμβάνουσιν ἐν αὐτοῖς συνηθείας, ἄς

ὀφείλουσι βραδύτερον νὰ παραιτήσωσι· δὲν μανθάνουσιν ἐκεῖ νὰ ἀρκῶνται εἰς τὸ ὀλίγον, καὶ νὰ εὐχαριστῶνται εἰς τοὺς πόρους, οἱ ὅποιοι ἐκπληροῦσι τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας· δὲν μορφοῦνται ἐν αὐτοῖς εἰς τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας καὶ εἰς τὴν αὐστηρὰν οἰκονομίαν, διότι, ὅ,τι καὶ ἀν' πράξωσιν, εἶναι βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ στερηθῶσιν οὐδενός.

Ἐπιστολὴ δευτέρα τῷ αὐτῷ (10 Ἰανουαρίου 1777).

Πρέπει νὰ ἀνατρέφωμεν τοὺς πτωχοὺς παῖδας ἐν ἰδιωτικοῖς καθιδρύμασι, γεωργικοῖς τε ἄμα δὲ καὶ βιομηχανικοῖς, ὅπου ἡ διαίτα νὰ εἶναι ἀπλουστάτη καὶ οἰκονομικωτάτη· πρέπει νὰ λαμβάνωσιν ἐν αὐτοῖς ἕξιν εἰς τὸ ἐπιμόνωσ καὶ ἐπιμελῶς ἐργάζεσθαι· ἡ ἐκπαίδευσις αὐτῶν καὶ ἀγωγὴ θέλουσιν ἐνοῦσθαι μετὰ τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας, ἥτις ὀφείλει νὰ ἀπασχολῇ αὐτοὺς κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου.

Πρέπει τέλος ἵνα ἡ ἐργασία τῶν παιδῶν πληρῶνῃ τὰ ἔξοδα τῆς συντηρήσεώς των· οὕτω θὰ ἐργάζωνται δι' ἑαυτοὺς, καὶ ἡ ἀφθονία τῶν πρὸς τὸ ζῆν θὰ εἶναι ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας των.

Εἶναι ὅμως δυνατὸν ἡ ἐργασία τῶν παιδῶν νὰ πληρῶνῃ τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ἔξοδα; Καὶ ὑπὸ τίνος ὅρου; Ὁ Πεσταλότσης ἐξετάζει τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ πολλῆς φροντίδος.

Υποτίθησι καθιδρυμα, τὸ ὁποῖον παραλαμβάνει τὰ παιδιά ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν ὀκτώ ἢ ἐννέα ἐτῶν καὶ διατηρεῖ αὐτὰ ἐπὶ ἕξ ἔτη. Τὸ πρῶτον ἔτος θὰ παραδεχθῇ εἴκοσι καὶ πέντε, τὸ δεύτερον δέκα καὶ πέντε, τὸ τρίτον δέκα καὶ πέντε καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρις οὗ συμπληρωθῇ ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐκατὸν μαθητῶν. Ἐπειτα ὑπολογίζει δι' ἕκαστον ἔτος ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ κέρδος ἐκάστου παιδίου, κατὰ τὴν ἡλικίαν του, ἐκ τοῦ γενεσίματος τοῦ βάλβακος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἔξοδα τοῦ καθιδρύματος, καὶ συνάγει ἐκ τοῦ λογαριασμοῦ τούτου, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἔτους τὸ καθιδρυμα ἤθελεν ἀποτίει ὅλα αὐτοῦ τὰ ἔξοδα καὶ ἤθελεν ἀφίνει καὶ περίσσευμα καθαρὸν.

Ὁ Πεσταλότσης παρατηρεῖ ἔπειτα, ὅτι ἡ χώρα, ἐν ἣ κατοικεῖ, εἶναι ἐξ ἐκείνων, ὅπου ἡ γεωργικὴ ἐργασία δὲν ἐπαρκεῖ, ἵνα θρέψῃ πάντας τοὺς κατοίκους αὐτῆς· πρέπει νὰ ἐνώθῃ εἰς αὐτὴν ἡ βιομηχανία, καὶ νὰ ἐκλεχθῇ ἐκείνη μάλιστα, ἥτις εἶναι ἐν χρήσει τῶρα καὶ ἥτις ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν χώραν. Ὡς πρὸς τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν δὲν ἀρμόζει ἡ μεγάλη καλλιέργεια εἰς τοὺς πτωχοὺς· πᾶν ὅ,τι δύνανται νὰ ἐπιζῶσιν εἶναι μικρὸν χωράφιον, τὸ ὁποῖον καλῶς καλλιεργούμενον διὰ

τῶν ἰδίων των χειρῶν καὶ φυτευόμενον μὲ λαχανικά, θὰ ἐπαρκεῖ εἰς τὰς χρεῖας τοῦ οἴκου των, καὶ θὰ ἀφίνει καὶ τροφίμα τινα πρὸς πώλησιν. Διὰ τοῦτο ἀπασχολεῖ τοὺς μικροὺς του μαθητὰς εἰς τὴν κηπουρικὴν· ἡ καλλιέργεια τῶν κήπων εὐχαριστεῖ πολὺ αὐτούς, καὶ ἐκ πείρας γινώσκωμεν, ὅτι ἐκεῖνο οἱ παῖδες ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀποκτήσωσι, τὸ ὁποῖον συνεχῆς καὶ ἐπιμελῆς ἐργασία δύναται νὰ παράγῃ ἐκ τῆς γῆς.

Ὁ Πεσταλότσης ἄπτεται ἔπειτα τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος, λέγων τάδε·

« Ὅποια τρομερὰ εὐθύνη εἰς τὸν διευθυντὴν, παρ' οὗ θέλουσιν ἐκζητηθῆ αἱ ψυχαὶ ἐκατὸν παιδίων, ἐὰν ἐγίνετο ἀφορμὴ νὰ λησμονήσωσιν οὗτοι τὸν Θεόν των, τὸν Πατέρα των, τὸν Σωτῆρά των! Ἐὰν δὲν διετήρησεν ἐν αὐτοῖς ζῶσαν καὶ ἰσχυράν, ὡς ἀναγκαῖαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, τὴν πίστιν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, τὴν μόνην ἡμῶν παρηγορίαν ἐν τῇ δοκιμασίᾳ, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίας ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθημεν! Ὁ Διευθυντὴς πρέπει νὰ δύναται νὰ εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ οἴκου· ἡ πρόοδος τῶν παιδῶν ἐν ἐφαρμογῇ, ἐν σοφίᾳ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀρμοζούσαις τῇ καταστάσει αὐτῶν ἀρεταῖς, πρέπει νὰ ἐγείρῃ ἐν αὐτῷ χαρὰν πατρὸς· ἡ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τελειοποίησι τῶν δεξιότητων τῶν μαθητῶν, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας των, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀνταμοιβὴ του· αὐτὰ πρέπει νὰ ὑψῶσιν ὅσημέραι τὴν καρδίαν αὐτοῦ· ἄλλως τὸ ἔργον του δὲν εἶναι ἀντάξιον τῶν κόπων του, οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν. »

Ἐπιστολὴ τρίτη, τῷ αὐτῷ. (Neuhof, 19 Μαρτίου 1777).

Ἐναυθῆα ὁ Πεσταλότσης ἀπαριθμεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς τριετοῦς αὐτοῦ πείρας· συνάγει δὲ ἐκ τούτων τὸ δυνατὸν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ἀφιερῶθη.

Οὕτως εἶναι δυνατὸν νὰ καταστήσῃ τοὺς παῖδας ἱκανοὺς νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν μέσα διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν των. Τὸ κέρδος τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας των δὲν εἶναι κατώτερον τοῦ ἐνδειχθέντος ποσοῦ, καὶ ἡ δαπάνη δὲν ὑπερβαίνει τὰς προβλέψεις των.

Εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνοηθῇ ἡ σωματικὴ τῶν παιδῶν ἀνάπτυξις, ἡ δύναμις καὶ ἡ υγεία των διὰ διαίτης ἀπλῆς καὶ οἰκονομικωτάτης, διότι ἡ τροφή των εἶναι σχεδὸν φυσικὴ καὶ συνεχῆς ἡ ἐργασία των· καὶ ὅμως εἶναι καλῆς κράσεως· οἱ ἰσχυρότεροι μεταβαίνουσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς κατὰ τὸ θέρος ἀνευ περιποδίων καὶ ὑποδημάτων, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν. (Ὁ Ἰακωβάκης, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ διευθυντοῦ ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διαίταν.)

Εἶναι δυνατὸν νὰ παράσχῃ τις αὐτοῖς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπιτηδειότητά

τινα πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ γνώσεις τινὰς σχολικὰς χρῆσιμους εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται.

Ἄλλὰ παρουσιάσθησαν ἀπρόβλεπτοι δυσκολίαι.

1^{ον} Ὑπάρχουσι παῖδες οὕτω πως συνειθισμένοι εἰς τὸ ἐπαιτεῖν, ὥστε δὲν θέλουσι νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσιν.

2^{ον} Ὑπάρχουσι γονεῖς ἀγνώμονες εἰς τοσοῦτον ἐξηχρειωμένοι, ὥστε θυσιάζουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν τέκνων των χάριν μικρᾶς καὶ ἀμέσου ὠφελείας· ἔρχονται εἰς τὸ NeuhoF νὰ ἐξεγείρωσιν αὐτοὺς καὶ ἐνεργοῦσιν, ὥστε νὰ δραπετεύσωσιν, εἰ καὶ βλέπουσιν αὐτοὺς καθαρούς, πολὺ ὑγιεῖς, καλῶς ἐνδεδυμένους καὶ εἰς θέσιν νὰ κερδίζωσι τι.

Τὸ τελευταῖον ἔτος ὑπῆρξε δυστυχὲς εἰς τὸ καθιδρυμα· Ἡ σύζυγος τοῦ Πεσταλότση ἦτο σχεδὸν πάντοτε ἀσθενὴς καὶ βαρέως. Εἰ καὶ ἄπειροι κατεβάλλοντο προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς καθαριότητος, ἡ ψώρα προσέβαλε πολλάκις τοὺς μαθητάς. Ἐπιδημία τῆς ἰλαρᾶς (κοκκινάδα) προσέβαλεν εἰκοσι καὶ τέσσαρας ἀνθρώπους τῆς οἰκίας, πάντες δὲ τελείως ἀνέρρωσαν. Τέλος αἱ συγκομιδαὶ ἔπαθον τρεῖς προσβολὰς ἐκ χαλάζης.

Καὶ ὅμως ὁ Πεσταλότσης δὲν ἀποθαρρύνεται· ἀφωσιώθη μέχρι τέλους εἰς τοῦτο τὸ ἔργον, καὶ ἡ σύζυγός του εἶχε τὰς αὐτὰς διαθέσεις. Ἄλλὰ νομίζει ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ πλήρης ἐπιτυχία τοῦ ἔργου δὲν ἤθελεν ἐξασφαλισθῆ ὅσον θὰ εἶναι δυνατόν, ἢ διὰ τακτικῶν συμφωνιῶν μετὰ τῶν γονέων, καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρχῶν, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ μὴ ἀποσύρωνται τοῦ καθιδρύματος πρὸ τοῦ συμπεφωνημένου πέρατος.

Ἀπόσπασμα τῆς ἱστορίας τοῦ τὰ μάλιστα ἐξηχρειωμένου μέρους τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκκλησίαι πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν, ἕνα τοῦτο ἀνυψώθη.

Neuhof, 18 Σεπτεμβρίου 1777.

Εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ὁ Πεσταλότσης γνωρίζει ἡμῖν ἀτομικῶς δωδεκάδα παιδιῶν τοῦ ἀσύλου του. Εἰσῆλθον εἰς αὐτὸ ἐν ἐξηχρειωμένῃ καταστάσει ἐμποιοῦσα φόβον καὶ ἔλεος· ἠσθάνοντο, ὅτι ἦσαν ἀνίκανα νὰ πράξωσιν ἄλλο τι, ἢ κακὸν εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτῶν καὶ εἰς ἑαυτοῦς.

Ἐν τούτοις πολλὰ τούτων τῶν παιδιῶν εἶχον καλὴν φύσιν. Πάντα σχεδὸν ἐβελτιώθησαν ἤδη, καὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται οὕτως, ὥστε νὰ

κερδίζωσι τὸν ἄρτον των. Ὁ Πεσταλότσης νομίζει, κατὰ τὴν πείρᾶν του, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ σώσῃ καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀσθενεῖς κατὰ τὸ σῶμα καὶ σχεδὸν εὐθήεις.

Ἄλλὰ πρέπει ὁ διευθυντὴς νὰ εἶναι πατὴρ αὐτῶν· μόνῃ ἢ σχέσει τοῦ πατρὸς πρὸς τὸ τέκνον πραγματικῶς κατορθοῖ καὶ σώζει ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀγωγῇ.

Ἐθεώρει ὠφέλιμον πρὸς τούτοις, εἰ ἡδύνατο νὰ κατορθώσῃ, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ διατριβῶσι πέντε ἢ ἑξ ἔτη ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ νὰ ὑπεξαίρεση αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῶν φυσικῶν των γονέων, ὅταν αὕτη εἶναι βεβαίως φθοροποιά. Ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ ἤδη τριάκοντα ἑξ παιδιά. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος θέλει ἀύξηθῆ κατὰ τὸ προσεχές ἔαρ, οἱ δὲ οἰκονομικοὶ ὅροι τοῦ καθιδρύματος θὰ καταστῶσιν εὐνοϊκώτεροι.

Καθιδρυμα ἀγωγῆς τῶν πτωχῶν παιδῶν ἐν NeuhoF τῆς Ἀργοβίας (ἀχρονολόγητον).

Τοῦτο εἶναι ἔγγραφο ἀπευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ τοῦ Πεσταλότση εἰς τοὺς προστάτας τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Ἐκτίθησι αὐτοῖς τὸ σχέδιόν του καὶ ἄς ἔχει νὰ ὑπερникῆσῃ δυσκολίας. Παρακαλεῖ δ' αὐτοὺς νὰ ὑποστηρίξωσι τὸ καθιδρυμὰ του καὶ ἐπιμένει νὰ ἐπιθεωρηθῆ τοῦτο ὑπ' ἀνθρώπων ἀρμοδίων.

Τὸ οἶκημα περιέχει σήμερον πεντήκοντα ἀνθρώπους, ὧν δώδεκα ὑπάλληλοι ἐκατέρου τοῦ φύλου. Εἶναι δὲ διδάσκαλοι, τεχνίται ἢ ὑπηρέται, ὧν ἡ βοήθεια κατέστη ἀναγκαία πρὸς εὐόδωσιν τῆς μαθητείας τῶν παιδίων, τῆς παιδείσεως καὶ τῆς καλλιιεργείας τοῦ κτήματος.

Ἡ ἐν NeuhoF προσκτηθεῖσα πείρα δεικνύει καθαρῶς, ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ δι' ὄρων τινῶν πρόσληψις τῶν μαθητῶν. Ἡ πείρα ἀναγκάζει τὸν Πεσταλότση νὰ κηρύξῃ, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ προσλάβῃ οὐδένα ἄνευ κανονικῆς συμφωνίας μετὰ τῶν γονέων του. Δὲν θὰ δεχθῆ τοῦ λοιποῦ αὐτοὺς, ἐκτὸς ἐὰν εἶναι πολὺ μικρᾶς ἡλικίας, διότι τὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνατρεφόμενα παιδιά εἶναι ἀφορμὴ μεγάλης ταραχῆς μεταξὺ τῶν παιδίων τῶν χωρικῶν.

Ὁ Πεσταλότσης ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτου διαβεβαίωσι καὶ πάλιν, ὅτι δὲν θέλει παύσει νὰ ἀφοσιωθῆ ὅλος εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεώς του.

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο συνοδεύεται διὰ μαρτυρίας τῆς οἰκονομικῆς ἐται-

ρίας τῆς Βέρνης, ἥτις ἐξετάσατο τὸ ἐν Neuhof καθίδρυμα δι' ἀνθρώπων ἀρμοδίων καὶ γνωστῶν ἐπὶ τιμιότητι ἀρχόντων καὶ λοιπῶν, διακηρύττει ὅτι ἔχει πᾶσαν πεποίθησιν εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ἐπιτυχίας του ὑπὸ τοιοῦτον διευθυντήν, ὃν καὶ συνίστησι εἰς τὸ κοινόν.

Ἐπειτα ἔπεται σημείωσις τοῦ Ἰζελίνου (τοῦ συντάκτου τῆς ἐφημερίδος), ὅστις ὑποστηρίζει τὴν μαρτυρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπείας, καὶ ἐπιφορτίζεται νὰ δεχθῆ καὶ διαβιβάσῃ εἰς τὸν Πεσταλότσην τὰ ὠρισμένα εἰς τὸ ἄσυλον τοῦ Neuhof δῶρα.

Εἰδοποιήσις περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ καθιδρύματος τῶν πτωχῶν παιδῶν τοῦ Πεσταλότση ἐν Neuhof παρὰ τῷ Birr, ἐν ἔτει 1778.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιγραφή βιβλίου δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπείας. Ἡ δευτέρα ἐντὸς ἐπιγραφή εἶναι « σημείωσις περὶ παιδαγωγικοῦ καθιδρύματος πτωχῶν παιδῶν ». Εὐρίσκει τις κατ' ἀρχῆς εἰδοποίησιν, ἐν ἧ ἡ ἐπιτροπεὶα ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν λέξιν πρὸς λέξιν τὴν μαρτυρίαν, ἧς τινος ἔχομεν ἀνωτέρω παραθέσει περίληψιν. Κατόπιν δὲ δημοσιεύεται ἡ κυρία σημείωσις ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Πεσταλότση, ἐν Neuhof τῇ 26 Φεβρουαρίου 1778.

Τὸ νέον τοῦτο ἔγγραφο, κατὰ μέγα μέρος, εἶναι ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. Ὁ Πεσταλότσης ἀγγέλλει ἔπειτα, ὅτι ἔλαβεν ὡς δῶρα, διὰ τὸ κατάστημά του, ἐξήκοντα χρυσᾶ λουδοβίγια νέα. Εὐχαριστεῖ τοὺς εὐεργέτας του, καὶ παρακαλεῖ τὸ κοινὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ κατάστημά του.

Ἀλλὰ τὸ κινουῦν τὴν περιεργίαν εἶναι αἱ λεπτομερεῖς σημειώσεις τοῦ βιβλίου τούτου, τὰς ὁποίας περιέχει περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν τριάκοντα ἐπτὰ μαθητῶν τοῦ ἀσύλου. Αἱ λεπτομέρειαι αὗται εἰσάγουσιν ἡμᾶς εἰς αὐτὸ κυρίως τὸ ζήτημα, καὶ μᾶς διδάσκουσι μᾶλλον ἢ πᾶσαι ὁμοῦ αἱ γενικότητες.

« Τὰ παιδιά, τὰ ὅποια εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ καθίδρυμά μου εἶναι

1) Βαρβάρα Βροϋνερ ἐκ τοῦ Ἔσχ τῆς Ζυρίχης ἔτων 17· εἰσῆλθε πρὸ τριῶν ἔτων ἐν καταστάσει ἐντελοῦς ἀμαθείας καὶ ἐσχάτης ἀγριότητος, ἀλλ' εἶναι καλῆς φύσεως. Σήμερον αὐτὴ νῆθει, ἀναγινώσκει καὶ γράφει ὅπως οὐδὲν καλῶς· ἔχει καλὰς προδιαθέσεις εἰς τὴν φιλίαν, ἡ κυρία δ' αὐτῆς ἐνασχόλησις εἶναι ἐν τῷ μαγειρείῳ.

» Εἰρήνη Χέρτ ἔτων 15 | ἀμφότεραι ἀδελφαὶ ἐκ Βινδισίου (Vindonissa).
» Μαρία Χέρτ ἔτων 11

Ἡ Εἰρήνη ἔχει ἀσθενὲς τὸ στήθος, νῆθει δὲ καλῶς καὶ ἤρξατο νὰ κεντᾷ καὶ

καλλιγραφῆ. Εἰμι εὐχαριστημένος ἐκ τῆς καρδίας τῆς καὶ τοῦ ἤθους τῆς. Ἡ Μαρία, νεωτέρα, ἔχει καλῶς κατὰ τὴν ὑγείαν, καὶ μὲ παντὸς εἴδους προτερήματα πεπραιομένη, ἰδίως ἐπιτηδεῖα καὶ πρόθυμος εἰς τὸ λογίζεσθαι, νῆθει δὲ ἐξαίρετως, εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὰ πρὸς πάσας τὰς ἐργασίας τῆς ἡλικίας τῆς.

» Ἄνα Φόχτ ἔτων 19, | ἀμφότεραι ἀδελφαὶ ἐκ τῆς Μανδάχης.
» Ἐλισάβετ Φόχτ ἔτων 14,

Εἰσῆλθον αὗται πρὸ τριῶν ἔτων τελείως παρημελημένοι σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Εἶχον διέλθει τὸν βίον των εἰς τὸ ἐπαιτεῖν. Ἔσχον ἀνέκφραστον κόπον νὰ διδάξῃ αὐτὰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς τάξεως, τῆς πίστεως καὶ ἐργασίας. Ὁ βαθμὸς τοῦ κακοποιεῖν καὶ ἡ ἀγνοία τῆς πρεσβυτέρας ἦτο ἀπίστευτος, καὶ ἡ ὀκνηρία τῆς διαρκεῖ πάντοτε· καὶ ὅμως ἡ καρδιά τῆς φαίνεται ἐξευγενισθεῖσα ὀλίγον. Αἰσθάνεται πάντοτε τὰς σωματικὰς ἀδυναμίας τὰς προξενηθείσας ὑπὸ τῆς δυστυχίας τῆς παρελθούσης ζωῆς τῆς. Ἐχει εἰσέτι τοὺς πόδας πρισμένους καὶ ἄλλας ἀδιαθεσίας· εἶναι δὲ ὅλως ἀκατάλληλος εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἀγροῦς ἐργασίαν.

» Ἡ νεωτέρα εἶναι καλλίτερον ἐκ φύσεως πεπραιομένη καὶ ἔχει καλῶς κατὰ τὴν ὑγείαν· ἐναντιοῦται ὅμως μετ' ἐπιμονῆς κατὰ παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπερ μὲ τρομάζει. Ἦδη ἐνίοτε δεικνύει τάσεις τινὰς βελτιώσεως. Νῆθει ὅπως οὐδὲν καλῶς εἶναι ἀρκούντως ἀγαθῆ, ἐπιτηδεῖα εἰς πάσας τὰς ἐργασίας, εἶναι κατὰλληλος εἰς πάντα τὰ ἔργα, εἴτε ἐν τοῖς ἀγροῖς, εἴτε ἐν τῷ οἴκῳ.

6. Ἐρρῆκος Φόχτ, ἐκ τῆς Μανδάχης, ἔτων ἑνδεκα, πρὸ τριῶν ἔτων ἐλθὼν εἰς τὸ σχολεῖον, γινώσκει νὰ ὑφαίνει, ἤρξατο νὰ γράφῃ, προοδεύει εἰς τὴν γαλλικὴν, καὶ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν, πρόθυμος καὶ ἐπιμελῆς ἐν παντί, ἀλλ' ἡ καρδιά του μοὶ φαίνεται ἀπατηλὴ, ὑπουλός, ὑποπτος καὶ ἀκόρεστος· ἀπολαβεῖ ἄκρας ὑγείας.

(ἔπεται συνέχεια)

Περὶ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις πνευματικῆς ὑγιεινῆς.

Ὁ ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας ὑγιεινὸς σύλλογος συνεζήτησεν ἐν πολλαῖς χειμεριναῖς συνεδρίασι τὸ σπουδαῖον ζήτημα περὶ τῆς πνευματικῆς ὑγιεινῆς τῶν ἐν τοῖς σχολείοις παιδῶν. Ἐπιτροπεὶα συγκειμένη ἐξ ἐπιστήμων λογίων ὑπέβαλεν ἐν εἶδει ἀφορισμῶν τοὺς κυριωτάτους ὅρους καλῆς πνευματικῆς ὑγιεινῆς ἐν τοῖς σχολείοις. Εἰσὶ δὲ οἱ ἑξῆς.

1. Ἐν τοῖς παιδευτηρίοις τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης παιδεύσεως τὰ μετὰ μεσημβρίαν μαθήματα δὲν πρέπει νὰ ἀρχωνται πρὸ τῆς 2 ὥρας.

2. Πρέπει νὰ παραχωρῶσι τὰς πρώτας πρωινὰς ὥρας εἰς τὰ μαθήματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦσι πλείω διανοητικὴν ἐνασχόλησιν,

καὶ νὰ προτιμῶσι τὰς τελευταίας ὥρας διὰ τὴν ἰχνογραφίαν, τὸ ἔσμα καὶ τὴν γυμναστικὴν.

3. Τὰ μαθήματα πρέπει νὰ διακόπτωνται κατὰ πᾶσαν ὥραν διὰ διαλείμματος ἐπιτρέποντος εἰς τὸν μαθητὴν νὰ γυμνασθῇ σωματικῶς. Αἱ ἀσκήσεις ἢ τὰ μαθήματα τῆς γυμναστικῆς πρέπει ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ γίνωνται καθ' ἑκάστην.

4. Τὸ μάθημα δὲν πρέπει νὰ διαρκῇ πλείω τῶν τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας ἐν ταῖς ἀνωτέροις τάξεσι, καὶ πρέπει νὰ ἐλαττώται βαθμηδὸν ἐν ταῖς κατωτέροις.

5. Ἐν γένει ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ διακόπτῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἅμα βλέπῃ σημεῖα καμᾶτου ἢ ταραχῆς εἰς τὸ ἀκροατήριόν του, καὶ νὰ χορηγῇ ἀνάπαυσιν ἐπὶ τόπου στιγμῶν τινων.

6. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν στάσιν τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν του, ἵνα μὴ ἀποκτῶσιν ἕξεις ἐλαττωματικᾶς· δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ τις αὐτοῖς αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλὰ νὰ λαμβάνῃ ἐν ὄψει τὴν ἀνάγκην τῆς κινήσεως, ἥτις εἶναι ἔμφυτος εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν.

7. Ἐκαστὸν μάθημα πρέπει νὰ γίνηται οὕτως, ὥστε ὁ παῖς νὰ εἶναι ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἐνεργῶν καὶ πάσχων, ἥτοι νὰ ὀμιλῇ, νὰ ἀκούῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ διδασκόμενα. Τὸ μάθημα οὐδέποτε πρέπει νὰ γίνηται ἀπολύτως καθ' ὑπαγόρευσιν.

8. Ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ ποικίλληται ὅσον εἶναι δυνατόν καὶ διανέμηται οὕτως, ὥστε τὰ μαθήματα τὰ διαδεχόμενα ν' ἀναφέρονται εἰς τὰς διαφόρους ψυχικὰς δυνάμεις. Πρέπει νὰ ἀποφεύγῃσι τὰς μικρὰς γραπτὰς ἐργασίας.

9. Ἡ φύσις τῆς διδασκαλίας δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ὑπερβαίῃ τὴν πνευματικὴν κατάληψιν ἐκείνων, εἰς οὓς ἀπευθύνεται. Ἡ ἡλικία καὶ τὸ φύλον τῶν μαθητῶν ἀποτελοῦσιν ὡς πρὸς τοῦτο ἐνδείξεις, ἃς πρέπει νὰ σεβώμεθα ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν διδασκτικῶν μεθόδων.

10. Ἡ μνήμη δὲν πρέπει νὰ καταπονεῖται· ἡ ψυχικὴ αὕτη δύναμις κυρία οὕσα τοῦ παιδός, πρέπει νὰ ἀσκῆται καὶ διακοσμητῆται, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παραχωρῇ βαθμηδὸν τὴν θέσιν της εἰς τὴν κρίσιν οὕτως, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ κερδίζῃ προϋρύσης τῆς ἡλικίας ἀνωτέρους βαθμούς. Ἡ ἀνατροπὴ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ παρατηρητικοῦ τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ κατέχῃσι σπουδαίαν θέσιν εἰς τὰς πρώτας βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως.

11. Πρέπει νὰ δίδωνται πρὸς ἐκμάθησιν θέματα πολὺ καταληπτὰ·

ἵνα δὲ θέμα τι ἐναποτυπωθῇ ἀκόπως εἰς τὴν μνήμην, ἀρμόζει κάλλιον ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ στόματος διδασκαλία, ἢ ἀποστήθιαις.

12. Ἡ κατ' οἶκον ἐργασία πρέπει νὰ εἶναι περιορισμένη, καὶ νὰ γίνηται ἐπὶ τῶν σπουδαίων κλάδων τοῦ προγράμματος. Πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος τῇ ἡλικίᾳ τοῦ παιδός· πρέπει νὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνωνται μὲ διάθεσιν καὶ εὐχαρίστησιν καὶ νὰ ἱκανοποιῶσι τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ποιότητος μᾶλλον, ἢ τῆς ποσότητος. Ἡ πρὸς ποιήν μᾶθησις πρέπει νὰ ἀπαγορεύηται καὶ πρέπει ἐν γένει νὰ ἀναφέρηται εἰς τὴν νοσημοσύνην τοῦ παιδός.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὅρισμοὶ τοῦ συλλόγου περὶ τῆς ἐν ταῖς σχολαίσις ἀρμοζούσης διανοητικῆς ὑγιεινῆς. Χάριν τῶν διδασκάλων ἐπισυνάπτομεν παρατηρήσεις τινὰς εἰς τοὺς ἀνωτέρω καταγεγραμμένους ὁρισμούς. Εἰς τὸν 1 ἀριθμὸν δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ τὴν σπουδαιότητα τὴν ὅποιαν ὁ ὑγιεινὸς σύλλογος ἀποδίδει εἰς τὴν μετὰ τὸ ἄριστον ἀνάπαυσιν. Ἡ συνήθης ὥρα τοῦ ἀρίστου εἶναι παρ' ἡμῖν τὴν μεσημβρίαν· πρόξενος λοιπὸν βλάβης τῆς ὑγείας τῶν μαθητῶν γίνεται ἡ ἐπανάληψις τῶν πνευματικῶν ἐργασιῶν τὴν 1 ἢ 1 καὶ $1/2$ μετὰ μεσημβρίαν ὥραν. Ἡ δυσπεψία ἢ παραγομένη ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐγκεφάλου ἐν ἀρχῇ τῆς πέψεως εἶναι μίᾳ τῶν συχνοτέρων αἰτιῶν τῆς ἀναιμίας καὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν παθήσεων παρὰ τοῖς παισὶ.

Ὁ ὁρισμὸς 2 εἶναι ἡ ἐπιτομὴ ἀληθείας ἐμπειρικῶς ἀποδειχθείσης ὑπὸ τοῦ διασήμου καθηγητοῦ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ δόκτορος Sikorsky ἐκ Πετροπόλεως, καὶ παρατηρηθείσης πρακτικῶς παρ' ἑκάστου, ὅτι ἡ ἐνέργεια τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐγκεφάλου ἐλαττώνει κατ' ὄρθον λόγον τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν αὕτη τίθεται εἰς συμμετοχὴν, ἢ σάφιστερον, ἢ ἐργασία ἐγκεφάλου ἀναπαυθέντος εἶναι ἀπείρως παραγωγικωτέρα, ἢ ἡ ἐργασία καταπεπονημένου ἐγκεφάλου. Καίπερ δ' οὕσα αὕτη ἀλήθεια ἀναντίρρητος, ὑπ' ὀλίγων ὁμως τηρεῖται.

Οἱ ὁρισμοὶ 3, 4 καὶ 5 εἶναι πορίσματα τοῦ 2. Ἐναλλαγὴ τῆς τῶν μυῶνων ἐργασίας καὶ τῆς τοῦ ἐγκεφάλου, ἰσορροπία εἰς τὴν διανομὴν τῆς χρήσεως τῶν δυνάμεων τοῦ ὀργανισμοῦ, εἶναι νόμοι τῆς ὑγιεινῆς, οὓς δὲν πρέπει τις νὰ παρατρέχῃ ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν παιδῶν.

Ὁ ὁρισμὸς 6. Συχνότατα οἱ διδάσκαλοι παραμελοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν στάσιν τοῦ σώματος τῶν παιδῶν ἐν καιρῷ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς· ἐκ τούτου λοιπὸν προέρχονται αἱ παρεγκλίσεις τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ἢ στενοχωρία εἰς τὰς θωρακικὰς καὶ

κοιλιακὰς ἐνεργείας, ἡ σχολικὴ βρογχοκήλη, ἡ μυωπία ἢ λίαν γνωστὴ ὑπὸ τῶν ὀφθαλμολόγων ὑπὸ τὸ ὄνομα σχολικὴ μυωπία, καὶ τὰ λοιπὰ. Ἄπ' ἐναντίου εἶναι ἐν χρήσει νὰ ἀπαιτῶσιν ἐκ τῶν ἐν τῇ παραδόσει μαθητῶν ἀκίνησιαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπόλυτον, ἧτις εἶναι εἰς φανερὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς φυσικὰς ἀνάγκας τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν· δὲν εἶναι ἀναμφιβόλως ἀνωφελὲς νὰ προφυλάττωμεν τοὺς διδασκάλους ἀπὸ τῆς καταχρήσεως ταύτης, ἣν ἡ παιδαγωγικὴ αὐθεντία συνιστᾷ.

Οἱ ὅρισμοί 7—12 ἀναφέρονται εἰδικώτερον εἰς τὴν καταπόνησιν τοῦ πνεύματος.

Οἱ ὅρισμοί 7 καὶ 8 δὲν χρῆζουσι σχολείων.

Ὁ ὅρισμὸς 9 συγκεφαλαιοὶ ἀλήθειαν αὐταπόδεικτον, καὶ ἧτις ὅμως ἀπολύτως καταπατεῖται καὶ ἐν τοῖς προγράμμασι καὶ ὑπὸ τοῦ σχολικοῦ ἡμῶν ὀργανισμοῦ· εἶναι δὲ αὕτη, ὅτι πρέπει νὰ ἐφαρμόζηται εἰς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ παιδός. Συμβαίνει ὡσαύτως ἵνα ὁ διδάσκαλος ἀναγκάζεται νὰ διδάσκη, ἀναπτύσῃ καὶ καθιστᾷ καταληπτούς εἰς δεκαετῇ καὶ δωδεκαετῇ παιδία τοιοῦτους κανόνας τῆς γραμματικῆς ἢ τῆς ἀριθμητικῆς, οἵτινες δύσκολον εἶναι νὰ ἐννοηθῶσι καὶ ὑπὸ πρεσβυτέρων παιδῶν. Ἐὰν τοιαύτη τις διδασκαλία δὲν ἦτο ἢ ἄλογος, θὰ ἦτο τοῦτο πλέον λυπηρότατον, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης καὶ βλαβερὸν οὐ μόνον εἰς τὴν πνευματικὴν ὑγείαν τοῦ παιδός, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κρίσεώς του.

Ἀγωνισθῶμεν λοιπὸν μετ' ἐνεργείας ἐναντίον τῆς γελοίας ταύτης τάσεως τοῦ διδάσκειν τὸ παιδίον πράγματα, τὰ ὅποια καταλείπουσιν εἰς τὸ πνεῦμά του ἰδέας ἀορίστους καὶ σχολαστικὰς. Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις μάλιστα ἔχει χρεῖαν νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς ψευδοῦς ὁδοῦ τοῦ XVIII αἰῶνος!

Οἱ ὅρισμοί 10 καὶ 11 ὑποστηρίζουσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὑπὸ ἕνα ἄλλον τύπον· ἀνάπτυξις τῆς μνήμης ἐς αἰεὶ, χωρὶς νὰ γίνηται ἄσκησις τῆς κρίσεως καὶ τῆς παρατηρήσεως εἶναι λίαν ἐπιβλαβής· τοῦτο ἐπιδιδῶκει μόνον ὁ Ἰησοῦτισμὸς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή τοῦ παπισμοῦ, ἧτις ἀντίκειται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἐλευθέρην, ἣν ἐπιζητεῖ ἡ ἀληθῆς παιδεία.

Ὁ 12 ὅρισμὸς εἶναι ὠρισμένος νὰ πατάξῃ κατὰχρησιν βαρεῖαν, ἧτις παρὰ τὰς προσπαθείας τῶν σχολικῶν ἀρχῶν, ὑφίσταται εἰσέτι εἰς τὰς τελευταίας τάξεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν καθιδρυμάτων· νοοῦμεν

δηλαδὴ τὴν κατ' οἶκον ὑπερβολικὴν ἐργασίαν, ἧτις ἐμποδίζει πᾶσαν ἄλλην μεσολάβησιν παιδευτικὴν ἢ ἀναπαυτικὴν καὶ περιορίζει τὸν παῖδα εἰς μόνην τὴν τοῦ σχολείου ἐκπαίδευσιν ἐπὶ βλάβῃ τῆς γενικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ὑπερβολὴν ἐν ταῖς μαθητικαῖς ἐργασίαις καὶ γίνεται σπουδαία ἀφορμὴ πρὸς καταπόνησιν τοῦ ἐγκεφάλου, ἀσθενείας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξηλωμένης εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας.

Ἐν γένει σπουδαίως σκεπτόμενοι λέγομεν, ὅτι αἱ καταχρήσεις αὗται, καθ' ὧν ἐξεγειρόμεθα, εἶναι ἔργον οὐχ ἥττον τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ τῆς θεσμοθεσίας. Σήμερον ὁ διδάσκαλος γινώσκει, ὅτι θὰ κριθῇ οὐχὶ κατὰ τὴν ἐργασίαν του καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά του, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τὰ παραγόμενα ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ὅτι ἄκων παρασύρεται, οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἀφιερῶσῃ τὸν χρόνον αὐτοῦ καὶ τὰς προσπαθείας του νὰ πληρῶσῃ γνώσεων τὴν κεφαλὴν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ παιδῶν; Ὡς πρὸς τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου, ὡς πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῶν δεξιότητων αὐτοῦ καὶ δυνάμεων δὲν προσέχει πλέον ὁ διδάσκαλος· αὐτὰ εἶναι πράγματα, τὰ ὅποια δὲν ἀποδεικνύονται οὔτε εἰς τὰς ἐξετάσεις, οὔτε εἰς τὸν διαγωνισμόν, καὶ διὰ τὰ ὅποια ἐπομένως οὐδεμίαν ὀφείλουσι χάριν εἰς τὸν διδάσκοντα. Ἐὰν ἤθελεν οὗτος διπλασιάσει ἢ τριπλασιάσει τὴν ἠθικὴν ἢ διανοητικὴν ἰσχὺν τῶν μαθητῶν του, θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς πενιχρὸς μόνον παιδαγωγός· δὲν θὰ εἶχεν ἀξίαν, εἰ μὴ συνεκρότει ἐν τῇ τάξει του τὸν κάλλιστον εἰς τὴν θεματογραφίαν.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἐὰν μὴ ἤθελε μεταβληθῇ σπουδαίως τὸ παιδευτικὸν ἡμῶν σύστημα, ἡ νεολαία τῶν σχολείων μας θὰ ὑπόκηται εἰς ὄρους ὑγιεινῆς ἀπολύτως ἐλαττωματικούς.

Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος τοῦ παιδός εἶναι ὄργανον, δι' οὗ, καθὼς καὶ δι' ὅλων τῶν ἄλλων ὀργάνων, ὁ συσσωρευόμενος κόπος καθίσταται μοιραίως πως ἀφορμὴ ὀργανικῆς ἐκπτώσεως, ἡ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ θελήσωσιν ἀληθῶς, ἵνα ἡ ἐκπαίδευσις ἔχῃ ὡς σκοπὸν νὰ καταστήσῃ τὸ παιδίον ἰσχυρότερον ἐξ ἀπόψεως φυσικῆς, ἐρρωμενέστερον διὰ τῆς νοημοσύνης καὶ γινώσκον καλῶς νὰ ἐκτελῇ τὸ καθήκον του, ἡ ἡμέρα αὕτη θὰ ἰδῇ πραγματοποιουμένην μεγίστην πρόοδον, θὰ εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνυψώσεως τῆς νεολαίας τῶν σχολείων μας.

(Ἐκ τοῦ Ecole τῆς 10 Δεκεμβρίου 1886).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐγχειρίδιον γραμματικῆς καὶ συντακτικῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὑπὸ τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἐξεδόθη πρό τινας χρόνους ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῶν κκ. Ν. Εὐσταθίου καὶ Κουζουλάρη βιβλίον εὐμέθοδον διηρημένον εἰς τεύχη τρία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων. Ἡ κατάταξις τῆς ὕλης βαίνει κατὰ τοὺς διδακτικούς κανόνας, τουτέστι παραλαμβάνονται ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικῆς πάνθ' ὅσα οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ μάθωσιν ἀκοπώτερον· οὕτω δὲ ἐκ τῶν ἀπλουστέρων ἢ ὕλη προβαίνει εἰς τὰ συνθετώτερα καὶ ὁ κύκλος εὐρύνεται συμφώνως πρὸς τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν παιδῶν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν.

Τὸ βιβλίον διαιρούμενον εἰς τρία τεύχη καὶ εὐνον συνίσταμεν τοῖς δημοδιδασκάλους.

Σ. Ο. Μ.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Ἐλθετο ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. — Ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλθετῶν κατὰ στατιστικούς πίνακας τοῦ δημοσίου ὁμοσπονδιακοῦ γραφείου ἀνέρχεται εἰς 234,000. Ἐν Γαλλίᾳ εἶναι 66,281· ἐν Ἀλσατίᾳ καὶ Λωραίνῃ 4,000· ἐν Γερμανίᾳ 24,512· ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ 6,714· ἐν Ἀγγλίᾳ 4,466· ἐν Ἰταλίᾳ 42,004· ἐν Βελγίῳ 850· ἐν Ἰσπανίᾳ 454· ἐν Μονακῷ 200· ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς 83,621· ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις τῆς Ἀμερικῆς 19,159· ἐν Ἀφρικῇ 3,456· ἐν Αὐστραλίᾳ 2,300· ἐν Ἀσίᾳ 800· ἐν ἄλλαις χώραις 5,137.

Στρατὸς καὶ σχολεῖα. — Ἐν Βέρνη ἐγένετο τὸν παρελθόντα Αὐγούστου συνεδρία τῶν παιδαγωγῶν. Ἐν αὐτῇ ἀντεπροσωπεύοντο δώδεκα καντόνια. Ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῶσιν ἐκ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου νὰ μεταβάλῃ τὸν στρατιωτικὸν ὀργανικὸν νόμον, ὥστε οἱ διδάσκαλοι νὰ μὴ μετέχωσι τῶν γυμνασίων τῶν νεοσυλλέκτων, καὶ ἐξαίρωνται πάσης στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας· ἡ ὑπηρεσία αὕτη δύνανται νὰ ἀντικατασταθῇ δι' ὑποχρεωτικῶν μαθημάτων τῆς γυμναστικῆς.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ

Ἐκ τῶν ἀποδομμένων εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς δύο συνιστᾷ τὸ παιδαγωγικὸν σχολεῖον εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας τὸν κ. Γεώργιον Μιλησιν, καὶ τὸν κ. Δημήτριον Πετρίδην ἀμφοτέρους ὠφελήσαντας τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ δυναμένους ἔτι νὰ τὴν ὠφελήσωσιν. Ὁ πρῶτος, ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, προθύμως ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ διδασκαλικῆς συλλόγου, καὶ ἀπέστειλε τοὺς σπουδάσοντας τὰ παιδαγωγικά εἰς Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν, θεὶς οὕτω τὰς βάσεις, ἐφ' ἧν ἰδρύθησαν τὰ διδασκαλεῖα, ἐργασθεὶς πρὸς τοῦτους οὐκ ὀλίγον καὶ πρὸς τὴν νομοθετικὴν σύνταξιν πάντων τῶν κλάδων τῆς ἐκπαιδεύσεως· ὁ δεύτερος, ὡς διευθυντὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων, συνέστησε τὰ διδασκαλεῖα Ἀθηνῶν καὶ Πελοποννήσου, καὶ καταλλήλως διωργάνωσεν αὐτὰ, ἐπιβλέπων μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀκριβοῦς καὶ νόμιμον αὐτῶν λειτουργίαν· Ἐἰ τῆς διευθύνσεώς του, δύνανται τις νὰ εἴπῃ, ἤκμασαν τὰ διδασκαλεῖα καὶ γενναίους ἐξήνεγκον καρπούς. Οἱ παλαιοὶ δημοδιδάσκαλοι εἰς αὐτὸν ὀφείλουσι τὰς ἀσκήσεις των καὶ τὴν μετὰ τῶν νέων ἀφομοίωσίν των. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λοιπὸν λόγους τὸ παιδαγωγικὸν σχολεῖον, ἐργαζόμενον ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς παιδείας, συνίστησι εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας τοὺς δύο τούτους ἄνδρας· Διὰ τῆς ἐκλογῆς τούτων ἐλπίς εἶναι νὰ ἀκοῦται ἐν τῇ βουλῇ φωνὴ τις ὑπὲρ τῶν πασχόντων δημοδιδασκάλων καὶ διαρρυθμισθῶσι τὰ τῆς δημοτικῆς παιδείας, ἧτις ὁμολογουμένως εὐρίσκειται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

— Ὁ κ. Νικόλαος Καραπιτέρης, νομαρχιακὸς δημοδιδάσκαλος Εὐβοίας, ἐπιφορτισθεὶς παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νὰ παράσχῃ ἀκριβεῖς στατιστικὰς πληροφορίες περὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ νομοῦ τούτου, μετὰ τσαύτης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἐξεπλήρωσε τὸ δυσχερὲς τοῦτο καθήκον, ὥστε ἐφέλικυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν βασιλικὴν εὐαρέσειαν. Τὸ παιδαγωγικὸν σχολεῖον ἐκτιμῶν τοὺς ζηλωτὰς τοῦ ἔργου των δημοδιδασκάλους, ἐπαινεῖ τὸν κ. Ν. Καραπιτέρην, ὅστις ἀληθῶς εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων δημοδιδασκάλων ὠφελήσας πανταχοῦ, σπουδάζων, τὴν παιδικὴν ἑλληνικὴν νεότητα. Ὡς δεῖγμα δὲ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦ καταρτίσεως θὰ δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ προσεχὲς φύλλον λόγον του, ὃν ἐξεφώνησεν εἰς τὰς δημοσίας γενεϊκὰς ἐξετάσεις τοῦ ἐν Λαρίσσει νομαρχιακοῦ σχολείου, τὸ ὅποσον πέρυσι διηθύνεν.

— Διορισμοὶ καὶ μεταθέσεις δημοδιδασκάλων. Ὁ Κ. Καμπάνης διωρίσθη εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον Γαυρίου, ἀπολυθέντος τοῦ Ν. Μαμάη (διατί·) — Διωρίσθη ἡ δημοδιδάσκαλος Σοφία Ἀντωνίου εἰς τὸ ἐν Αἰγίῳ ἀ. δημοτικὸν σχολεῖον τῶν θηλέων. Αἱ γενόμεναι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας διορισμοί, μεταθέσεις καὶ ἀπολύσεις δημοδιδασκάλων εἶναι τοσοῦτοι, ὥστε ἠθέλωμεν ἀδικήσει τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ, ἐὰν ἐδημοσιεύωμεν αὐτοὺς ἐν ταῖς στήλαις τοῦ Παιδαγωγικοῦ σχολείου. Παρακαλοῦμεν τὸ Ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ παύσῃ

πλέον τούς διορισμούς και τὰς παύσεις τῶν δυστυχῶν δημοδιδασκάλων ἐν τοιαύτῃ μάλιστα ᾧρᾳ τοῦ ἔτους γενομένας. Δὲν ἔννοεῖ, ὅτι διὰ τῆς ἀναστατώσεως ταύτης παραλείπει και καταστρέφει τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, ἐμποδίζον τὴν τακτικὴν και ἀπρόσκοπτον πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ;

— Δαπάνη τοῦ αἰοιδίου I. M. Μαρῆ ἰδρύθη ἐν τῷ χωρίῳ Ἀποικίων τοῦ δήμου Ἄνδρου δημοτικὴ σχολὴ ἀξίας 7,500 δραχ. Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ἀνδρός!

— Ἐν τῷ χρόνῳ Ἀθηνῶν (τὰς 23 Νοεμβρίου) ἐδημοσιεύθη ἄρθρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Διδασκαλεῖα, δι' οὗ κατακρίνεται ἡ γενομένη κατάργησις τοῦ διδασκαλείου Λαρίσσης και ἡ σκοπούμενη τοῦ διδασκαλείου Ἐπτανήσου. Περὶ τούτου ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐξενέγκωμεν τὴν γνώμην ἡμῶν ἐν τῷ προσεχῆ φόλλῳ.

— Πρὸς γνῶσιν τῶν δημοδιδασκάλων ἀναδημοσιεύομεν τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Β. δ. περὶ διαγωνισμοῦ βιβλίων, τὸ ὅποτον ἀφορᾷ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀρρένων και θηλέων ἔχον ὡς ἑξῆς.

1) Κατήχησις, προτασσομένης τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας και ἐπιτασσομένων τῶν περὶ τοῦ Θεοῦ και τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐκ τῆς δογματικῆς θεολογίας. Ὁ ὄγκος τοῦ βιβλιαρίου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ δύο τυπογραφικὰ φύλλα.

2) Ἀλφαβητάριον μετ' εἰκόνων ἢ ἄνευ τοιούτων διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Α' τάξεως τοῦ δημ. σχολείου, περιέχον τὰ τοῦ συλλαβισμοῦ, και ἀπλᾶ παραμύθια και ποιημάτια. Ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ τέσσαρα τυπογραφικὰ φύλλα.

3) Ἀναγνωσματάριον μετ' εἰκόνων ἢ ἄνευ τοιούτων διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Α' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, περιέχον ἐκλογὴν ἑλληνικῶν παραμυθίων, διεσκευασμένων πρὸς χρῆσιν τῶν παιδῶν και δημῶδων ἢ ἄλλων ἀπλῶν ἀσμάτων. Ὁ ὄγκος αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ τέσσαρα τυπογραφικὰ φύλλα.

4) Ἀναγνωσματάριον μετ' εἰκόνων ἢ ἄνευ τοιούτων πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Β' τάξεως τοῦ δημ. σχολείου, περιέχον διηγήματα ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας μετὰ συντόμων περιγραφῶν ἑλληνικῶν τύπων και φυσικῶν φαινομένων. Ὁ ὄγκος τούτου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ ἑπτὰ τυπογραφικὰ φύλλα.

5) Ἀναγνωσματάριον μετ' εἰκόνων ἢ ἄνευ τοιούτων πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, περιέχον ἀναγνώσματα ἐκ τῆς Ὁμήρου Ὀδυσσεΐας. Ὁ ὄγκος τούτου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ δέκα τυπογραφικὰ φύλλα.

6) Ἀναγνωσματάριον μετ' εἰκόνων ἢ ἄνευ τοιούτων πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Δ' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, περιέχον ἐκλογὴν ἐκ τοῦ Ἡροδότου, μάλιστα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Μηδικῶν πολέμων και σκιαγραφίας τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ δώδεκα τυπογραφικὰ φύλλα.

7) Ἐκλογὴ ποιημάτων εὐλήπτων νεωτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν, διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β', Γ', και Δ' τάξεως τοῦ δημ. σχολείου.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ

ΟΔΗΓΟΣ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ἔτος σχολικὸν δεύτερον.

ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ ἀναγνώσεως.

» Διὰ τὴν συλλογὴν μύθων προσήκει ὡς ἀνάγνωσις ἐν τῇ Α' τάξει τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου; »

Ἐν τῷ πρώτῳ σχολικῷ ἔτει διελάβομεν περὶ τοῦ ἱστορικοῦ κύκλου, ἥτοι περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν προσηκόντων ἐκάστη τάξει τετρατάκτου δημοτικοῦ σχολείου.¹

Κατὰ τὸ μεθοδολογικὸν σύστημα τῆς Ἐρβαρτιανῆς σχολῆς ὡς ὕλη διδακτικὴ και ἀναγνωστικὴ ἐν τῇ Α' τάξει ὀρίζονται οἱ μῦθοι τοῦ Γρίμμ. Οἱ μῦθοι και ὑπ' ἄλλων και ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐνομίσθησαν καταλληλότατοι πρὸς μόρφωσιν τῶν παιδῶν, ἅτε διεγείροντες τὴν προσοχὴν και κινῶντες τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν. Πρὸς εὐχερεστέραν ὁμως κατάληψιν τῆς γνώμης ταύτης, ἀνάγκη νὰ προταχθῶσιν ὀλίγα τινά, τὰ ὅποια, ὡς λύνοντα ἐπιστημονικῶς τὸ ζήτημα τοῦτο, δύνανται νὰ πείσωσι πάντα, ἀντίθετον ἢ διάφορον γνώμην ἔχοντα, περὶ τῆς προσαρμοζούσης τῇ φύσει τῶν παιδῶν τῆς Α' τάξεως διδασκαλίας τῶν μύθων. Μετὰ δὲ τὴν προεισαγωγὴν ταύτην θέλομεν εὐθὺς διαλάβει περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς Β' τάξεως.

(1) Τόμ. Α'. σελ. 203 § 6. 3. και σελ. 204, § 8.

ἵνα ἡ ἱστορικὴ ὕλη ἀφομοιωθῇ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ παιδός, πρέπει αὕτη νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸν κύκλον τῶν παραστάσεων αὐτοῦ, νὰ συμφωνῇ πρὸς τὰς ὀρμὰς καὶ κλίσεις τῆς ἡλικίας του καὶ νὰ βαίνει παραλλήλως τῇ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ αὐτοῦ μορφώσει. Ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τοῦ παιδός παρατηρεῖται τοιαύτη τις ὁμοιότης καὶ ἀναλογία, οἷα καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος. Παρέχομεν εἰς τὸ παιδίον γάλα, διότι τοιαύτης τροφῆς ἐπιδεικτικὸς εἶναι ὁ στόμαχος αὐτοῦ, καὶ αὐτὸ μόνον δύναται εὐκόλως νὰ πεφθῇ, ἀφομοιωθῇ καὶ στερεοποιηθῇ ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ. Χυλώδεις καὶ στερεαὶ τροφαὶ εἰς στόμαχον νηπίου ἐπιφέρουσι δυσπεψίας, συμφορήσεις ἐγκεφαλικὰς καὶ γενικὴν, οὕτως εἰπεῖν, διατάραξιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ καταστάσεως.

Καθὼς λοιπὸν τὸ σῶμα, ἵνα φθάσῃ εἰς βαθμὸν στερεότητος, ἀνάγκη νὰ προσλάβῃ ἐν ἀρχῇ εὐπέπτους τροφάς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τοιαύτην ἱστορικὴν ὕλην πρέπει νὰ δεχθῇ, ἥτις νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς διαφοροὺς καταστάσεις τοῦ πνευματικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, βίου, αἰτινας ἐπικρατοῦσιν ἐν ταῖς διαφοραῖς ἡλικίαις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως ἐκάστη ἡλικία ἴδιον σύστημα τροφῶν ἰδιάζει πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ συντήρησιν τοῦ σώματος, οὕτω καὶ προσήκουσα τῷ πνεύματι ἱστορικὴ ὕλη κατὰ τὰς διαφοροὺς πνευματικὰς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεις δύναται νὰ ἐνισχύσῃ καὶ διαμορφώσῃ τὸν νοῦν. Ἡ φαντασία εἶναι ἡ κατάστασις τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἥτις τὰ μάλιστα ἰδιάζει εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Διὰ τῆς φαντασίας ὁ παῖς ἀντιλαμβάνεται τῶν πραγμάτων τῆς περικυκλοῦσας αὐτὸν φύσεως καὶ καθόλου τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐπὶ τοῦ φανταστικοῦ λοιπὸν τῆς ψυχῆς ἐν τῇ πρώτῃ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἀνάγκη νὰ ἐποικοδομηθῇ ὁ παιδαγωγὸς καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἐπιζητήσῃ νὰ ἀναπτύξῃ καὶ διαμορφώσῃ τὸ παιδικὸν πνεῦμα.

Εἶναι δὲ ἡ φαντασία μία τῶν σπουδαιωτάτων καταστάσεων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος· ἄνευ ταύτης δὲν δύναται, ὡς εἶπομεν, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ ἀντιληφθῇ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὑπερσχύει δὲ ἡ ψυχικὴ αὕτη κατάστασις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, διότι δι' αὐτῆς μάλιστα θὰ δυνηθῇ νὰ συναθροίσῃ ἕκ τε τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου τὸ ἀναγκαῖον ὑλικὸν πρὸς σχηματισμὸν ἐννοιῶν, δι' ὧν ἀναπτύσσεται καὶ μορφοῦται τοῦ χρόνου προϊόντος ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ βίος. Διὰ τῆς φαντασίας ἀπεικονίζομεν καὶ ἀναπαρίσταμεν

(1) Πρὸλ. Παιδαγ. σχολεῖον 1883, φυλλ. Β. σ. 72.

ἐν τῷ νῷ τὰ ὅσα ὑπέπεσαν εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν· οὕτω γίνεται ἡμῖν τὸ δι' αὐτῆς προσκτηθὲν ὑλικὸν ἢ βάσις πάσης περαιτέρω πνευματικῆς μορφώσεως.

Τοιαύτη λοιπὸν ἱστορικὴ ὕλη, θρεπτικὴ τοῦ φανταστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, πρέπει νὰ διδαχθῇ εἰς τὰ παιδιά τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου. Πρέπει ὅμως πρότερον νὰ εὔρεθῇ ἡ τοιαύτη ὕλη, εἴτα δὲ νὰ συστηματοποιηθῇ, κατατασσομένη κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀτομικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός εἰς βαθμίδας καὶ ἐνότητος παιδαγωγούσης διδασκαλίας. Ὑλὴ ἀτάκτως ἐρριμμένη φέρει σύγχυσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδός καὶ δυσχεραίνει τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν αὐτοῦ.

Ἄλλὰ ποῦ δύναται νὰ εὔρεθῇ τοιαύτη ὕλη, σκοποῦσα τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τῆς πρώτης ἡλικίας; Ἡ τοιαύτη ὕλη πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις κοινωνίαις καὶ μεταξύ ἐκείνων τῶν ἐθνῶν, τὰ ὅποια διῆλθον πάσας τὰς ἡλικίας τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν βίου. Τὸ ἄτομον εἶναι αὐτὸ τὸ ἔθνος ἐν μικρογραφίᾳ· αἱ πνευματικαὶ καταστάσεις τοῦ ἔθνους τοῦ διελθόντος πάντα τὰ στάδια τοῦ πνευματικοῦ βίου ἀναλογουσι πρὸς τὰς καταστάσεις τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας μέχρι τῆς καθεστηκυίας, ἀπὸ τῆς νηπιώδους αὐτοῦ καταστάσεως μέχρι τῆς ἀνδρικῆς, ἀπὸ τῆς ἀσυντάκτου καὶ ἀμορφώτου συνειδήσεως μέχρι τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἀκμῆς.

«Καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν λαῶν δύναται νὰ καταδειχθῶσι διάφοροι περίοδοι, ἐν αἷς ἕκαστος λαὸς ἀντιλαμβάνεται τοῦ ἐκτὸς κόσμου κατ' ἴδιον τρόπον τῇ βοηθείᾳ τῶν ἤδη ἀποκτηθειῶν παραστάσεων. Ἐκαστον ἔθνος ἔχει ἐπίσης τὴν νηπιακὴν, τὴν νεανικὴν, τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν αὐτοῦ καὶ μεταβαίνει κατὰ μικρὸν ἐπίσης ἀπὸ τῆς φαντασιώδους κατ' ἀρχὰς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου, τῆς μυθικῆς, εἰς τὴν νοητικὴν, τὴν ἐπιστημονικὴν. Ἔργον λοιπὸν τῆς μεθοδικῆς διδασκαλίας εἶναι νὰ εὔρῃ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ἱστορικὰς ὕλας, ἐν αἷς γίνεται βαθμιαία πρόοδος ἀπὸ φαντασιωδῶν προϊόντων εἰς ἀπλᾶ καὶ διαφανῆ ἔργα νοητικῆς ἀναπτύξεως, καὶ πάλιν ἀπὸ τούτων εἰς πολυπλοκώτερα πορίσματα, νὰ χρησιμοποίησῃ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς τὰ πνευματικὰ τῶν ἐθνῶν ἔργα, ἐν οἷς ἀπετυπώθησαν αὐτῶν αἱ διάφοροι βαθμίδες τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν βίου, νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὰ ὡς τὰ ἐπιτηδειότατα παιδευτικὰ μέσα διὰ τὰς ἀντιστοίχους βαθμίδας τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως. Προσφέρουσα ἡ διδασκαλία εἰς τὸν μαθητὴν τοιαύτας ἱστορικὰς ὕλας, δι' ἧς ἔχει οὗτος φυσικὴν προδιάθεσιν, οὐ μόνον

δύναται νὰ ἐπιδράσῃ εὐεργετικῶς εἰς τὴν ἐκάστοτε παροῦσαν πνευματικὴν κατάστασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ οὐδεμίαν βίαν ἐπιφέρει εἰς τὴν φυσικὴν του ἀνάπτυξιν· διότι παρακολουθοῦσα τὴν ἱστορικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων καταστάσεων τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἕνεκα τῆς ἐν αὐταῖς ἐξ ἀνάγκης ἐγκειμένης παιδικότητος καὶ στενότητος τοῦ ὁρίζοντος ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ, ἠθικοῦ, πολιτικοῦ καὶ τεχνικοῦ ἐδάφους εἶναι ἀπλούστεραι, καὶ προβαίνουσα εἰς τὰς μεταγενεστέρας, καὶ πολυπλοκωτέρας, ἀκολουθεῖ τὴν ὀρθὴν μέθοδον, μεταδίδουσα εἰς τὸν μαθητὴν ὕλην ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπίσης κατ' ὀλίγον αὐξανομένην ἀφομοιωτικὴν ἰκανότητα αὐτοῦ καὶ ὑποστηρίζουσα οὕτω καταλλήλως τὴν κατὰ φύσιν ἀνάπτυξιν.»¹

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πνευματικὴ παιδείαις τοῦ παιδὸς πρέπει νὰ γίνηται συμφώνως πρὸς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, ἣτις πάλιν ἀναλογεῖ πρὸς τὰς ποικίλας φάσεις τῆς ἀνθρωπότητος, φέρε ἰδωμεν 1) ὁποῖα τις εἶναι ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῆς καταστάσει καὶ 2) ὁποῖός τις ὁ παῖς κατὰ τὴν πενταετῆ ἢ ἑξαετῆ αὐτοῦ ἡλικίαν, ὅτε πρῶτον μεταβαίνει εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἡ φύσις εἶναι κυρία τοῦ ἀνθρώπου, ζῆ ὁ ἀνθρώπος ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς καὶ οὐδένα ἄλλον ἀναγνωρίζει τῆς φύσεως ὑπερτερον· ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, οἱ ἀστέρες ἐλκύουσι τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκπληξιν· τὰ δένδρα, οἱ ποταμοί, ἡ θάλασσα φαίνονται αὐτῷ ὡς ὄντα ὑπερφυσικά· κλίνει τὸ γόνυ ἀπέναντι τῆς φυσικῆς λαμπρότητος καὶ μεγαλοπρεπειᾶς καὶ τρέμει ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως· οἱ σεισμοί, αἱ θύελλαι, αἱ καταιγίδες, ἡ τρικυμία, ἡ βροντή, ἡ ἀστραπή, ὁ κεραυνός, αἱ ἠφαιστειώδεις ἐκρήξεις καὶ τᾶλλα πάντα εἶναι εἰς αὐτὸν ἰδία δυνάμεις, τὰς ὁποίας φοβεῖται καὶ λατρεύει· πάντα τέλος τὰ τῆς φύσεως, ὅσα ὠφελοῦσιν αὐτὸν ἢ βλάπτουσιν, ἢ φαντασία ζωοποιεῖ καὶ θεοποιεῖ· ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ εἰς τὴν ἀνόργανον φύσιν δίδει ὑπαρξιν καὶ πιστεύει τὰ παραβολώτερα καὶ τὰ ἀπίστοτερα. Μὴ διδαχθεῖσα ἔτι εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πείρας, στερεῖται τῆς δυνάμεως τοῦ κρίνειν καὶ παραδίδεται ἄνευ λογισμοῦ καὶ σκέψεως εἰς φαντασιώδη καὶ ἀνύπαρκτον κόσμον. Ὁ *λαὸς ἐν τῇ νηπιώδει αὐτοῦ καταστάσει ψυχολογικῶς ἐξεταζόμενος κατέχει τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας ὑπερτέραν πάσης ἄλλης δυνάμεως. Διὰ τοῦτο πιστεύει εἰς τοὺς

(1) Διότι ὡς ἀνωτέρω σ. 72.

μύθους καὶ πλάττει διὰ τῆς φαντασίας ἀνθρωπόμορφα τέρατα, Κύκλωπας, Ἐκατόγχειρας, Γίγαντας, Σατύρους, Κενταύρους καὶ τὰ τερατωδέστερα τῆς ἐξημμένης αὐτοῦ φαντασίας ἀποκρήματα. Ὁ κατὰ φύσιν ἀνθρώπος ἐν πᾶσι τοῖς ἀψύχοις ἀντικειμένους, τοῖς οὐδεμίαν ἰδίαν ἔχουσι κίνησιν καὶ αἰσθησιν, καὶ οἷς ἰδιάζουσα κατάστασις εἶναι ἡ ἀδράνεια, ἀκίνησία καὶ στασιμότης, ἐν πᾶσι, λέγω, τούτοις, ὑπονοεῖ οὗτος καὶ φαντάζεται ζώην, δύναμιν, κίνησιν καὶ ἐνέργειαν. Οὕτω ἐν τῇ καταιγίδι βλέπων τὰ νέφη συμπυκνούμενα καὶ διωκόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, φαντάζεται πόλεμον αὐτῶν· αἱ βρονταὶ εἶναι ὁ ποδοβολητὸς μυρίας ἵππου διωκούσης τροχάδην τὰς τῶν ἀντιπάλων στρατιάς, εἰς φυγὴν τρεπομένης, αἱ δ' ἀστραπαὶ, τὸ πύρινα βέλη τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν βαλλόμενα.

Καὶ ὁ παῖς, ὁ τὸν βηλὸν τοῦ σχολείου πρῶτον ἤδη ὑπερβαίνων, πολλὴν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὴν παιδικὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίαν. Ἡ πνευματικὴ τοῦ παιδὸς κατάστασις δεσπόζεται ὑπὸ τῆς φαντασίας. «Ἐν αὐτῇ ἐπικρατεῖ, λέγει ὁ Rein, ἡ περίοδος τῆς ἀφομοιώσεως, καθ' ἣν ὁ παῖς συναναστρέφεται πρὸς τὰ ἄψυχα πράγματα τοῦ ἐκτὸς κόσμου, ὡσεὶ ἦσαν ἔμψυχα, διαλέγεται πρὸς τὰ ἔμψυχα, ὡς εἰ εἶχον τὰς αὐτὰς ἰδέας, τὰ αὐτὰ συναισθήματα, τὰς αὐτὰς ὀρέξεις, οἷας καὶ αὐτός, ὡς εἰ ἦσαν ὅμοια αὐτῷ, ὡς εἰ εἶχον ἀπάσας τὰς ἀνθρωπίνους ιδιότητες. Εἶναι ἡ μυθικὴ περίοδος τοῦ παιδός, ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν προσωποποιεῖ αὐτὴ τὰ ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα τῆς φύσεως.»

Διὰ τοῦτο πολλὰς βλέπομεν παραδοξολογίας ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς πράξεσι τοῦ παιδός. Ὁμιλεῖ πρὸς τὰς πλαγγόνας αὐτοῦ καὶ προσπαθεῖ ἀνθρώπινον εἶδος νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα. Ἡ γαλῆ, ὁ κύων καὶ τὰ ἄλλα κατοικίδια ζῶα, θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ παιδός ὡς ὄντα ἔχοντα καὶ λόγον καὶ αἰσθησιν. Συνδιαλέγεται μετ' αὐτῶν καὶ συμπεριφέρεται πρὸς αὐτὰ, ὡς πρὸς ὁμοίους ἑαυτῷ, ἀγαπᾷ δὲ καὶ ἀσμενίζεται μετ' αὐτῶν, ὡς καὶ μετὰ τῶν συνομηλικῶν αὐτῷ παιδῶν. Ἐὰν αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὐτυχῆ, προσπαθεῖ νὰ φανερῶσῃ τὴν χαρὰν του εἰς πάντα τὰ περὶ ἑαυτοῦ ἀντικείμενα, καὶ φαντάζεται ὅτι καὶ τὰ ἄψυχα ὄντα προσμειδῶσιν αὐτῷ καὶ μετέχουσι τῆς ἀγαλλιᾶσεως, ἣτις κατέχει τὴν ψυχὴν του. Ἐὰν δὲ πάλιν λυπεῖται, φαντάζεται πάντα τὰ περὶ αὐτὸν κατηφῆ, συμπάσχοντα καὶ συμπενοῦντα αὐτῷ. Τίς οὐκ εἶδε πολλάκις παιδὰ πλήττοντα τὴν τράπεζαν, διότι ἔτυχε νὰ προσκρούσῃ ἐπ' αὐτῆς; Ὁ οὐρανὸς εἶναι μαῦρος, ὁ ἥλιος σκοτεινιάζει, ἡ φύσις λυπεῖται, ὅταν ἡ καρδία τοῦ παιδός εἶναι βαρύθυμος.

Ἡ περίοδος αὕτη τοῦ παιδὸς εἶναι ἡ λεγομένη μυθική· ὁ παῖς ἀντιλαμβάνεται τοῦ κόσμου, οὐχὶ ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ καταστάσει, ἀλλὰ παρηλλαγμένως, ὡς ἡ φαντασία αὐτοῦ τὸν παριστᾷ. «Αὕτη δὲ ἡ φαντασιώδης ἀντίληψις τοῦ κόσμου, ἡ μυθική, ὡς ὠνομάσθη αὕτη, εἶναι ἀναγκαία οὐ μόνον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδός, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔθνη τὰ διερχόμενα τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐρίσκεται αὕτη ἡ μυθική περίοδος. Αὕτη ἡ μυθοπλαστικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι ἀναγκαία εἰς αὐτό, εἶναι ἡ φυσικῶς ἀναγκαία ἀφομοίωσις τοῦ ἐκτὸς κόσμου, τὴν ὁποίαν ἐκτελεῖ τὸ οὐπὼ ἀνεπτυγμένον πνεῦμα οὐχὶ διὰ ποιητικῆς αὐθαιρέσιαις, ἀλλ' ἕνεκα ψυχολογικῆς ἀνάγκης ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τῶν αἰσθητηρίων διὰ τῶν ἤδη ἐν αὐτῷ ὑπαρχουσῶν ἀφομοιωτικῶν παραστάσεων. Τὸ τὴν ἀφομοίωσιν ὀρίζον εἶναι ἐνταῦθα ἡ παράστασις τῆς οἰκείας ψυχῆς. Ὅπως αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τῶν κινήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οὕτω ἀποδίδεται εἰς πᾶν τὸ ἐν τῇ φύσει κινούμενον ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ μετὰ τῶν νοημάτων καὶ θυμαϊκῶν κινήσεων αὐτῆς.»¹

Ἄφοῦ λοιπὸν τοιαύτη ἡ παιδικὴ κατάστασις παντὸς λαοῦ, ὁμοία δὲ καὶ ἡ τοῦ παιδός, τοῦ μήπω τὸν βηλὸν τοῦ σχολείου πατήσαντος, ψυχολογικῶς ἐξεταζομένου, ἔπεται ὅτι καταλληλοτάτη πνευματικὴ τροφὴ εἶναι συλλογὴ τῶν μυθολογικῶν αὐτοῦ προϊόντων, ἧτοι τὰ παραμύθια. Τὰ παραμύθια περιέχουσιν ὑλικὸν σύμφωνον πρὸς τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ παιδός, δυνάμενον εὐκόλως νὰ ἀφομοιωθῇ πρὸς τὰς παραστάσεις, τὰς ὁποίας οὗτος κέκτηται. «Τὰ παραμύθια δεικνύουσι τὴν παιδικὴν ἀφομοίωσιν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τόλμῃ. Ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος δὲν σημαίνουσι δι' αὐτὴν τίποτε· μετεωρίζεται δὲ εἰς τὰς αἰθερίους χώρας μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς κινεῖται ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ μυθικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου, ἧτις ἐκδηλοῦται ἐν αὐτοῖς, εἰς ἡμᾶς μόνον φαίνεται ὡς ποιητικὴ, εἰς τὸν παῖδα ὅμως καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ μορφή τῆς ἀληθείας. Τὰ παραμύθια περιέχουσιν ἐν ἀπλῇ καὶ ἀφελείᾳ μορφῇ τὰς παραστάσεις καὶ τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα πληροῦσι τὴν παιδικὴν καρδίαν ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ, ἐνδιατρίβουσιν ἐν σφαίρᾳ ὅλως παιδικῇ, ἐν ταῖς ἀπλουστάταις κοινωνικαῖς σχέσεσιν, ἐν τοῖς σπουδαιοτάτοις κύκλοις ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Οἱ ἥρωες τῶν παραμυθίων σκέπτονται καὶ ὀμιλοῦ-

(1) Αὐτόθ. σ. 74.

σιν ὡς παιδία καὶ, ἐπειδὴ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτιθέμενα γεγονότα ἤκιστα συνδέονται πρὸς ὠρισμένον τόπον καὶ χρόνον, εἶναι καταληπτὰ ἄνευ γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν καὶ ἄλλων προεισαγωγικῶν γνώσεων. Καὶ ὑπὸ ἠθικὴν δὲ ὄψιν εἶναι κατάλληλα τὰ παραμύθια διὰ τοὺς παῖδας. Οὐδαμοῦ παρουσιάζονται αἱ ἠθικαὶ σχέσεις ἀπλοῦστεραι καὶ σαφέστεραι, ἢ ἐν τοῖς παραμυθίοις, ἀπηλλαγμένοι τῆς ὀχληρότητος ψυχρῶν ἠθολογιῶν βιαίως ἐπιβαλλομένων, οὐδαμοῦ εἶναι τοσοῦτον προσιτοὶ εἰς τοὺς παῖδας οἱ ἥρωες ἐν τοῖς συναισθήμασι καὶ ταῖς βουλήσεσιν αὐτῶν, ὅσον ἐνταῦθα. Ὅστε δὲν καθίσταται δύσκολος εἰς τὸν παῖδα ἡ κρίσις περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, δικαίου καὶ ἀδίκου. Συγκεφαλαιοῦντες λοιπὸν λέγομεν, ὅτι πολυάριθμοι καὶ ἰσχυραὶ ἀφομοιωτικαὶ παραστάσεις ἔλκουσι τοὺς παῖδας εἰς τὸ παραμύθιον, διότι ἴσασται ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος τῆς ἀναπτύξεως, εἰς ἣν ὀφείλουσι ταῦτα τὴν γένεσιν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ παραμύθια πρέπει νὰ εἶναι αἱ πρῶται διηγήσεις, τὰς ὁποίας προσφέρει ἡ διδασκαλία εἰς τοὺς παῖδας. Εἶναι διηγήσεις ἀληθῶς παιδικαί, δηλαδὴ ἀπλᾶ καὶ συγχρόνως φαντασιώδεις, μάλιστα δὲ παρουσιάζουσι μορφὰς καὶ σχέσεις ἀπλᾶς προκαλούσας τὴν ἠθικὴν ἐπιδοκιμασίαν καὶ ἀποδοκιμασίαν, κρύπτουσιν ἐν αὐτοῖς ἠθικὰς ἐννοίας, αἵτινες προβιβάζουσιν ὑπὲρ τὴν σφαῖραν τοῦ φανταστικοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατ' ὀλίγον μεταβάλλεται ὁ κόσμος τῶν παραμυθίων ἐν τῷ παιδί εἰς ποιητικὸν προῖον πλησίον ἄλλων πραγματικῶν ἀληθειῶν, διότι δὲν δύναται νὰ ἐγκαταμείνη ὁ παῖς ἐν τῇ μυθικῇ ἀντιλήψει τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἀνάγκη κατ' ὀλίγον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν νοητικὴν, ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν πρῶτην καὶ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς δευτέρας. Ἄλλὰ τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον μένει ἐκ τούτου, ὅτι ἔζησεν ὁ παῖς ἐν τούτῳ τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ κόσμῳ, τῷ κόσμῳ τῶν παραμυθίων, εἶναι τὸ ποιητικὸν πνεῦμα, τὸ δεκτικὸν ἐνθουσιασμοῦ ἰδανικὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον εἶναι παραμυθία καὶ ἐξυψῶσις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς ἐκδιωχθεὶς ὁ παῖς ἐκ τοῦ παραδείσου αὐτοῦ θὰ τρώγῃ τὸν ἄρτον τῆς γνώσεως ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους τῶν παραμυθίων.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων σαφῶς ἀπεδείχθη, διατί ὡς πρῶτον ἀνάγνωσμα καὶ ὡς πρώτη ὕλη διδασκαλίας εἰς τοὺς ἐξαετείς παῖδας

παιδας πρέπει νὰ εἶναι συλλογὴ μύθων. Ὅποιοί δὲ τινες πρέπει νὰ εἶναι οἱ μῦθοι οὗτοι; Οἷαδὴποτε συλλογὴ μύθων δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ παιδός. Ἡ διδασκαλία τῶν μύθων, ὡς καὶ πᾶσα διδασκαλία, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς (ὕλη), καὶ κατὰ τὸ εἶδος, παιδαγωγοῦσα διδασκαλία. « Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν ὕλην τῆς διδασκαλίας, αὕτη φυσικῶς πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε τοιαύτη, ὥστε νὰ εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν ἐκάστοτε προκειμένην βαθμίδα τῆς μορφώσεως καὶ ἱκανὴ νὰ διεγείρῃ οἰονδὴποτε ἐνδιαφέρον ἐν τῷ παιδίῳ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον προσκολλᾶται πρὸ πάντων εἰς τὰ πράγματα, ἤττον δὲ εἰς μορφὰς καὶ σημεῖα, διὰ τοῦτο ἀνάγκη ἐν τῇ παιδαγωγούσῃ διδασκαλίᾳ ἢ ἐνασχόλησις μὲ πράγματα νὰ εἶναι ἢ ἐπικρατούσα.»¹ Ἀλλὰ ἵνα αὕτη ἢ τοιαύτη, ἀπαιτεῖται νὰ γίνηται κατ' ἐκλογὴν, νὰ περιέχῃ καὶ ἀρμόζουσας σύνδεσιν τῆς διδασκομένης ὕλης, ὡσαύτως σκόπιμον διάταξιν καὶ ἐπεξεργασίαν (μέθοδον) καὶ τέλος κατάλληλον τρόπον τῆς προσφορᾶς ἢ μεταδόσεως ταύτης (μορφὴ τῆς διδασκαλίας ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ).

Ἐν τῷ Α' τεύχει διετάξαμεν τὴν ὕλην ταύτην τῶν παραμυθίων τοῦ Γρίμμ κατὰ τοιοῦτόν τινα μεθοδικὸν τρόπον. Πρῶτον καταγράφεται ὁ μῦθος τετμημένος εἰς μέρη. Ἡ διαίρεσις δ' αὕτη δὲν γίνεται κατὰ τύχην καὶ αὐθαίρετως, ἀλλὰ διατηρεῖται ἀλληλουχία καὶ σύνδεσις μεταξὺ τῶν μερῶν, ὡσεὶ τὰ μέρη ταῦτα ἀπετέλουν πάλιν ἐν τι ὅλον. Ἡ κατατομὴ τοῦ μύθου εἰς μέρη διευκολύνει καὶ διδάσκαλον καὶ μαθητὰς εἰς τὴν διήγησιν. Ὁ παῖς δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανὸς νὰ διατηρήσῃ ἀκριβῆ συνέχειαν τοῦ ὅλου, οὐδὲ δύναται νὰ ἐνθυμῆται πάσας τὰς λεπτομερείας. Διὰ τούτου ὅμως τοῦ τρόπου διευκολύνεται πολὺ εἰς τὴν φυσικὴν κατάταξιν τῆς ὕλης καὶ δύναται νὰ μεταβαίνει ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους εἰς τὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ ὑποπίπτῃ εἰς χάσματα.

Μετὰ ταῦτα ἔπεται ἡ διδασκαλία τοῦ παραμυθίου. Εἶναι δὲ καὶ αὕτη παιδαγωγικῶς κατατεταγμένη καὶ ἐπεξεργασμένη κατὰ τὰ εἰδολογικὰ στάδια, περὶ ὧν ἔχομεν διαλάβει ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει σελ. α' — κδ'. « Ἡ παιδαγωγοῦσα διδασκαλία κατατέμνει τὰς ομάδας τῶν παραστάσεων, ἃς μέλλει νὰ παράσχη, εἰς μικρότερα ὅλα (μεθοδικαὶ ἐνότητες) καὶ ἐπεξεργάζεται ταῦτα κατὰ βᾶθος, καθόσον ἐνεργεῖ ὥστε νὰ καταληφθῇ τὸ νέον κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀντιλήψεως καὶ προσλήψεως καὶ τὸ

ἐγκατατάσσει εἰς τὸ παλαιόν, (τὰς ἤδη κεκτημένας παραστάσεις) (συνάρθρωσις καὶ ἐπεξεργασία τῆς διδακτέας ὕλης). » (Αὐτόθ. σελ. 51, γ).

Ἐκάστη δὲ πάλιν μεθοδικὴ ἐνότης περιέχει πολλὰς βαθμίδας. Διὰ τῶν βαθμίδων τούτων ὁ διδάσκαλος ἐρευνᾷ τὸν ἤδη ὑπάρχοντα κύκλον τῶν παραστάσεων, ἀναλύει, διορθοῖ, τακτοποιεῖ, ἐναρμόζει ἐν αὐτῷ τὸ νέον εἰς τὸν οἰκείον τόπον καὶ οὕτω τροποποιεῖ τὰς παλαιὰς παραστάσεις. Ἐὰν π. χ. θέλω νὰ δώσω εἰς τοὺς παῖδας τὴν παράστασιν τοῦ λύκου, πρέπει νὰ ἀνακαλέσω εἰς τὴν συνειδήσιν αὐτῶν τὴν ἤδη γνωστὴν παράστασιν τοῦ κυνός, ταύτην δὲ νὰ ἐπεξεργασθῶ οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίζεται ἐξ αὐτῆς ἡ παράστασις λύκος. Ἡ παράστασις θάλασσα δύναται νὰ γίνῃ προσιτὴ εἰς τὸν παῖδα μόνον, ἐὰν οὗτος ἀναπολῇ τὴν παράστασιν γνωστῆς τινος φυσικῆς λίμνης, ἢ ἐκτάσεως κατακλυζομένης ὑπὸ βροχῆς· διὰ τούτου τροποποιεῖ ὁ παῖς τὴν παράστασιν τῆς λίμνης, ἣν κέκτηται ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ.

Εἰς ἐνότητος λοιπὸν καὶ βαθμίδας συμφώνως πρὸς τὰ εἰδολογικὰ στάδια πρέπει νὰ κατατέμνη τις τὸν μῦθον καὶ νὰ ἐπεξεργάζεται αὐτὸν ἐν δυαδίῃ ἢ καὶ πλείστοις μαθήμασι. Δὲν εἶναι ὅμως ἀνάγκη πᾶσαν τὴν πραγματικὴν καὶ ἠθικὴν ὕλην τοῦ μύθου διεξοδικῶς νὰ πραγματευώμεθα, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκείνην τὴν ὕλην, ἣτις εὐκόλως ἀφομοιοῦται πρὸς τὸν κύκλον τῶν γνωστῶν παραστάσεων τοῦ παιδός· πρέπει δ' ὡσαύτως νὰ προτιμᾶται ἐκείνη μάλιστα ἡ ὕλη, ἣτις προσφέρει ποικιλίαν ἐνέχουσαν διαφόρου ὕλης ἀντικείμενα, διότι ἐκ τοιαύτης ὕλης δύναται ὁ παῖς νὰ παράγῃ ἐννοίας καὶ ἐπεκτείνῃ τὰς γνώσεις του.

« Ἐὰν ἡ ὕλη τῆς διδασκαλίας, (λέγει ὁ Φραϊλιχ σ. 64 Δ), διατάσσεται καὶ διασκευάζεται κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, οἱ δὲ παῖδες λαμβάνωσι σαφεῖς, ἰσχυράς, μονίμους, μερικὰς παραστάσεις καὶ ἀκριβεῖς ἐννοίας, γεννᾶται τότε χαρὰ εἰς τὸ μανθάνειν καὶ ζήλος, καὶ ἐπομένως ζωηρὸν καὶ διαρκὲς ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἀντικείμενα, ἢ δὲ διδασκαλία παράγει ὡς θεμέλιον τοῦ ἠθικοῦ τε καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος τὸν πλοῦτον τοῦ πνεύματος.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

« Διατί προετιμήθησαν τὰ παραμύθια τοῦ Γρίμμ ὡς ἀνάγνωσμα καὶ διδασκαλία τῆς Α' τάξεως τοῦ σχολείου; »

Ἄφου λοιπὸν οἱ μῦθοι, ὡς ἀπεδείχθη, πρέπει νὰ εἶναι τὸ πρῶτον

(1) Γουσταίου Φραϊλιχ, τὸ παιδαγωγικὸν σχολεῖον· μεταφρ. Δ. Ι. Ὀλυμπίου σ. 53.

ἀνάγνωσμα τῆς πρώτης ἡλικίας, τοιαύτη δὲ νὰ εἶναι ἡ διασκευὴ αὐτῶν καθ' ὕλην καὶ εἶδος, ἔπεται, ὅτι σφάλλονται σπουδαίως οἱ φρονούντες, ὅτι ἐξ ἱστορικῆς καθαρῶς ὕλης, πανταχόθεν συνειλεγμένης πρέπει νὰ ἀποτελεῶνται τὰ πρῶτα ἀναγνώσματα. Ἐνταῦθα δύναται δικαίως νὰ ἐρωτήσῃ τις, διατὶ ἀφοῦ πάντα τὰ ἔθνη καὶ δὴ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔχουσιν ἄφθονον μυθικὴν ὕλην, ἡμεῖς προετιμήσαμεν τὴν γερμανικὴν συλλογὴν τῶν παραμυθίων τοῦ Γρίμμ, καὶ οὐχὶ τὰ ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα ζῶσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ; Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν διὰ βραχέων, ὅτι δὲν εὗρομεν τοιαύτην συλλογὴν παραμυθίων παρ' ἡμῖν κατάλληλον εἰς παιδας, καὶ δύσκολον ἦτο νὰ γένηται προχείρως τοιαύτη. Ἡ συλλογὴ ἑλληνικῶν παραμυθίων εἶναι ἔργον οὐχὶ τυχαῖον, ἀπαιτεῖ δὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ εἰδικότητα περὶ τὰ τοιαῦτα, ἵνα γένηται δυνατὸν νὰ ἐκκαθαρισθῇ πᾶν τὸ ὀνειδὸν καὶ ξενικόν, καὶ διατηρηθῇ τὸ γνήσιον ἑλληνικόν. Καὶ τῶντι τὰ ἔθνη τῶν παραμυθίων γέμουσι ξενισμῶν, εἶναι δὲ πολλὰ ἀνατολικῆς καταγωγῆς· ἄλλα δὲ πάλιν ἔχουσι διατηρήσει βαθύτατα τὰ ἔχνη τῆς φραγκικῆς καὶ σλαβικῆς κατακτῆσεως· διὰ τοῦτο πολλὰ εὐρίσκονται τὰ ὅμοια καὶ κοινὰ ἐν τοῖς φραγκικοῖς καὶ ἑλληνικοῖς παραμυθίοις. Περιέχουσι δὲ τὰ πλεῖστα τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνατολικῆς ἡδυπαθείας καὶ τρυφηλότητος, ἢ δὲ ὑπερφυσικῆ αὐτῶν ἐξεικόνισις εἶναι ἀνάρμοστος ὡς ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς παιδας. Πρὸς δὲ τούτοις δὲν περιέχουσιν ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικῆς ὕλης, τὰ ὁποῖα συμφωνοῦντα πρὸς τὸ γενικὸν παραστατικὸν τῶν παιδῶν, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφετηρία διδασκαλίας πατριδογραφικῆς ἢ πραγματογραφικῆς. Διὰ τοῦτο προετιμήσαμεν τὰ παραμύθια τοῦ Γρίμμ· διότι ἐν αὐτοῖς ἐξιστορεῖται ὁ οἰκιακὸς βίος, ὡς αὐτὸν γινώσκει ὁ παῖς, ὑπάρχει ὑλικὸν πραγματογραφικὸν μὴ ὑπερβαῖνον τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ κατάληψιν, ὑπάρχει σχέσις τις καὶ ἀλληλουχία τῶν παρισταμένων καὶ ἀναφαίνεται καθαρότατα ὁ ἠθικὸς σκοπὸς αὐτῶν, ὅστις, ὡς καρπὸς τῆς ὅλης ἱστορικῆς διδασκαλίας καὶ ὡς ἐφαρμογὴ ἐν τῷ βίῳ, πρέπει νὰ ἐξέχῃ καὶ λάμπῃ ὡς λύχνος κείμενος ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς ὁδοῦ, ὁδηγῶν τὸν διαβάτην εἰς τὸ στάδιον τοῦ βίου. Τὸ δὲ πάντων κυριώτατον, ὅτι παιδαγωγοὶ σοφοὶ τοὺς μύθους τούτους κατέταξαν συμφῶνως πρὸς τὰ εἰδολογικὰ στάδια καὶ ἀνέπτυξαν μεθοδικῶς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν· τοῦτο δὲ εἶναι οὐ μικρὸν κέρδος ἡμῖν, οἵτινες νηπιάζομεν ἔτι εἰς τὰ τῆς παιδαγωγίας κα. ἐν οἷς δὲν ὠρίμασεν ἡ γνῶσις τῆς νεωτέρας μεθολογίας. Ἐχουσι δὲ τὰ παραμύθια ταῦτα συγκεντρωτικὴν δύναμιν· τοῦτο

δὲ λέγοντες νοοῦμεν, ὅτι δύναται νὰ γίνηται δι' αὐτῶν συγκέντρωσις τῆς διδασκαλίας, ἥτοι ἡ διδασκαλία τοῦ φρονήματος συμπληροῦται, στηρίζεται καὶ ὑποβαστάζεται ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τῆς γεωγραφίας, τῆς φυσιογνωσίας, τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῶν ἄλλων πρακτικῶν μαθημάτων. Ἐν τοῖς παραμυθίοις γίνεται λόγος οὐ μόνον περὶ γνωστῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ λογιστικὴ βαίνει παραλλήλως μὴ ὑπερβαίνουσα τὸν μέγρι τοῦ δέκα ἀριθμὸν, εἰς ὃν ἀφικνεῖται ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τοῦ σχολείου. Οὕτω λοιπὸν ἐν αὐτοῖς συνδέονται τὰ ἱστορικὰ μαθήματα καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ φρονήματος καὶ συνευνοῦνται αἱ ποικίλαι γνώσεις εἰς ἐνότητα ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ τροφίμου.¹

Οἱ ἀνωτέρω λόγοι δικαιολογοῦσι πληρέστατα, διατὶ προετιμήσαμεν τὴν συλλογὴν τῶν παραμυθίων τοῦ Γρίμμ ἡμεῖς, οἵτινες ἐν ὄλῳ ἡμῶν τῷ βίῳ ὑπεστηρίζαμεν, ὅτι ἡ παιδευσὶς ἡμῶν πρέπει νὰ εἶναι ἐθνικὴ, ἥτοι νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἠθῶν, ἐθίμων, τῶν παραδόσεων καὶ τῆς ἱστορίας τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος. Οἱ σοφοὶ κρινόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῶν παραμυθίων γνώμη τῆς σχολῆς τοῦ Ἐρβάρου.

Εἰ καὶ ἱκανῶς ἤδη διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη ἡ ἀξία τῆς διδασκαλίας τῶν μύθων, δὲν νομιζομεν ὅμως ἀπο σκοποῦ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὴν γνώμην τοῦ Λίνδνερ, ἀρούμενοι αὐτὴν ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦ ἐγκυκλοπαιδείας·² διὰ τῆς παραθέσεως δὲ καὶ τῆς γνώμης ταύτης ἐξαντλεῖται πλέον καὶ τὸ παιδαγωγικὸν τοῦτο ζήτημα.

« Διήγησις ἐν γένει εἶναι ἡ διὰ λέξεων προσφορὰ σειρᾶς τινος συμβάντων ἐνόττητα καὶ συνάφειαν ἐχούσης. Ἡ ἀκριβεστέρα ἀναζωγράφησις τῶν περιγραφομένων συμβάντων ἀφίεται εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἀκροατοῦ καὶ ἐκτελεῖται ὑπὸ τούτου δι' ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐποπτείας. Ἐὰν τὰ προσφερόμενα συμβάντα προσάγωνται τῇ ἀμέσῳ ἐποπτεῖα, ἡ διήγησις ὑφούται εἰς δρᾶμα. Ἦδη ἐκ τούτων τῶν παρατηρήσεων ἐξάγεται, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διηγήσεως παρίσταται ὡς σύνθετόν τι ἔργον τοῦ διηγουμένου καὶ τοῦ ἀκροαμένου· ὁ μὲν χορηγεῖ τρόπον τινὰ τὸ κείμε-

(1) Ἴδε πλατύτερον περὶ τούτου Ὁδηγὸν (ἔτος σχολικὸν πρῶτον) σελ. 50—61.

(2) Erzählung für Kinder. Märchen σελ. 240—243.

νον, οὗτος δὲ τὰς εἰκονογραφίας εἰς τοῦτο· ὁ μὲν πρῶτος συντίθησι τὸ δρᾶμα, ὁ δ' ἕτερος μεριμνᾷ περὶ τῆς παραστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς συνειδήσεως. Ἄλλὰ κείμενον καὶ εἰκονογραφία πρέπει νὰ εὐαρμοστῶσιν ἀλλήλοις· ἡ διήγησις πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος τῇ πνευματικῇ καταστάσει, ἥτοι τῇ βαθμίδι τῆς τοῦ ἀκροωμένου ἀναπτύξεως, ἰδίως δὲ δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτῷ μείζονα ἐργασίαν τῆς ἣν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ.

Μία τῶν ἐξοχωτάτων ἐργασιῶν τῆς σχολῆς τοῦ Ἐρβάρτου εἶναι ὅτι κατέδειξεν ἐπιστημονικῶς τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν σπουδαιότητα τῆς γνησίας παιδικῆς διηγήσεως καὶ ὑπεδούλωσεν αὐτὴν ἐν πάσῃ σοβαρότητι εἰς τὴν ἀγωγὴν. Προησθάνοντο μὲν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν φιλανθρωπιστῶν τὴν σπουδαιότητα ἐκείνην μᾶλλον ἢ ἥττον, ὡς ἀποδεικνύει τὸ πλῆθος τῶν παιδικῶν διηγημάτων τῶν νεωτέρων καὶ νεωτάτων χρόνων· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζον τὰς ψυχολογικὰς συνθήκας τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν ἐνεργείας, δὲν ἔλειπον αἱ ἀποπλανήσεις. Αὗται συνίσταντο κυρίως ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τοῖς παιδικοῖς τούτοις διηγήμασι πρῶτον μὲν κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν τόνον περιέπιπτον εἰς τὸ παιδαριῶδες καὶ ληρωδες, δεῦτερον δὲ ὅτι δὲν ἀπέφευγον τὴν ἠθικευμένην διδασκαλίαν καὶ κατέπνιγον τὸν χαρακτῆρα τῆς διηγήσεως δι' ἀφρημένων ἐξηγήσεων. Εἰς τούτους τοὺς κατασκευαστὰς παιδικῶν συγγραμμάτων ἐπιφανεῖ νοουθετῶν ὁ Ἐρβάρτος τάδε· «Παραστήσατε τοῖς παισὶ τὸ κακόν, σαφῶς, πλὴν οὐχὶ ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐπιθυμίας· αὐτοὶ θὰ εὐρωσιν ὅ,τι εἶναι κακόν. Ἐὰν διακόπτητε τὴν διήγησιν δι' ἠθικῶν σκέψεων, θὰ εὐρωσιν, ὅτι διηγείσθε ἀνιαρῶς. Ἐὰν ἐκθέτητε μόνον ἀγαθὰ, θὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι εἶναι μονότονος, καὶ τὸ ἀπλοῦν θέλητρον τῆς ποικιλίας θὰ καταστήσῃ αὐτοῖς τὸ κακόν ἀποδεκτόν. Μέννησθε τοῦ συναίσθηματος, ὅπερ καταλαμβάνει ὑμᾶς ἐπὶ λίαν ἠθικῶν δραμάτων!— Ἄλλὰ παρέχητε αὐτοῖς ἐνδιαφέρουσαν διήγησιν, πλουσίαν συμβάντων, σχέσεων, χαρακτήρων· ἄς μὴ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῇ ἡ τάσις τοῦ ἀναγράψαι τὸ χερίστον ἢ τὸ ἄριστον· μόνον ἐλαφρά τις, ἔτι ἡμιυπνώττουσα ἠθικὴ δεξιότης ἄς μεριμνᾷ, ἵνα τὸ ἐνδιαφέρον τῆς πράξεως ῥέπῃ ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἐπιεικὲς, τὸ δίκαιον· θέλετε ἴδῃ πῶς ἡ προσοχὴ τῶν παιδῶν ῥιζοῦται ἐν αὐτῇ, πῶς ἡ ποικιλία τῆς ὕλης ἐξεγείρει τὴν κρίσιν, πῶς τὸ θέλητρον τῆς ποικιλίας τελευτᾷ εἰς τὴν αἴρεσιν τοῦ κρείττονος.»

Πρὸς τούτοις κατεῖχοντο πρότερον ὑπὸ τῆς πλάνης, ὅτι θεάτρον καὶ

περιεχόμενον τῶν παιδικῶν διηγημάτων πρέπει νὰ λαμβάνονται ἐκ τῶν ἀμέσως περιστοιχούντων τῶν παιδῶν πραγμάτων καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ὁ Ἐρβάρτος κατέστρεψε τὴν πλάνην διὰ μιᾶς μόνης τολμηρᾶς ἐγχειρήσεως, ὑποδείξας ὅτι ἐν διηγῆσει δὲν πρέπει τόσον πολὺ νὰ φερώμεθα εἰς τὸν παῖδα, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἀνυψῶμεν αὐτὸν πρὸς ἑαυτούς, καὶ ὅτι ἡ Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου εἰς παιδας ὀκταετῆς δὲν εἶναι κακὸν ἀνάγνωσμα. Ἡ διήγησις ὀφείλει ν' ἀφαρπάσῃ τὸν παῖδα ἐκ τῆς ἐλεινότητος καὶ χυδαιότητος τοῦ κοινοῦ βίου καὶ νὰ προσαγάγῃ ἐνώπιον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν εἰκόνα ἀνδρικοῦ μεγαλείου. Διότι, λέγει ὁ Ἐρβάρτος, «ὄλον τὸ βλέμμα τοῦ εὐ πεφυκότος παιδὸς διευθύνεται ἐπέκεινα αὐτοῦ· καὶ ὅταν εἶναι ὀκταετής, ὁ ὀρίζων αὐτοῦ ἐκτείνεται πέραν τῶν παιδικῶν ἱστοριῶν. Παραστήσατε λοιπὸν τοιοῦτους ἄνδρας, ὧν εἰς θὰ ἐπεθύμει νὰ εἶναι ὁ παῖς. Τούτους βεβαίως δὲν εὐρίσκειται πλησίον· διότι εἰς τὸ ἀνδρικὸν ἰδανικόν τοῦ παιδὸς οὐδὲν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ ἐκπλαστόντων ἀνταποκρίνεται. Οὐδ' ἐν τῇ ὑμετέρᾳ φαντασίᾳ τὸ εὐρίσκετε, διότι αὕτη εἶναι πλήρης παιδαγωγικῶν πόθων καὶ πλήρης τῆς πείρας, τῶν γνώσεων καὶ τῶν φροντίδων ὑμῶν. Ἐνα μόνον τόπον γινώσκω, ὅπου ἡδύνατο νὰ ζητηθῇ ἡ περιγραφεῖσα διήγησις— τὴν ἔγκριτον παιδικὴν ἡλικίαν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ εὐρίσκω ἐν πρώτοις τὴν Ὀδύσειαν.»

Ἐκ ταύτης τῆς μεγαλειῶς διατεθειμένης καὶ τὸν παῖδα ὑπεράνω ἑαυτοῦ καὶ τῆς πλησιεστάτης τῶν πολλῶν κακῶν μεστῆς πραγματικότητος, ἀνυψούσης διηγήσεως, προσδοκᾷ ὁ Ἐρβάρτος μεγάλην παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν καὶ παρέχει ἡμῖν νὰ στοχασθῶμεν, «ὅτι τότε μόνον ἔχει τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, ὅταν γινώσκῃ νὰ εἰσάγῃ εἰς τὴν νεαρὰν ψυχὴν σύστημα νοημάτων μέγα καὶ οὐ τὰ μέρη ἐνδομυχώτατα πρὸς ἄλληλα εἶναι συνδεδεμένα, ὅπερ ἔχει τὴν δύναμιν τῶν μὲν δυσμενῶν ἐντυπώσεων τοῦ περίξ κόσμου νὰ ἐπικρατῇ, τὰς δὲ εὐμενεῖς νὰ διαλύῃ ἐν ἑαυτῷ καὶ νὰ συνδέῃ μεθ' ἑαυτοῦ.»

Ἄλλ' ἵνα ἡ παιδικὴ διήγησις κατορθώσῃ τὸ μέγα τοῦτο παιδαγωγικὸν ἀποτέλεσμα, πρέπει νὰ ἔχῃ τινὰς ιδιότητας. Πρέπει πρὸ πάντων νὰ εἶναι ἀληθῶς παιδική, τ. ἔ. ἀπλῆ καὶ συγχρόνως πλήρης φαντασίας. «Διότι ὡσπερ ἡ γνησία ποίησις, οὕτω καὶ ἡ γνησία παιδικὴ ἱστορία κείνεται ἐπέκεινα τῆς πραγματικότητος ἐν τῇ χώρᾳ τῆς φαντασίας, «δότε ὄνομα εἰς τὸ ἀερώδες μηδὲν καὶ σταθερὰν κατοικίαν». Ἡ γνησία παιδικὴ ἱστορία γινώσκει ἐν ὅλῃ τῇ ἀπλότητι αὐτῆς νὰ γίνηται κυρία τῆς τοῦ

παιδὸς φαντασίας ἐν πράξεσι καὶ φρονήμασι καὶ νὰ ἀναπτέρωγῃ αὐτήν.» Ὁφείλει πρὸς τούτοις νὰ εἶναι ἠθοποιοὺς κατὰ τὴν δε τὴν ἔννοιαν, ὅτι δηλ. ἐπιδεικνύει μορφὰς καὶ σχέσεις, αἵτινες, ἀπλᾶι καὶ πλήρεις ζωῆς, προκαλοῦσι τὴν ἠθικὴν κρίσιν, ἐπιδοκιμάζουσι ἢ ἀποδοκιμάζουσι· δὲν ὀφείλει δὲ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἠθολογῇ, ἀλλὰ νὰ λαλῇ μᾶλλον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδός. «Γενικαὶ θεωρίαι καὶ διδασκαλίαι ἐν γένει δὲν εἶναι ἐπιτήδεια νὰ μορφώσωσιν ἐν τῇ μικρᾷ νεότητι τὴν αἴσθησιν τοῦ ἠθικοῦ. Διότι ἀποτεινόνται πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὴν βούλησιν τοῦ τροφίμου καὶ προϋποθέτουσιν, ὅ,τι νῦν πρέπει νὰ θεμελιωθῇ. Ἡ ἠθικὴ μὀρφωσις πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ μᾶλλον τοῦτο, δηλ. νὰ διεγείρῃ ἐν τῷ τροφίμῳ τὴν κρίσιν περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, δικαίου καὶ ἀδίκου, καὶ ὅσῳ πλείονες εὐκαιρίαι παρέχονται εἰς τὸ ἐκφέρειν τοιαύτας κρίσεις μετ' ἀκριβείας καὶ θερμότητος, τόσῳ μᾶλλον πλουτίζεται ἡ ἠθικὴ γεῦσις, ἥτις ὀφείλει ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ὀρίσῃ τὴν βούλησιν» (Willmann).

Ἄλλ' ἡ γνησία παιδικὴ διήγησις ὀφείλει οὐ μόνον νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἠθικὸν συναίσθημα, ἀλλὰ καὶ θετικῶς νὰ διδάσκῃ, τ. ἔ. ὀφείλει νὰ προσφέρῃ τῷ διδασκάλῳ ἱκανὰς ἀφορμάς, ὅπως συνάπτῃ ἐκ ταύτης ὀφελίμους διδασκαλίαις περὶ τῶν σχέσεων τοῦ πραγματικοῦ βίου. Διότι «ἂν καὶ πρέπει νὰ ἀναζητῶμεν τὸν παῖδα ἐν τῷ φαντασιώδει αὐτοῦ κόσμῳ, πρέπει ὁμως νὰ προσαχθῇ εἰς τὴν πραγματικότητα· ἂν καὶ εἶναι νὰ μεταναστεύσωμεν μετὰ τοῦ παιδός ἐκ τῶν πολυπλόκων σχέσεων τοῦ νῦν πολιτισμοῦ εἰς τοὺς χρόνους ἀπλῶν μεγάλων μορφῶν τῆς ζωῆς, ἡ γνῶσις ὁμως τῶν σημερινῶν σχέσεων εἶναι τὸ τέρμα, εἰς ὃ ὀφείλει νὰ ὀδηγηθῇ. Διὰ τοῦτο παιδικὴ διήγησις, ἔχουσα πάντα τᾶλλα πλεονεκτήματα, θὰ ἦτο ἔλλιπής, ἐὰν δὲν παρεῖχε σημεῖα ἐπαφῆς πρὸς διδάγματα περὶ τῆς πραγματικῆς μορφώσεως τοῦ βίου, ὡς καὶ περὶ τῆς φύσεως» (Willmann).

Ἡ γνησία παιδικὴ διήγησις ὀφείλει πρὸς τούτοις νὰ ἔχῃ μόνιμον, ἔγκριστον ἀξίαν, ὅπως παιδαγωγός τε καὶ παιδαγωγούμενος αἰεὶ ἐκ νέου δι' αὐτῆς διεγείρωνται, ὡσάντις ἐπανέρχονται εἰς αὐτήν· καὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπανέρχωνται εἰς αὐτὴν πολλάκις, διότι ἐν αὐτῇ δὲν πρόκειται περὶ παροδικῆς τινος ἐντυπώσεως, ἀλλὰ περὶ διαρκοῦς συμβολῆς εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν «συστήματος νοημάτων, οὗ πρὸς μέρη ἐνδομυχώτατα πρὸς πρὸς ἄλληλα συνδέονται, καὶ ἐφ' οὗ ἡ διδασκαλία νὰ δύναται νὰ βασίζεται». Ἐγκριτος ὁμως ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ διήγησις καὶ διότι ὁ κύκλος τῶν νοημάτων, εἰς ὃν εἰσάγει ἡμᾶς, ὀφείλει νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὃν ἔχο-

μεν κοινὸν μετὰ τῶν ἀρίστων καὶ μάλιστα πεπαιδευμένων τοῦ ἡμετέρου γένους, ὅστις λοιπὸν καὶ ὑπ' ἄλλων λίαν ἐκτιμᾶται. Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο τέλος ἡ γνησία παιδικὴ διήγησις ὀφείλει νὰ ἐμφανίζηται οὐχὶ ὡς ἀπόσπασμα, ὡς ἀνέκδοτον ἢ ὡς βραχεῖα κοινοποιήσις, ἀλλ' ὡς μέγα ἐνιαῖον ὅλον, ὅπως δύναται τις διαρκῶς νὰ ἐνασχολῆται εἰς αὐτήν.

Πάσας ταύτας τὰς ιδιότητας (ἴσως ἐξαιρουμένης τῆς τελευταίας) ἔχουσι τὰ παραμύθια τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τοῦτο συνιστῶνται ὑπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Ἐρβάρτου θερμότατα ὡς τὸ πρῶτιστον ἀνάγνωσμα τῶν παιδῶν. Τὰ παραμύθια τοῦ Γρίμμ ἐξαιρέτως εἶναι πλήρη παιδικῆς ἀφελείας, συγγρόνως δὲ καὶ πλήρη φαντασίας. Τὸ θέλητρον, ὅπερ τὸ παραμύθιον ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν παιδῶν, συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἀνοίγει ἐνώπιον αὐτῆς νέον κόσμον, ὅστις ἔχει μὲν πολλὰ τὰ κοινὰ μετὰ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸν παῖδα πραγματικοῦ κόσμου, ἐν τούτοις παριστᾷ ἰδιότροπὸν τι, ὑπεράνω ἐκείνου ὑψούμενον βασιλεῖον ἐλευθέρως κινουμένης φαντασίας. Ὁ σκοπὸς τῆς ἠθικῆς μορφώσεως εἶναι αὐτῷ ἀλλότριος, ἀρκεῖται παντελῶς ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ κινήσει τῶν παραστάσεων, δὲν καταλήγει ὅπως ὁ συγγενὴς αὐτῷ μῦθος εἰς ἠθικὸν τι συμπέρασμα· καὶ ὁμως ἐνεργεῖ ἠθικῶς διὰ τοῦ ἐξόχως ὑψηλοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἅτινα προσάγει, καὶ διὰ τοῦ τελείου φωτισμοῦ, ὃν παρέχει. «Τὸ παραμύθιον εἰσάγει εἰς ἰδανικὸν τι βασιλεῖον τῶν ἀπλουστάτων ἠθικῶν σχέσεων· οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ διακρίνονται αὐστηρῶς· τὸ κακὸν ἐπικρατεῖ ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἡ τελικὴ νίκη μένει εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ πόσον ζωηρὰ γεννᾶται ἐν τῷ παραμυθίῳ ἡ κρίσις περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, δικαίου καὶ ἀδίκου!» Ὁ φόβος μὴ αἰ πονηραὶ μητρικαὶ κ.τ.λ. αἰ ἐν τῷ παραμυθίῳ πολλάκις ἀπαντῶσαι, διεγείρουσι τοῦ παιδός τὴν ἀπέχθειαν, εἶναι μάταιος· διότι τούναντίον ἐκ τῆς ἀντιθέσεως μανθάνει νὰ ἐκτιμᾷ ἔτι μᾶλλον τὴν μητρικὴν στοργὴν τὴν ἀπονεμομένην αὐτῷ. Ἐπίσης μάταιος εἶναι ὁ φόβος, ὅτι διὰ τοῦ κόσμου τῶν παραμυθίων εἰσάγεται εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ ψεύδους, καὶ οὕτω δολάζεται ὑπ' αὐτοῦ, διότι ἡ ἐνστασις αὐτῆ δύναται νὰ γίνῃ κατὰ πάσης ποιήσεως ἢ τέχνης. Ἀπάτη ἥτις δὲν ἐμφανίζεται παντάπασιν ὡς χυδαία πραγματικότης, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτόχρημα διακρίνεται ταύτης, καὶ ἥτις οὐδὲν ἄλλο προτίθεται ἢ νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον, δὲν δύναται νὰ ταῦτισθῇ τῷ ψεύδει.

Τὸ παραμύθιον προσέτι δίδει τὸν ὀδηγοῦντα μίτον εἰς πλῆθος πραγματικῶν διδαγμάτων, ἐν ᾧ αἰ σχέσεις τοῦ πραγματικοῦ βίου συναρμο-

λογοῦνται μετ' αὐτοῦ ὡς λίθοι οἰκοδομῆς, φυτά, ζῷα, πρόσωπα τῆς πραγματικότητος ἐμφανίζονται ἐν αὐτῷ. Διὰ τοῦτο τὸ παραμύθιον εἶναι διὰ τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν ἢ καταλληλοτάτη *συγκεντρωτικὴ ἔλη* καὶ παριστᾷ ἐν γένει τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς ἐπὶ διηγημάτων βασιζομένης παιδαγωγούσης διδασκαλίας.

Ἐν μόνον στοιχείῳ καθιστᾷ τὸ παραμύθιον ἀλλότριον τοῦ πραγματικοῦ βίου καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς διδασκαλίας, ἢ *ἐλλειψίς γεωγραφικῆς τιμῆς βάσεως* ἢ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἱστορίας δὲν δύναται νὰ συναφθῇ μετ' αὐτοῦ, διότι εἶναι ἄμοιρον παντὸς χρονικοῦ καὶ τοπικοῦ προσδιορισμοῦ. Τὸ βασίλειον αὐτοῦ εἶναι τὸ οὐδαμοῦ. Ὅθεν γεννᾶται λίαν ἐνώρως ἢ ἀνάγκη τοῦ νὰ προσεγγίζωμεν διὰ παραδοχῆς γεωγραφικῶν προσδιορισμῶν εἰς τὰ διηγήματα τῶν παιδῶν πρὸς τὸ ἔδαφος τῆς πραγματικότητος, διὰ τῆς κτήσεως τοιοῦτου ἐδάφους εὐρίσκωμεν συγχρόνως εὐπρόσδεκτον ἀφορμὴν νὰ προσάγωμεν καὶ νὰ ἐξετάζωμεν τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐξαπλούμενα φαινόμενα καὶ σχέσεις τῆς κοινωνίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἀκόμη μετὰ τῆς καταπονούσης πιστῆς περιγραφῆς τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ἐκθέσεως, ἀλλὰ πάντοτε ἀκόμη ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ σκιαγραφίᾳ τοῦ παραμυθίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

«Τί ἐφρόνουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ Ῥωμαῖοι περὶ μύθων;»

Ἐάν ὁ Αἰσώπος «ἦτο πραγματικὸν καὶ ἀληθῶς ὑπάρξαν πρόσωπον, καὶ οὐχὶ ἰδέα παραστατικῆ τάξεώς τινος ἀνθρώπων, ἢ ποιητικὸς τις χαρακτήρ ἐκπροσωπῶν τοὺς παρεπομένους τοῖς ἥρωσιν, οἳ πάντως ὑπῆρξαν ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν ἑπτὰ τῆς Ἑλλάδος σοφῶν,»¹ περὶ τούτων παντᾶσι δὲν θέλωμεν διαλάβει, διότι τὸ ζήτημα εἶναι καθαρῶς φιλολογικὸν καὶ διαφεύγει τὴν ἀρμοδιότητα ἡμῶν. Ἡμεῖς ἐνταῦθα λαμβάνομεν ὑπ' ὄψει τὸ ἀληθές καὶ παρὰ πολλῶν ὁμολογούμενον, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἀναφέρονται μῦθοι τοῦ Αἰσώπου, διδασκόμενοι ἐξ ἀκοῆς καὶ οὐχὶ ἐκ βιβλίου, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης λέγει περὶ τοῦ Φιλοκλέωνος. Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ λογογράφων μνημονεύουσι τοῦ Αἰσώπου καὶ τινες τῶν μύθων αὐτοῦ ἀναγράφουσι καὶ φαίνεται ὅτι ἡγάπων αὐτοὺς οἱ Ἕλληνας καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι. Πι-

(1) Ἰδ. συλλογὴν βίων Πανταζῆ σ. 46.

θανώτατον μάλιστα εἶναι ὅτι, ἀφοῦ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου, ὑπῆρχε συλλογὴ τις αὐτῶν πρὸς χρῆσιν τῶν νέων, δι' ὧν οὗτοι προὔτρποντο εἰς ἀρετὴν¹. Ἡ τοιαύτη δὲ παιδείσις τῶν παιδῶν, ἦτο ἢ διὰ νοουθεσιῶν καὶ ὑποθηκῶν διακανόνισις τῆς βουλήσεως, ἦτο ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους. Ἡ γνωμολογία τῶν ἑπτὰ σοφῶν δίδωσι ἡμῖν τύπον τινὰ τῆς διδασκαλίας, ἣν ἐπηγγέλλοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας παιδαγωγοί. Εὐρίσκομεν λοιπὸν ἐν ἀρχαίᾳ ἐποχῇ ἔθνικὴν τινὰ παιδαγωγικὴν, συνισταμένην ἐκ πρακτικῶν διδασκαλιῶν, παροιμιῶν, παραινέσεων καὶ ὑποθηκῶν, ἧτις ἐν ποιητικῷ μάλιστα λόγῳ διέδιδεν ἠθικὴν παιδείαν καὶ ἐνίσχυε τὴν συνειδησιν τῶν παιδῶν εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἡ τοιαύτη δὲ παιδαγωγία ἀνεπτύχθη ὕστερον καὶ διεμορφώθη καὶ ἐσχηματίσθη παιδαγωγικόν τι σύστημα ἔθνικῆς παιδείσεως. Ἐξαιρετον δὲ θέσιν κατεῖχον οἱ μῦθοι καὶ μάλιστα οἱ τοῦ Αἰσώπου, οἵτινες ἐν ὑστερωτέροις χρόνοις δι' εὐκόλου καὶ ἀπλοῦ σχηματισθέντες ποιητικοῦ λόγου, παρῆχον στερεοὺς τύπους καὶ χαρακτῆρας καὶ ἦσαν κατάλληλοι διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῶν εἰς τὰ τοῦ βίου, νὰ ἐπιδρῶσιν ἠθικῶς ἐπὶ τοῦ παιδικοῦ πνεύματος. Διττῶς δὲ ἐνήργουν οἱ μῦθοι καὶ αἱ ποιητικαὶ γνῶμαι ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς βουλήσεως, πρῶτον διὰ τῆς παροχῆς γνώσεων ἀναφερομένων εἰς τὰ ἔργα τοῦ βίου καὶ δεύτερον διότι διὰ τερπνοῦ καὶ ψυχαγωγικοῦ τρόπου εἰκύνουν τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδῶν.

Συλλογὴ δὲ τοιαύτη κατ' ἐκλογὴν μύθων φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε διαδεδομένη χάριν τῶν παιδῶν.² Ὅτι δὲ καὶ τοιαύτη τις συλλογὴ ἐχρησίμευεν ὡς παιδικὸν ἀνάγνωσμα, τοῦτο πολλαχόθεν μαρτυρεῖται.³ Αἱ συλλογαὶ δὲ αὗται τῶν μύθων φαίνεται ὅτι πρεῖόντος τοῦ χρόνου ἐποπλαπλασιάζθησαν καὶ διεδόθησαν εἰς τὸν λαόν. Κατὰ τοιούτων βέβαια μυθικῶν ἀναγνωσμάτων, ἀνευ λογισμοῦ καὶ φιλοσοφίας συλλεγομένων καὶ διδιδόμενων, δρυμέως καὶ αὐστηρῶς ἀντεπεξῆλθεν ὁ Πλάτων, ὡς βλαπτόντων διὰ τῆς ἀχαλινώτου φαντασίας τὴν ψυχὴν τῶν παιδῶν. Ἐ-

(1) «Μῦθος ὁ τῶν μυρμηκῶν καὶ τῶν τεττίγων, προτρέπων τοὺς νέους εἰς πόρους» Ἀφθόν. Prog. C. 1.

(2) Πρβλ. Graserger «ἡ σωματικὴ ἀγωγή» Τομ. I σ. 227. (γραῶν ὄσλος, τιτῶν μῦθοι) καὶ Nachweis παρὰ Bernhardt, Ἑλλήν. γραμματ. I, 66, f.

(3) Πλουτάρχ. πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν I. σ. 34 «Ὁὐ γὰρ μόνον τὰ Αἰσώπεια μυθάρια καὶ τὰς ποιητικὰς ὑποθέσεις καὶ τὸν Ἀθαρῖν τὸν Ἡρακλείδου, καὶ τὸν Λύκιον τὸν Ἀριστωνος διερχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τῶν ψυχῶν δόγματα μεμιγμένα μυθολογίᾳ μεθ' ἡδονῆς ἐνθουσιῶσι.»

πταισεν ὁμως ὁ μέγας ἀνὴρ ἀποφανθεὶς κατὰ τοῦ Ὀμήρου ὡς παιδικοῦ ἀναγνώσματος καὶ κατὰ τῆς μυθολογίας αὐτῆς τοῦ Αἰσχύλου. « Ἡ ποίησις, λέγει ὁ Πλούταρχος, τοὺς λόγους ἐκ φιλοσοφίας ἀναλαμβάνουσα μιγνυμένους πρὸς τὸ μυθῶδες, ἐλαφρᾶν καὶ προσφιλῆ παρέχει τοῖς νέοις τὴν μάθησιν. Ὅθεν οὐ φευκτέον ἐστὶ τὰ ποιήματα τοῖς φιλοσοφεῖν μέλλουσι, ἀλλ' ἐν ποιήμασι προφιλοσοφητέον· ἐθιζομένους ἐν τῷ τέρποντι τὸ χρήσιμον ζητεῖν καὶ ἀγαπᾶν. . . »¹ Ἄλλ' ὁ Πλάτων ἐφοβεῖτο, μὴ διὰ τῶν τοιούτων μυθῶδων ἀναγνώσμάτων καταπιέζεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου καὶ ἐμποδίζονται τὰ σπέρματα τῆς ἐλευθέρως ἀνελιζέως καὶ μορφώσεως τοῦ παιδικοῦ πνεύματος.

Φαίνεται ὁμως ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Αἰσώπου ἐφέροντο πλεῖστοι μῦθοι, ὧν οὐκ ὀλίγοι γελοῖοι καὶ ἀνόητοι. Ἴσως δὲ καὶ οἱ ἕθλοιοι τῶν γραιῶν καὶ τῶν τιτῶν οἱ μῦθοι ἀπεδίδοντο πρὸς ἐπίσημοποίησιν εἰς τὸν Αἰσώπον, ὡς τὸν μάλιστα δημῶδη πάντων τῶν τοῦ αὐτοῦ εἶδους συγγραφέων. Κατὰ τῶν τοιούτων δὲ μύθων, ἀνεκδότων καὶ ἀστείων ἐξεφράσθη ὁ Πλάτων, θέλων νὰ διαφυλάξῃ ὡς οἶόν τε ἀγνοτέραν τὴν ψυχὴν τῶν παιδῶν. « Εὐπλαστον καὶ ὑγρὸν ἢ νεότης, καὶ ταῖς τούτων ψυχαῖς ἀπαλαῖς ἔτι τὰ μαθήματα ἐντήκεται· πᾶν δὲ τὸ σκληρὸν χαλεπῶς μαλάττεται. Καθ' ἅπερ γὰρ σφραγίδες τοῖς ἀπαλοῖς ἐναπομάττονται κηροῖς· οὕτως αἱ μαθήσεις ταῖς τῶν ἔτι παιδῶν ψυχαῖς ἐναποτυποῦνται. Καὶ μοι δοκεῖ Πλάτων ὁ δαιμόνιος ἐμμελῶς παραινεῖν ταῖς τίτθαις, μὴ τοὺς τυχόντας μύθους τοῖς παιδίοις λέγειν, ἵνα μὴ τὰς τούτων ψυχὰς ἐξ ἀρχῆς ἀνοίας καὶ διαφθορᾶς ἀναπίμπλασθαι συμβαίνει. »²

Πλὴν ὁμως τῶν γελοίων μύθων, εἰς τὸν Αἰσώπον καὶ τούτων ἀναφερομένων, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι σεμνότεροι καὶ παιδαγωγικὸν ἀληθῶς ἐνέχοντες σκοπὸν, ὃν καὶ ὁ Πλάτων συνίστησι ἐν τῇ ἰδανικῇ αὐτοῦ πολιτείᾳ. Τοὺς τοιούτους δὲ μύθους καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης δὲν ἀπηξίωσε νὰ μεταποιήσῃ ἐκ πεζοῦ εἰς ἔμμετρον λόγον, θέλων βεβαίως ἐν ταῖς ὑστάταις τοῦ βίου του στιγμαῖς νὰ καταλίπῃ εἰς τοὺς παῖδας πρὸς ἀπομνημόνευσιν καὶ μελέτην ψυχαγωγικὰ καὶ σωτήρια ποιητικὰ ἔργα.³ Τὸ

(1) Αὐτόθ. I. σ. 35.

(2) Περὶ παιδ. ἀγωγῆς. V. σ. 7.

(3) Δείγμα τῶν τοιούτων μύθων διεφύλαξε Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐν βίῳ Σωκράτους τόδε·

Ἀίσωπός ποτ' ἔλεξε Κορίνθιον ἄστου νέμουσι || μὴ κρίνειν ἀρετὴν λαοδικῆ σοφίῃ.

παράδειγμα δὲ τοῦ Σωκράτους ἐμιμήθη ὕστερον καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, στιχοποιήσας τοὺς εἰς πεζὸν λόγον φερομένους μύθους τοὺς Αἰσώπου καὶ συλλέξας αὐτοὺς εἰς βιβλίον. Ὁ μόνος δὲ Ἕλλην στιχοουργὸς τῶν Αἰσωπέων μύθων εἶναι ὁ Βαβρίας· τὴν δὲ μετάφρασιν ἐπὶ Ἀδριανοῦ αὐτοκράτορος ἐν Ῥώμῃ ἐφιλοπόνησεν ὁ Δοσίθεος, καὶ μετὰ ἓνα αἰῶνα ὁ Τιτιανός. Ὁ Κοῦντυλιανός δὲ συνίστησι τοὺς Αἰσωπέους μύθους, ἀλλὰ θέλει ἵνα αἱ τροφαὶ διηγῶνται αὐτοὺς εἰς τοὺς παῖδας διὰ καθαρευούσης γλώσσης.¹

Ἐκ τῶν ἄνω ἐπαρκῶς πειθόμεθα, ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ὡς παιδικὸν ἀνάγνωσμα τοὺς μύθους καὶ μάλιστα τοὺς Αἰσωπέους καὶ ὅτι συνίστων αὐτοὺς πρὸς μόρφωσιν καὶ ρύθμισιν τοῦ ἥθους τῶν παιδῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἐν τῇ β'. τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τάξει.

Ὡς βιβλίον ἀναγνωστικὸν τῆς β'. τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι ὁ Ῥοβινσὼν, ἢ ὅπως ἡμεῖς μέτεποιήσαμεν αὐτὸν χάριν τῶν ἐλληνοπαίδων μὲ ἤθη καὶ ἔθιμα ἐλληνικά, Ἀποστόλης ὁ Θαλασσινός.² Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου τούτου σαφῆ ἔννοιαν παρέχει ὁ Ῥουσσὼ ἐν τῷ Αἰμιλίῳ του³, οὗ τὴν γνώμην ἀντὶ πάσης ἄλλης εἰσαγωγῆς παρατίθεμεν ὧδε.

« Μισῶ, λέγει οὗτος, μισῶ τὰ βιβλία, διότι περιέχουσι πράγματα, τὰ ὅποια δὲν γινώσκωμεν. Λέγουσιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον ἐπὶ τῶν

(1) Περὶ τούτων ἴδε ἐν ἐκτάσει W. S. Teuffel Geschichte der Romischen Literatur σ. 42—43 καὶ Grasberger der Musische Unterricht σ. 294—299 Würzburg 1875.

(2) Ἀποστόλης ὁ Θαλασσινός ἢ νέος Ῥοβινσὼν προσηρμοσμένος εἰς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ Μ. Βρατσάνου, ἔκδοσις ἕκτη ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ ἐκδότῃ Σ. Κ. Βλαστῷ 1886.

(3) J. — J. Rousseau, Emile ou de l'education τόμ. II βιβλ. τρίτον σ. 93—97.

στυλῶν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ἑρμοῦ σοφᾶς γνώμας, θέλοντες νὰ διασώσωσιν αὐτὰς ἐκ τῆς λήθης τῶν αἰώνων. Ἐὰν ἐνετύπωνεν αὐτὰς ἐν τῷ νῷ τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἐσώζοντο διὰ τῆς παραδόσεως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Τὰ πνεύματα τὰ καλῶς μορφωθέντα, εἶναι τὰ μνημεῖα, ἐφ' ὧν ἐγχαράττονται ἀσφαλέστατα αἱ ἀνθρώπιναι γνώσεις.

« Δὲν ἤθελεν εἶναι τρόπος νὰ ἐπισυνάψῃ τις τόσα διδάγματα ἐγκατεσπαρμένα ἐν τοσοῦτοις βιβλίοις, νὰ συνενώσῃ αὐτὰ ὑπὸ μίαν κοινὴν ὑπόθεσιν εὐκόλως φαινομένην, εὐπαρακολούθητον μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ δυναμένην νὰ παραγάγῃ πνευματικὰς διεγέρσεις εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν; Ἐὰν τις δυνηθῆ νὰ εὔρῃ κατάστασιν τινα, ἐν ἣ πᾶσαι αἱ φυσικαὶ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου δεικνύονται διὰ τρόπου αἰσθητοῦ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδός, ὅπου τὰ μέσα τῆς πληρώσεως τῶν ἀναγκῶν τούτων ἀναπτύσσονται βαθμηδὸν μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, φιλόσοφος πλήρης ζήλου ἐπιχειρεῖ τοῦτο. Μάτην ἐπιλαμβάνεσαι τοῦ ἔργου τούτου. Ἡ κατάσταση αὕτη εἶναι εὐρημένη καὶ καταγεγραμμένη καὶ πολὺ ἀληθέστερον καὶ ἀπλούστερον, ἢ ἐὰν ἤθελε νὰ περιγράψῃ αὐτήν· πρέπει διὰ ζωηρᾶς καὶ ἀφελοῦς περιγραφῆς τῆς καταστάσεως ταύτης νὰ δώσῃ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ παιδός τὰς πρώτας ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ἔχομεν ἀνάγκην ἀπόλυτον βιβλίων, ὑπάρχει ἐν, ὅπερ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην εἶναι ἡ ἐπιτυχεστάτη πραγματεία περὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀγωγῆς. Τοῦτο τὸ βιβλίον θὰ ἀναγνώσῃ ὁ ἐμὸς Αἰμίλιος πρῶτον, ἐπὶ μακρὸν θ' ἀποτελῆ τοῦτο ὄλην αὐτὴν τὴν βιβλιοθήκην, καὶ θὰ κατέχῃ ἐσαεὶ σπουδαίαν θέσιν ἐν αὐτῇ. Θὰ εἶναι τὸ κείμενον, εἰς τὸ ὅποιον ἅπασαι αἱ φυσιογνωστικαὶ ὁμιλίαι ἡμῶν θὰ χρησιμεύσωσιν ἐν ταῖς ἡμετέραις προόδους ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς γνώσεως ἡμῶν ὡς βᾶσανος· καὶ ἐν ὅσῳ ἡ καλλιαισθησία ἡμῶν δὲν εἶναι διεφθαρμένη, ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ θὰ τέρπῃ ἡμᾶς πάντοτε. Καὶ ποῖον εἶναι τοῦτο τὸ θαυμάσιον βιβλίον; Εἶναι ὁ Ἄριστοτέλης, εἶναι ὁ Πλίνιος, εἶναι ὁ Βυφῶν; Οὐχί, εἶναι ὁ Ῥοβινσῶν Κρυσσέ». ¹

« Ὁ Ῥοβινσῶν Κρυσσέ, προβαίνει λέγων ὁ Ῥουσσώ, ἐν τῇ νήσῳ αὐτοῦ, ἐστερημένος τῆς βοηθείας τῶν ὁμοίων του καὶ τῶν ἐργαλείων πάσης τέχνης, ἐπαρκῶν ὁμως πρὸς βοήθειάν του καὶ συντήρησίν του καὶ περιποιῶν ἑαυτοῦ καὶ εἰδός τι εὐμαρείας, εἶναι ἀντικείμενον ἐνδιαφέρον εἰς πᾶσαν ἡλικίαν, καὶ δύναται παντοδαπῶς νὰ κατὰστῃ εὐχάριστος

εἰς τὰ παιδιά. Οὕτω λοιπὸν χρησιμοποιοῦ τὴν ἔρημον νῆσον, ἥτις κατ' ἀρχὰς μοι ἐχρησίμευεν ὡς μέσον συγκρίσεως.

« Ἡ κατάσταση αὕτη, ὁμολογῶ, ὅτι δὲν εἶναι ἡ τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως καὶ ἡ τοῦ Αἰμιλίου δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀληθῶς τοιαύτη, ἀλλ' ὁμως ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης πρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν πᾶσας τὰς ἄλλας. Τὸ ἀσφαλέστατον μέσον τοῦ νὰ ἐξυψωθῇ τις ὑπεράνω τῶν προλήψεων καὶ νὰ κατατάξῃ τὰς κρίσεις του ἐπὶ τῶν ἀληθῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων, εἶναι νὰ τεθῇ εἰς τὴν θέσιν ἀνθρώπου ἀπομειονωμένου καὶ νὰ κρίνῃ περὶ παντός πράγματος, καθὼς ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὀφείλει νὰ κρίνῃ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν περὶ τούτου ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὠφέλειαν.

« Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, ἀπηλλαγμένον πάσης τερβρείας, ἀρχόμενον ἐκ τοῦ παρὰ τῇ νήσῳ ναυαγίου τοῦ Ῥοβινσῶνος, καὶ λήγον ἐκ τῆς ἀφίξιν τοῦ πλοίου, τὸ ὅποιον τὸν ἐξάγει ἐκεῖθεν, θὰ εἶναι ἐξ ἅπαντος ἡ τέρψις καὶ ἡ παιδείσις τοῦ Αἰμιλίου κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην. Θέλω, ἵνα ἡ κεφαλὴ περιστρέφῃται περὶ τοῦτο, ἐνασχολῆται δὲ ἀδιακόπως περὶ τῆς ἐπαύλεώς του, τῶν αἰγῶν του, τῶν φυτειῶν του· νὰ μανθάνῃ λεπτομερῶς, οὐχὶ ἐν τοῖς βιβλίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασι, πᾶν ὅ,τι πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἐν παρομοίᾳ περιστάσει· νὰ σκέπτηται ὅτι αὐτὸς οὗτος εἶναι Ῥοβινσῶν· νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν ἐνδεδυμένον μὲ δέρματα, φέροντα μέγαν πῖλον, μεγάλην μάχαιραν, πᾶσαν τὴν ἀλλόκοτον ἐνδυμασίαν τῆς εἰκόνας του, μὲ τὸ δῆθεν ἀλεξιβρόχιόν του, οὐτινος οὐκ ἔχει χρεῖαν. Θέλω νὰ ἀνησυχῇ περὶ τῶν ληπτῶν μέτρων, ὅταν στερηθῇ τούτου ἡ ἐκείνου· νὰ ἐξετάξῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἥρωός του· νὰ ζητῇ, ἂν παρέλειψέ τι, καὶ ἂν δὲν εἶχε νὰ πράξῃ ὡς πρὸς τοῦτο ἄλλο τι κάλλιον· νὰ σημειοῖ προσεκτικῶς τὰ σφάλματά του καὶ νὰ ἐπωφελεθῇ ἐξ αὐτῶν, ἵνα μὴ καὶ πάλιν πίπτῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἐν παρομοίᾳ περιστάσει· διότι μὴ ἀμφιβάλλητε ποσῶς, ὅτι δὲν σκοπεῖ νὰ μεταβῇ ἐκεῖσε, ἵνα ἰδρῦσῃ ὁμοίαν κατοικίαν· τὸ μυθιστόρημα τοῦτο εἶναι ἡ νεφελοκοκκυγία τῆς εὐτυχοῦς παιδικῆς ἡλικίας, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἄλλην γινώσκει τις εὐτυχίαν, εἰμὴ τὴν ἐκ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὅποιον καταφύγιον ἀπαλλαγῆς ἀπὸ ταύτης τῆς μανίας δι' ἕνα νέον ἱκανόν, ὅστις δὲν ἐγνώρισεν ὅτι συνετέλεσε νὰ γεννηθῇ αὕτη, ἵνα τὴν χρησιμοποίησῃ! Τὸ παιδίον στενοχωρηθὲν νὰ ἰδρῦσῃ ἀποθήκην διὰ τὴν νῆσόν του, θὰ ἔχῃ μεγαλειτέραν ἐπιθυμίαν νὰ μάθῃ, ἢ ὅσῃν ὁ διδάσκαλος, ἵνα διδάξῃ. Θὰ θελήσῃ νὰ μάθῃ πᾶν ὅ,τι εἶναι ὠφέλιμον, καὶ δὲν θὰ θελήσῃ νὰ μάθῃ ἄλλο τι, ἢ τοῦτο· δὲν

(1) Emile ou de l'education τόμ. II βιβλ. γ' σ. 94--98.

θά ἔχητε πλέον ἀνάγκην νὰ τὸ ὀδηγήτε, μόνον θὰ εἶναι χρεῖα νὰ τὸ συνέχητε. Τέλος, ἄς σπεύσωμεν νὰ τοποθετήσωμεν ἐπὶ ταύτης τῆς νήσου, ἀφοῦ περιορίζη ἐκεῖ τὴν εὐδαιμονίαν του, διότι ἡ ἡμέρα πλησιάζει ὅπου, ἐὰν θέλῃ νὰ ζῆ ἐκεῖ ἀκόμη, δὲν θὰ θελήσῃ πλέον νὰ ζῆ μόνον.

« Ἡ ἐξάσκησης τῶν φυσικῶν τεχνῶν, εἰς τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἀρκῆται εἰς μόνος ἄνθρωπος, ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀναζήτησιν τῶν τεχνῶν τῆς βιομηχανίας, καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουσι χρεῖαν τῆς συνδρομῆς πλειόνων χειρῶν. Αἱ πρῶται δύναται νὰ ἀσκηθῶσι καὶ δι' ἀνθρώπων κατὰ μόνους ζῶντων, δι' ἀγρίων, ἀλλ' αἱ δεύτεραι δὲν δύναται νὰ γεννηθῶσιν, εἰμὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τὴν ὁποίαν καθιστῶσιν ἀναγκαίαν. Ἐφ' ὅσον τις δὲν γνωρίζει, εἰμὴ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην, ἕκαστος ἄνθρωπος ἐπαρκεῖ εἰς ἑαυτόν· ἡ εἰσαγωγή τοῦ περιττοῦ καθίστησι ἀπαραίτητον τὴν διανομὴν καὶ τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας· διότι, ἂν καὶ εἰς ἄνθρωπος ἐργαζόμενος μόνος δὲν κερδίζῃ, εἰμὴ τὴν τροφήν ἑνὸς ἀνθρώπου, ἕκατόν ἄνθρωποι, ἐργαζόμενοι ἐκ συμφώνου, θὰ κερδίσωσι τὰ πρὸς διατροφήν διακοσίων ἀνθρώπων. Ἄμα λοιπὸν μέρος ἀνθρώπων ἀναπαύεται, πρέπει ἡ συνδρομὴ τῶν ἐργαζομένων χειρῶν νὰ ἀναπληροῖ τὴν ἀργίαν τῶν οὐδὲν πραττόντων.

« Ἡ μεγίστη ὑμῶν φροντίς πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀπομακρύνειν ἀπὸ τοῦ μαθητοῦ πάσας τὰς γνώσεις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, αἰτινες δὲν εἶναι καταληπτὰ εἰς αὐτόν· ἀλλ' ὅταν ὁ σύνδεσμος τῶν γνώσεων βιάζῃ ὑμᾶς νὰ δεῖξητε εἰς αὐτόν τὴν ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ νὰ δεῖξητε εἰς αὐτόν τὴν ἠθικὴν πλευρὰν ταύτης, στρέψατε κατὰ πρῶτον πᾶσαν ὑμῶν τὴν προσοχὴν περὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς μηχανικὰς τέχνας, αἰτινες καθιστῶσι τοὺς ἀνθρώπους ὠφελίμους πρὸς ἀλλήλους. Ἐπισκεπτόμενος μετὰ σοῦ τὰ ἐργοστάσια ἀλληλοδιαδόχως, ἄς μὴ βλέπῃ μόνον τὰς ἐργασίας, ἀλλ' ἄς λαμβάνῃ καὶ μέρος εἰς αὐτάς, ὥστε νὰ ἐξέρρηται ἐκ τούτων, γινώσκων τελείως τὴν αἰτίαν τῶν πραττομένων, ἢ ἐκείνων τοῦλάχιστον, τὰ ὁποῖα ἔχει παρατηρήσει. Διὰ τοῦτο ἐργάζεσθε σεῖς αὐτοί, καὶ διδτε αὐτῶ πάντοτε τὸ παράδειγμα· ἵνα τὸν καταστήσητε κύριον, ἐστὲ πάντοτε μαθητεύμενος· καὶ ἔχετε τὴν γνώμην, ὅτι μιᾶς ὥρας ἐργασία θὰ τὸν διδάξῃ πλείω πράγματα, ἢ ἐὰν ἠθέλετε τῶ ἀναπτύσσει αὐτὰ ὀλόκληρον ἡμέραν.

« Ὑπάρχει δημοσία ἐκτίμησις προσκεκολλημένη εἰς τὰς διαφόρους τέχνας κατὰ λόγον ἀντίστροφον τῆς ὑλικῆς αὐτῶν ὠφελείας. Ἡ ἐκτί-

μησις αὕτη ὑπολογίζεται κατ' εὐθείαν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὠφελείας αὐτῶν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι. Αἱ ὠφελιμώταται τῶν τεχνῶν εἶναι ἐκεῖναι, αἰτινες παρέχουσι τὸ μικρότερον κέρδος, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ἀναλογεῖ εἰς τὴν χρεῖαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἀναγκαία ἐργασία εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους μένει ἐκ βίας εἰς τιμὴν, ἣν δύναται ὁ πτωχὸς νὰ πληρώσῃ. Ἀπ' ἐναντίας αὐτοὶ οἱ σπουδαῖοι, οὓς ὀνομάζουσι οὐχὶ τεχνίτας, ἀλλὰ καλλιτέχνας, ἐργαζόμενοι κυρίως διὰ τοὺς ἀργούς καὶ τοὺς πλουσίους, ὀρίζουσι τιμὴν κατὰ βούλησιν εἰς τὰ παίγνια τῶν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀξία τῶν ματαίων τούτων ἐργῶν εἶναι ἰδανικὴ καὶ ἀυθαίρετος, αὕτη ἡ τιμὴ αὐτῶν ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀξίας ταύτης, καὶ ἐκτιμῶσιν αὐτὰ ἀναλόγως ἐκείνου, τὸ ὁποῖον στοιχίζουσι. Ὁ πλούσιος διακρίνεται οὐχὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν βίον πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς προσκλήσεως ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ πτωχὸς δὲν δύναται νὰ πληρώσῃ.¹

« Τὶ θὰ ἀπογίνωσιν οἱ μαθηταὶ ὑμῶν, ἐὰν ἀφήσητε αὐτοὺς νὰ οἰκειοποιηθῶσι τὴν ἀνόητον ταύτην πρόληψιν, ἐὰν ὑμεῖς αὐτοὶ παραδέχεσθε αὐτήν, ἐὰν π. χ. βλέπωσιν ὑμᾶς, νὰ εἰσέρρησθε κατὰ προτίμησιν εἰς τὸ ἐργοστάσιον τοῦ ἀδαμαντοπώλου, ἢ εἰς τὸ τοῦ σιδηρουργοῦ; Ποῖαν κρίσιν θὰ ἐξενέγκωσι περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς πραγματικῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων, ὅταν θὰ βλέπωσι πανταχοῦ τὴν τιμὴν τῆς φαντασίας ἀντίθετον πρὸς τὴν τιμὴν τὴν ἐξαγομένην ἐκ τῆς ὑλικῆς χρησιμότητος, καὶ ὅτι ὅσον περισσότερο τὸ πᾶγμα στοιχίζει, τόσῃ ὀλιγωτέραν ἀξίαν ἔχει; Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀφήσετε νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν παιδῶν τοιαῦται ἰδέαι, ἀπὸ ταύτης ἀφήσατε τὸ ἐπιλοιπον τῆς ἀγωγῆς τῶν ὑμῶν ἀκόντων, θὰ ἀνατραφῶσιν οὗτοι, ὡς ὅλος ὁ κόσμος· ἔχετε χάσει δέκα τέσσαρα ἔτη φροντιδῶν.»

Τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ Ρουσσώ, περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Ροβινσῶνος, ἔχουσα διὰ τοῦτο πλείονα ἀξίαν, διότι ὁ ἀνὴρ ἔχει ψέξει ἅπαν τὸ παιδευτικὸν σύστημα τοῦ καιροῦ του, καὶ ἰδανικὴν ἠθέλησε νὰ ἰδρῶσῃ ἀγωγὴν, ἀπορρίπτων ὡς ἄχρηστον καὶ βλαβερὰν πᾶσαν παιδαγωγικὴν ἐργασίαν, ἐφ' ἧς στηριζομένη ἢ ἀνθρωπότης ἐφθασεν εἰς τὸν παρόντα βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς.

(1) Petron., κεφ. 100 ἐκδ. Burmann. «Nolo habere bona, nisi quibus populus invideret».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἑρβαρτιανὰ γινώμει περὶ Ῥοβινσῶνος.

Καὶ ἡ σχολὴ τοῦ Ἑρβάρτου ὡς δευτέραν βαθμίδα τῆς διηγηματικῆς διδασκαλίας, ἦτοι ὡς βιβλίον ἀναγνωστικὸν τῆς β' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀναγνωρίζει τὸν Ῥοβινσῶνα. Ἐν τῷ ἀναγνώσματι τούτῳ ἀνευρίσκουσιν οἱ Ἑρβαρτιανοὶ πάντα τὰ στοιχεῖα φυσικῆς τινος παιδείσεως, συμφώνου πρὸς τὰς παραστάσεις καὶ τὴν κλίσιν τῶν παιδῶν. Ἴδου πῶς περὶ τούτου ἐκφράζεται ὁ Λίνδνερ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ αὐτοῦ ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

« Οὕτως εὐρέθη ἡ δευτέρα, ἡ τοῦ Ῥοβινσῶνος βαθμὶς τῆς διηγηματικῆς διδασκαλίας. Τοῦ Δεφοῆ αἱ « περιπέτειαι τοῦ Ῥοβινσῶνος Κρουσῆ » πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος ἐκδοθεῖσαι, εἶναι ἐκτὸς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὸ μάλιστα πάντων διαδεδόμενον βιβλίον, ἐγκριτον τῆς νεολαίας ἀναγνώσμα ἐν τῇ ἐξοχωτάτῃ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως· διότι εἶναι κατῆχησις τῆς πρώτης οἰκονομολογικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας περιβεβλημένη τὴν ἐπιτυχεστάτην μορφήν· ἐκτυλίσσεται ἐν αὐτῇ, ὡς λέγει ὁ καθηγητὴς Hettner, « μίᾳ εἰκὼν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τόσον μεγάλη καὶ τεραστία, ὥστε συνορῶμεν ἐναργῶς ἔτι ἅπαξ τὴν βαθμιαίαν καὶ φυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. » Ὁ ἦρωὲς ἔχει σάρκα καὶ αἷμα, ἐμφανίζεται ἐνώπιον ἡμῶν ἐν πλήρει ἀληθείᾳ· δεικνύεται ἐν ταῖς στιγμαῖς τῆς τε ἀδυναμίας καὶ τοῦ μεγαλείου, πῶς ἐκ κουφόνου παιδὸς γίνεται ἄθεος νεανίας,¹ πῶς φθάνει εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ποσάκις πάλιν προσκόπτει, πρὶν γίνῃ τοῦτο, ὅπερ παρέχει αὐτῷ τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν σπουδαιότητα διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς τοῦ χαρακτῆρος μορφώσεως. » Οἱ λόγοι οὗτοι οἱ ἐκ τοῦ προλόγου τῆς ἐξαιρέτου καὶ πρὸς σκοποὺς παιδαγωγικοὺς διεσκευασμένης ἐκδόσεως τοῦ Ῥοβινσῶνος ὑπὸ Gräbner ἐν Λειψίᾳ (14 ἐκδ. 1881) εἶναι πληρέστατα δεδικαιολογημένους. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἑρβαρτείου σχολῆς, ἐξαιρέτως ὁ Ziller, δὲν διστάζουσι νὰ συστήσωσι τὸν Ῥοβινσῶνα οὐ μόνον ὡς κατ' οἶκον ἀναγνώσμα, ἀλλὰ καὶ ὡς σχολικὴν διδασκαλίαν ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς συγκεντρωτικῆς ὕλης. Ὁ Ῥοβινσῶν τοῦ Gräbner διακρίνεται τοῦ

(1) Ὁ λόγος πάντοτε ἐνταῦθα περὶ τοῦ Ῥοβινσῶνος τοῦ Δεφοῆ, οὐχὶ δὲ περὶ αὐτοῦ τούτου, ὡς ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον καὶ χριστιανικώτερον διεσκευάσαμεν, περὶ οὗ κατωτέρω ἐν ἐκτάσει θέλομεν διαπραγματευθῆ.

πρώτου Ῥοβινσῶνος τοῦ Δεφοῆ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐρήμου νήσου τοῦ οὐ μόνον ἄνευ βοηθείας ἄλλων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῶν ἐργαλείων ἐκείνων ἐμφανίζεται, ἅτινα εἶναι τὰ ἐξαγόμενα μακροχρονίων καὶ πολυπλόκων ἐκπολιτιστικῶν ἐνεργειῶν, ὥστε ἰστάμεθα ἐν τῇ ἀφετηρικῇ πάσης ἐξημερώσεως, ἐν τῇ καθαρᾷ φυσικῇ καταστάσει. Πολυπληθέστατα εἶναι τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα οἰκοθεν συνάπτονται εἰς τὴν χαριεστάτην ταύτην ἱστορίαν. Τὸ πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ τοῦ παραμυθίου ὑποχωρεῖ εἰς τοὺς πρώτους γεωγραφικοὺς προσδιορισμούς. Αἱ ἡπειροὶ τοῦ κόσμου, αἱ κυριώταται χῶραι τῆς Εὐρώπης ἐμφανίζονται· πρὸς τούτοις ὀλόκληρος σειρὰ γεωγραφικῶν ἐποπτεϊῶν, ὡς νῆσος, ἀκτὴ, κόλπος, ποταμός, λόφος, βουνόν, θάλασσα κ.τ.λ. Ζωηρὰ ἐμφανίζεται ἡ διάκρισις τῶν κλιμάτων, ὁ Ῥοβινσῶν φοβεῖται τὸν χειμῶνα καὶ λαμβάνει κατ' αὐτοῦ προφυλακτικὰ μέτρα, ἀλλ' ὁ φόβος αὐτοῦ εἶναι μάταιος, εἰς τὴν νῆσον αὐτοῦ δὲν ἔρχεται χειμῶν. Πρὸς διδασκαλίαν περὶ ἀνθρωπίνων ἀσχολιῶν προσφέρεται δαφνιέστατα εὐκαιρία, ὁ Ῥοβινσῶν ἐμφανίζεται ὡς κυνηγός, ἄλιεύς, κτηνοτρόφος, τέκτων, κεραμεύς, μάγειρος κ.τ.λ. Ὁ οἰκογενειακὸς βίος μετὰ τῶν ποικίλων αὐτοῦ σχέσεων βεβαίως δὲν εὐρίσκει χῶραν ἐν τῷ Ῥοβινσῶνι, ὅπως ἀμέσως πρόσσθη· ἀλλ' ὁ πόθος αὐτοῦ ἐνεργεῖ πολὺ ζωηρότερον.

« Ἡ ἐπιτυχία τοῦ βιβλίου τούτου ἦν κατὰ τὰς περιγραφὰς τοῦ Hettner θαυμαστὴ· « Εὐθὺς τὸ πρῶτον ἐκδοθὲν κατεβροχθίσθη αὐτόχρημα ὑπὸ γερόντων καὶ νέων, ὑψηλῶν καὶ ταπεινῶν. . . Μετεφράσθη σχεδὸν εἰς πάσας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου, ἐν ταῖς ἐρήμοις τοῦ Botanybay ἀνεγινώσκετο μετὰ τῆς αὐτῆς ἡδονῆς, ὡς ἐν τῷ ὄχλῳ τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων καὶ τῆς Πετροπόλεως· ὑπὸ τὸ ὄνομα « ὁ μαργαρίτης τοῦ Ὀκεανοῦ » κατέστη τὸ προσφιλέστατον βιβλίον τῶν Ἀράβων. » Καὶ ἐν τῇ Ἑρβαρτεῖῳ σχολῇ ἐώρτασε τὸ βιβλίον τοῦτο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τὴν παιδαγωγικὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν »¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

« Διατί μετὰ τὰ παραμύθια ὁ Ῥοβινσῶν; »

« Μετὰ τὰ παραμύθια ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἕτερον προῖον τῆς

(1) Encyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde σελ. 243—244 ἐν τῷ ἄρθρῳ. « Erzählung für Kinder. Märchen. Robinson. »

παιδικῆς ἡλικίας τῶν λαῶν, ἢ ἐπική ποιήσεις, οὐχί ἢ τεχνική, ἀλλ' ἢ γνησία ποιήσεις τοῦ λαοῦ, ἐν ἣ διατηροῦνται αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις. Ἡ ποιήσεις αὕτη ἐπίσης ἀληθῆς ἱστορία διὰ τοὺς λαοὺς, ὡς καὶ διὰ τοὺς παῖδας, ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ παραμυθίου εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς μυθικῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου εἰς τὴν νοητικὴν, διότι κινεῖται μᾶλλον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ στρέφεται μᾶλλον πρὸς ἀνθρωπίνας μορφάς καὶ πράξεις, διότι καταλείπουσα τὴν ἀχαλίνωτον περιπλάνησιν ἐν τῇ φύσει προσάπτει τὰς διηγήσεις αὐτῆς εἰς ὠρισμένα πρόσωπα καὶ τόπους καὶ οὐχί σπανίως περιλαμβάνει ἐν αὐταῖς ἱστορικὰ γεγονότα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῆ ἢ διδασκαλία εἰς τὴν ἐπικήν ποιήσιν, ἀνάγκη νὰ κρούσῃ ἰσχυρότερον διὰ τινος καταλλήλου διηγήσεως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς χορδὴν, ἣτις ἀρχίζει ἤδη νὰ πάλληται ἐν αὐτῇ καὶ ἣτις ὀφείλει νὰ ἤχη δι' ὅλου τοῦ βίου, νὰ ἐνισχύσῃ δηλαδὴ τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως καὶ τὴν καθυπόταξιν αὐτῆς εἰς τοὺς οἰκείους σκοπούς. Ἡ διήγησις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς προπαιδεῖα μάλιστα μὲν διὰ τὴν φυσιογνωσίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν διδασκαλίαν ἀντίστοιχος πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός. Τοιαύτη διήγησις εἶναι ἢ τοῦ Ῥοβινσῶνος. Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ παῖς ἐν τῇ βαθμίδι, καθ' ἣν τὰ παραμύθια εἶναι συγγενῆ πρὸς αὐτόν, θεωρεῖ πάντα τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα ὡς ὅμοια ἑαυτῷ καὶ μορφώνει διὰ τοῦτο τὴν πραγματικότητα κατὰ τὰς φαντασίας καὶ εὐχὰς αὐτοῦ, ἔρχεται μετ' ὀλίγον ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ αὐξανόμενη γνῶσις τοῦ πραγματικοῦ δὲν ἐπιτρέπει πλέον ταύτην τὴν αὐθαίρετον μεταχείρισιν, ἔρχεται ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὁ ἐκτὸς κόσμος ἀντιτάσσεται εἰς τὸν παῖδα εἴτε ἐξ ἀντικειμένου, τὸ ὅποιον εἶναι ἀνεξάρτητον τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως δὲν παραιτεῖται τὸ ἐγὼ τῆς τὸ πᾶν μορφώσεως δυνάμεως, ἀλλὰ τροποποιεῖ μόνον αὐτήν, κατανοοῦν κατ' ὀλίγον, ὅτι ἵνα ἄρχῃ καὶ κρατῆ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων ἀνάγκη νὰ ῥυθμίζηται πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ ζωηρὰ ἀνάγκη τῆς γνώσεως τῆς φύσεως καὶ ἡ ὁρμὴ τοῦ καθυποτάξαι αὐτήν διὰ ταύτης τῆς γνώσεως εἰς τοὺς οἰκείους σκοπούς. Αὕτη ἢ μεταβολὴ ἐπέρχεται ἐν τῇ ἀναπτύξει ἐκάστου παιδός, ἐν γένει δὲ ἄριστα προσαρμόζεται εἰς ταύτην τὴν φάσιν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ ἢ διήγησις τοῦ Ῥοβινσῶνος καὶ προσάγει δὲ τὰνάπαλιν τὴν πραγματικὴν ἐμφάνισιν ταύτης τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου, ἣτις ὅμως βεβαίως δὲν θὰ περιορισθῆ ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει τοῦ σχολείου, ἀλλὰ θὰ διαρκῆ

καθ' ὅλον τὸν βίον ὡς ὁρμὴ πρὸς καθυπόταξιν τῆς φύσεως διὰ τῆς γνώσεως αὐτῆς, ἐν δὲ τῷ σχολείῳ θὰ τραφῆ ἰδίᾳ διὰ τῆς φυσιογνωστικῆς διδασκαλίας. Ἐκτὸς τούτου ἀνελλίσσουσα ἢ διήγησις αὕτη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μαθητοῦ τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προϊστορικοὺς χρόνους τῆς δι' ἀγῶνων ἀποκτήσεως τῶν ἀπλουστάτων μέσων τῆς πληρώσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ παριστώσα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ῥοβινσῶνος ἐπὶ τῆς ἐρήμου νήσου αὐτοῦ οἰοεὶ τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος, ἣτις ἐνδεῶς πεπραιοικισμένη καὶ ἐκτεθειμένη ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῇ πορείᾳ τῶν χρόνων κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐφευρετικοῦ αὐτῆς πνεύματος καὶ διὰ μυρίων ἀγῶνων καὶ μόχθων νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἔνδειαν καὶ στέρησιν εἰς εὐμάρειαν, οὐ μόνον συνενοῖ ἐν μιᾷ ἐστὶν ὑπὸ μορφὴν καταληπτὴν εἰς τὸν παῖδα ταύτην τὴν γιγαντιαίαν πρόοδον, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ τὸ κατάλληλον προοίμιον πάσης ἱστορίας». ¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ φρονήματος.

(Der Gesinnungs-Unterricht).

I. Ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης.

Ἡ πατροπαράδοτος μέθοδος ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ὥρισε διὰ τὸ δεύτερον σχολικὸν ἔτος, ὡς καὶ διὰ τὸ πρῶτον σειράν ἱστοριῶν ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὡς ὕλην θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Ὅριστικῶς ἀπεφάνθημεν κατὰ τοῦ προώρου τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ἐν τῇ συγγραφῇ ἡμῶν, τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος, καταγράψαντες τοὺς λόγους, οἵτινες ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν τὴν διδασκαλίαν τῶν διηγήσεων ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς ἀπὸ τοῦ τρίτου μόλις σχολικοῦ ἔτους. Ἴνα δὲ τοῦτο ἐνεργηθῆ δραστηριώτερον, προετάξαμεν προπαρασκευαστικὴν τινα διδασκαλίαν, ἣς ἡ ὕλη κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος ὑφίσταται ἐν τῇ ἐκλογῇ μύθων τοῦ Γρίμμ, οἵτινες συμβιβάζομενοι μᾶλλον πρὸς τὸν παιδικὸν διανοητικὸν κύκλον, δύνανται νὰ γίνωσι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην αἱ καταλληλότεραι* πηγαὶ πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ τῆς ἠθικῆς κρίσεως. Οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ κέντρον τῆς ὅλης διδασκαλίας ἐν τῷ πρῶτῳ σχολικῷ ἔτει οὕτως, ὥστε ἐντεῦθεν

(1) Παιδαγωγ. σχολεῖον ἔτος Δ'. σελ. 76—77.

να πηγάζωσι τὰ ποικιλότατα νήματα πρὸς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν. Ἡ ἐνότῃς τῆς διδασκαλίας, ἡ ἐνότῃς τοῦ διασκεπτικοῦ κύκλου γίνεται τοιοῦτοτρόπως τελεία· ἐκ τῶν μύθων ἐκφύονται πάντες οἱ συλλογισμοί, καὶ πρὸς τοὺς μύθους πάλιν οὗτοι πάντες ἐπιστρέφουσι· τὸ ὅλον διαφέρον ἐν τούτοις συγκεντροῦται.

Ἐποῖαν σπουδαιότητα ἔχει ἡ μέθοδος αὕτη πρὸς τὴν ἀγωγὴν, ἐκεῖνος μόνον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ, ὅστις εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν πεπεισμένος καὶ συναισθάνεται τὴν δραστηριότητα τῆς παιδαγωγούσης διδασκαλίας. Αὕτη δὲ ἡ διδασκαλία συμπίπτει μὲ τὴν διδακτικὴν ὕλην τοῦ φρονήματος, ἣτις ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον τοῦ ὅλου διαφέροντος, ἀπασχολεῖ τὸν μαθητὴν πληρέστατα καὶ παροτρύνει αὐτὸν εἰς σκέψεις ἠθικοηρησκευτικὰς ἐν τῷ κύκλῳ ἐκείνῳ, ὅστις εἶναι ἀνάλογος τῆς καταστάσεώς του. Ἡμεῖς λοιπόν, οἵτινες σπουδαίως θέλομεν νὰ ἐνασχληθῶμεν μὲ τὴν παιδαγωγούσαν διδασκαλίαν, ἐσμὲν ἠναγκασμένοι καὶ διὰ τὸ δεύτερον σχολικὸν ἔτος νὰ ἀνεύρωμεν συγκεντρωτικὴν τινα ὕλην φρονήματος, ἣτις ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τοῦ παιδός.

Ὁ καθηγητὴς Ziller εὐρίσκει τὴν ὕλην ταύτην ἐν τῷ Ῥοβινσῶν. Αἱ παιδαγωγικαὶ σκέψεις, αἱ ὀδηγήσασαι αὐτὸν εἰς τοῦτο, συνταυτίζονται κατὰ τὰς γενικωτάτας προτυπώσεις μὲ τὰς τοῦ Ἐρβάρτου. Οὗτος ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς διδασκαλίας τῶν πολιτικοῖστορικῶν βαθμίδων ὡς κέντρον τῆς προβαίνουσας παιδαγωγικῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τὴν γυμνασιακὴν παιδείαν, καθ' ὅσον οὗτος ἄρχεται τῆς πολιτικοῖστορικῆς ἀλληλοδιαδοχῆς μὲ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου. Εἰς τὴν παιδαγωγικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἔκειτο ἡ σειρὰ αὕτη πλησιέστερον ἐκεῖνης, ἣτις πρέπει νὰ ὀρισθῇ διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἀλλὰ κυρίως βασίζονται ἀμφότεραι αἱ σειραὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν θεμελιωδῶν ἰδεῶν. Ἀμφότεραι ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ἀναζητήσωμεν τὰ σημεῖα τῆς ἠρησκευτικῆς ἐπαφῆς, ὡς καὶ τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα, εἰς συνεχῆ σειρὰν κλασικῶν διηγήσεων, τῶν ὁποίων ἡ οἰκοδομία προσφέρεται διὰ τῆς πολιτικοῖστορικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐν τῇ συγγραφῇ *αισθητικῆς παράστασις τοῦ κόσμου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς* εὐρίσκομεν τὴν παρόρησιν πρὸς ὀρισμὸν τῆς παιδαγωγούσης διηγηματικῆς ὕλης. Πεποιθώς, ὅτι ἡ περὶ Θεοῦ ἰδέα ὀφείλει νὰ θεμελιωθῇ ὡς ἡ ὑψίστη μεταξὺ τῶν πρωτίστων ἰδεῶν, ἐκ τῶν

ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ἀτομικότης τοῦ καθισταμένου ἀνθρώπου, ὑποδεικνύει ὁ Ἐρβάρτος τὸν κίνδυνον, ὅτι κατὰ τὴν διαρκῆ προσήλωσιν τοῦ πνεύματος εἰς τοῦτο μόνον τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον, ὡς τὸ ὕψιστον ἦδη ὄν, δὲν δύναται περαιτέρω νὰ ὑψωθῇ, φόβος εἶναι μὴ ἡ ἰδέα αὕτη παραμορφωθῇ εἰς κοινὴν πεζολογίαν καὶ ψυχρότητα. «Σχεδὸν ὀφείλει τις, λέγει οὗτος, νὰ τηρῇ οὐχὶ τοσοῦτον ἐγρηγορούσαν τὴν ἰδέαν ταύτην, ἵνα εὕρῃ αὐτὴν ποτε ἀδιάφορον, ὅποτε ὁ ἀνθρώπος ἔχει ἀνάγκην αὐτῆς ἐν ταῖς θυέλλαις τοῦ βίου του». Ἄλλ' ὑπάρχει μέσον, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ μόνον, ἵνα τις τὴν ἰδέαν ταύτην βραδέως τρέφῃ, ἐνισχύῃ, ἀναπτύσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ αὐτῇ μίαν συνεχῶς ἀυξάνουσαν λατρείαν, καὶ τοῦτο εἶναι νὰ ὀρίξῃ τις αὐτὴν διαρκῶς δι' ἀντιθέσεως.

Ἡ διδασκαλία ἔχει δύο κευωρισμένας μὲν, ἀλλὰ πάντοτε συγχρόνως προβαίνουσας σειράς, ὅπως κάτωθεν ὀδηγήσωσιν ἡμᾶς εἰς ἐκεῖνο τὸ ὕψιστον καὶ στερεὸν σημεῖον, καὶ τέλος ἀμφοτέρας συνδέσωσιν εἰς τοῦτο. Δυνάμεθα δὲ τὰς σειράς ταύτας νὰ διακρίνωμεν διὰ τῶν λέξεων *γνώσις* καὶ *ἐνδιαφέρον*. Ἡ σειρὰ τῆς γνώσεως ἄρχεται φυσικῶς ἐκ τῶν ἀκῆσεων πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ πρώτην ἐπέξεργασίαν τῶν παραστάσεων καὶ τῶν πλησιεστάτων ἐμπειριῶν, συντόμως δ' εἰπεῖν ἐκ τοῦ ἀλφαβήτου τῶν αἰσθήσεων. Δυσκολώτερον δ' ἔτι ἤθελεν εἶναι νὰ ὑποδείξωμεν τὸ ἀρχικὸν σημεῖον τῆς σειρᾶς διὰ τὸ προβαῖνον ἐνδιαφέρον καὶ τὸ ἐκδηλωθὲν νὰ δικαιολογήσωμεν. Ἡ ἀκριβεστέρα παρατήρησις ἀνακαλύπτει ταχέως, ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ κείται ἐν τῇ παρούσῃ πραγματικότητι. Ὁ παραστατικὸς κύκλος τῶν παιδῶν εἶναι λίαν στενός καὶ λίαν ταχέως διατρέχεται, ὁ δὲ τῶν ἠλικιωμένων εἶναι παρὰ πεπολιτισμένοις ἀνθρώποις λίαν ὑψηλός καὶ λίαν διὰ σχέσεων ὀρισμένος· τὰς σχέσεις δὲ ταύτας δὲν πρέπει τις νὰ καταστήσῃ, καὶ ἂν δύναται, εὐνοητὰς εἰς τὸν παῖδα.¹

Ἄν ὀδηγήσωμεν λοιπὸν αὐτὸν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ, ἐσμὲν βέβαιοι, ὅτι παρουσιάζομεν εἰς τὸν παῖδα συμβάντα καὶ πρόσωπα, ἅτινα δύναται ἐντελῶς νὰ κατανοήσῃ, καὶ ἐκεῖθεν νὰ ὑψωθῇ εἰς ἀπείρους καὶ ποικίλας σκέψεις περὶ ἀνθρωπότητος καὶ κοινωνίας καὶ τῆς ἐξαρτήσεως ἀμφοτέρων τούτων ἐξ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως. Τὴν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἠρησκευτικὴν διδασκαλίαν πιέζει καθόλου ἡ δυσκο-

(1) Ἴδε Herbart, Γενικὴ παιδαγωγικὴ· βιβλ. II. κεφ. III. Herbart, Bericht an Herrn v. Steiger. IV.

λία, ὅτι ὁ παῖς δὲν δύναται ἀναλόγως τοῦ περιορισμένου κύκλου τῶν αἰσθήσεων καὶ γνώσεων του νὰ μεταβῇ εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας, αἵτινες συγκινοῦσι τὸν ἀναπτυχθέντα. Ὅταν ὁμως πλησιάζῃ οὗτος εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, εἰς τὰ συναισθήματα καὶ ἔργα αὐτῆς, ὅταν οἱ συνδυασμοὶ τῶν ἀυξανομένων γνώσεων ταχύτερον πάντοτε πολλαπλασιάζωνται, τότε δύναται καὶ ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία νὰ ἐπιταχυνθῇ. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ βαίνει λίαν βραδέως καὶ νὰ συμβιβάζεται μετὰ τὴν ἀτομικότητα τοῦ παιδός, ὅπως αὕτη προϊόντος τοῦ χρόνου πλάττεται, τότε οὗτος γίνεται ἱκανὸς νὰ ἐντείνῃ τὸ ἑαυτοῦ ἐνδιαφέρον πέραν τῶν πέριξ, τὰ ὁποῖα κείνται πλησιέστατα αὐτῷ. Μόνον βαθμηδὸν δύνανται τὰ στοιχεῖα τῆς πρακτικῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας νὰ ἀποκτήσωσι σαφήνειαν καὶ ἀξίαν, ἐνῶ ἐκ τῆς γνώσεως ἡ ἐννοια τῆς φύσεως παρουσιάζεται ἐν ἀυξανούσῃ εὐκρίνειᾳ. Ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκθέσει πρὸς τὸν Steiger ὁ Ἐρβартος ἐκφράζεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, τονίζων μόνον περισσότερο τὴν μόρφωσιν τῆς ἠθικῆς κρίσεως οὕτως, ὥστε ἡ ὅλη διδασκαλία τοῦ παιδίου πρέπει εἰς δύο παράλληλα νήματα νὰ συνάπτηται, τὸ ἓν μὲν πρὸς τὸν νοῦν, τὸ δ' ἄλλο πρὸς τὴν αἴσθησιν καὶ φαντασίαν. Ὁ νοῦς ἀναπτύσσεται διὰ μεγάλων κόπων, ἡ δὲ καρδιά μορφοῦται μάλιστα διὰ βαθμιαίων περιπλανήσεων εἰς παντοδαπὰ συναισθήματα καὶ διὰ ἠθικῆς διδασκαλίας· πρέπει δὲ ἡ ἠθικὴ διδασκαλία νὰ εἶναι κατ' ἀρχὰς σύμφωνος πρὸς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, βραδύτερον δέ, ἐφ' ὅσον προβαίνει ἡ ἡλικία, ὀριστικωτέρα· πρέπει δὲ αὕτη νὰ μὴ βαρύνῃ τὸν νοῦν, ἀλλὰ νὰ γίνηται συναισθημα καὶ ἐνδιαφέρον ἀκατάπαυστον, ἐπειδὴ τὸ ἠθικὸν συναισθημα ἀπαιτεῖ ἀδιακόπως τροφήν καὶ μάλιστα καλλιτέραν πάντοτε τροφήν, παριστανομένην εἰς μεγάλην συνεχῆ σειρὰν παντοδαπῶν ἐνδιαφερουσῶν εἰκόνων, αἵτινες διὰ τῶν σκέψεων, ἃς αὐταὶ προκαλοῦσι, διὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ μορφῆς, ἃς ἐπισύρουσι, παροτρύνουσι τὸ νεανικὸν πνεῦμα νὰ σχηματίσῃ καὶ στερεώσῃ μόνον τοῦ ἀρχῆς, καὶ οὕτω νὰ προετοιμασθῇ πρὸς τὴν μέλλουσαν συστηματικὴν διδασκαλίαν τῆς ἠθικῆς, ἣτις πρόκειται τὰς ἀρχὰς ταύτας νὰ καθορίσῃ καὶ στερεώτερον νὰ ὀρίσῃ. Καὶ ἵνα εὐρωμεν τὴν ὁδὸν ταύτην τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος, τί ἄλλο δυνάμεθα νὰ πράξωμεν, ἢ νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ ἔχνη ταῦτα τῆς ἠθικῆς μόρφώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους;

Πρῶτος ὁ Ziller ὥρισε τὴν σειρὰν τῆς διηγηματικῆς ὕλης τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ πρῶτος εἰσήλθεν εἰς τὴν διδακτικὴν πραγματείαν

αὐτῶν. Πρῶτος αὐτὸς ἔθηκε τὰ ὠρισμένα σημεῖα τούτων. Ἡ ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι οὐσιωδῶς ἡ ἐξῆς· « Τὸ κοινὸν κέντρον πάσης διδασκαλίας πρέπει νὰ μορφωθῇ διὰ τοῦ ἠθικοῦ θρησκευτικοῦ σκοποῦ. Μὴ ὑπάρχοντος τοιοῦτου κέντρου τῆς βαρύτητος, διαλύεται ἡ διδασκαλία εἰς πλήθη γνώσεων, εἰς ἄθροισμα δεξιότητων καὶ συνηθειῶν, αἵτινες ἀτελῶς πρὸς ἀλλήλας συναρμολογῶνται. Ἐλλείπει οὕτω καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν ὡς καὶ εἰς τὸν μαθητὴν συγκέντρωσις. Οὐδέποτε ὁμως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ ἠθικοθρησκευτικὸς σκοπός, τὸν ὁποῖον ἡ διδασκαλία ἐπιδιώκει. Εἶναι δὲ τοῦτο μόνον δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ, ὅταν διὰ πᾶσαν διδακτικὴν βαθμίδα, διὰ πᾶσαν σχολικὴν τάξιν, ὀρισθῇ ἐν σύνολον ἰδεῶν, μία ὕλη φρονήματος ὡς πυρὴν συγκεντρωτικὸς, περὶ τὸν ὁποῖον τοποθετοῦνται τὰ λοιπὰ μαθήματα, καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου πρὸς ἅπαντα τὰ μέρη ἐξέρχονται συνδετικὰ νήματα, δι' ὧν τὰ διάφορα μέρη τοῦ κύκλου τῶν παιδικῶν ἰδεῶν ἀδιακόπως συνδέονται καὶ συντηροῦνται. Τοιοῦτοτρόπως παύει ἡ διδασκαλία νὰ εἶναι χαλαρὸν σύμπλεγμα μαθημάτων τινῶν. Ἐντὶ τῶν ποικίλων διδακτικῶν σχεδίων, ἅτινα ἐμποδίζουσι ἀναγκάως τὴν εὐκρίνειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, παρουσιάζεται τρόπος, δι' οὗ τὸ συγχρόνως πραγματευόμενον ἀντικείμενον τῶν διαφόρων μαθημάτων τακτοποιεῖται καὶ ἐκτελεῖται οὕτω, ὥστε νὰ διατηρῆται καὶ ἀναγνωρίζεται πάντοτε αὐστηρῶς μεταξὺ αὐτῶν ἐσωτερικὴ τις συνάφεια καὶ ἀμοιβαία σχέσις.

Ἡ δὲ ἐκλογὴ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ συγκεντρωτικοῦ σημείου πρέπει νὰ καταρτισθῇ οὕτως, ὥστε ὅτε μὲν ν' ἀνταποκρίνηται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν περαιτέρω ἐκπαίδευσιν τοῦ παιδικοῦ πνεύματος καὶ ἰδίως τῶν ἀντιληπτικῶν βαθμίδων, αἵτινες ἐν αὐτῷ κατὰ ψυχολογικοὺς νόμους συνεχίζονται, ὅτε δὲ ν' ἀντιπροσωπεύσωσι τὴν πρόοδον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου, ἀνταποκρινομένην μάλιστα ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθόσον αὕτη εἶναι γνωστὴ ἡμῖν διὰ κλασικῶν καὶ εἰς τὴν νεολαίαν προσιτῶν παραστάσεων, ἐν πάσαις αὐτῆς ταῖς κυρίαις περιόδοις, ταῖς ἀποδεδειγμένως σπουδαίαις διὰ τὴν ἡμετέραν παροῦσαν βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐὰν λοιπὸν συνδέσῃ τις ταύτας τὰς δύο παιδαγωγικὰς ἐπόψεις μετ' ἄλλων ὕφισταμένων ἤδη, ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι διὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος ὀφείλει νὰ εἶναι κέντρον ὁ ἐπικός μῦθος, διὰ δὲ τὸ δεύτερον ἡ διήγησις τοῦ Ροβινσώου. Τὸ φαντασιῶδες πρόσωπον τοῦ Ροβινσώου μᾶς ἀναμιμνήσκει τὴν προϊστορικὴν ἐκείνην ἐποχὴν, ὅπου ὁ

ἄνθρωπος, τὸ πρῶτον μετὰ κόπου ἀγωνιζόμενος καὶ κατ' ἀρχὰς μὴ ὑποβοηθούμενος ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς ἐνώσεως, ἀνυψώθη ὑπεράνω τῆς φύσεως, ἵνα κυριαρχῇ αὐτῆς καὶ ἐπωφελῆται πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ· μᾶς ἀναμιμνήσκει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν μετὰ τῶν μεγίστων κόπων ἐξετελοῦντο τὰ ἀπλούστατα καὶ ἀναγκαιότατα πειράματα καὶ εὐρήματα, τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιότης διὰ τῆς συνηθείας ἀσφαλούς χρήσεως, τόσον εὐκόλως ζοφοῦται, καὶ ἄλλων τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἐγένετο δυνατόν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ προσηλώσῃ ἢ συχὸν βλέμμα εἰς τὰς κοινωνικὰς ἰδέας, ὧν ἡ πραγματοποίησις εἶναι αὐτῷ ὑποχρεωτικὴ διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ἐπιτευχθέντος ἀπαξ τοῦ ἀποπικτοῦ τούτου σημείου, δύναται τότε ὁ μαθητὴς χρονολογικῶς νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς παρουσίας ἐποχῆς. Πρόκειται νὰ διέλθῃ ἅπαντα τὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἔξοχα συμβάντα, ἅτινα κατὰ τοὺς γενικοὺς χαρακτηρισμοὺς ἀνταποκρίνονται συγχρόνως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μαθητοῦ, καθόσον περιέγραψεν αὐτὰ κλασικὸς ποιητῆς ἢ ἱστοριογράφος. Εἰς πᾶν κύριον συμβάν πρέπει νὰ κατασταθῇ ζωηρὰ ἡ πεποιθήσις, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν δύναται νὰ σταματήσῃ. Πρόκειται νὰ παραδώσωμεν εἰς τὸν μαθητὴν τὸ ὀλικὸν κέρδος τῆς γενικῆς ἀνθρώπινου μορφώσεως ἀπὸ τῶν πρώτων ἱστορικῶν αὐτῆς βλαστῶν. Πρόκειται πρὸ πάντων νὰ ἐξοικειώσωμεν αὐτὸν μὲ ὄλην τὴν πληθὺν τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπινου φρονήματος, ἐν πάσαις ταῖς ποιικιλίαις αὐτῆς καὶ τροποποιήσεσιν, καὶ νὰ τὸν καταστήσωμεν, ὅπως δι' ἀπάσας τὰς περιπτώσεις τοῦ βίου, ἐν ταῖς ὁποίαις βοηθεῖα τῆς φαντασίας του δύναται νὰ τοποθετηθῇ, ἡ ἰδία αὐτοῦ κρίσις ἀποφαινηται, πῶς πρέπει ἡ πᾶσα αὐτοῦ ἰδανικὴ προσωπικότης νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἠθικὰς ἢ θρησκευτικὰς ἰδέας. Πρόκειται ὡσαύτως νὰ ἐξοπλίσωμεν αὐτὸν ὅσον τὸ δυνατόν διὰ τῶν θεωρητικῶν γνώσεων τῶν φυσικῶν ὄρων τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας. Τοιαύτη διδασκαλία εἶναι ἀναγκαία εἰς πάντα μαθητὴν. Ἴνα λοιπὸν δυνηθῶμεν τοιαύτην διδασκαλίαν νὰ πραγματώσωμεν, πρέπει νὰ θέσωμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους τὸ διήγημα τοῦ Ῥοβινσῶνος.¹

Ὁ Ῥουσσὸ ἀναπτύσσει τὰς περὶ Ῥοβινσῶνος ἰδέας του διὰ μακρῶν καὶ πειστικῶν λόγων. Ὅπως, καθόλου εἰπεῖν, ὁ Αἰμίλιος τοῦ

(1) Τὴν γνώμην τοῦ Ῥουσσὸ κατεχωρίσαμεν ἀνωτέρω ἐν πλάτει.